



OASERNA

ETT GESTALTNINGSFÖRSLAG FÖR ÖSTRA KYRKOGRÅRDENS MINNESLUND OCH DESS NÄRMASTE OMGIVNING I MALMÖ

LINNÉA ALVERBRINK

Examensarbete/Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitektprogrammet - Ultuna
Uppsala 2024

TACK TILL

Min handledare Carola Wingren som har givit mig stor kunskap och inspiration inom ämnet. Du har fått upp mina ögon för kyrkogårdsgestaltning och det har varit ett nöje att ha dig som handledare.

Sedan vill jag framför allt tacka dig mamma som alltid har peppat och trott på mig, även när det har varit svårt. Jag är ledsen över att du aldrig fick ta del av mitt arbete när det var färdigställt...

Vila i frid

OASERNA - Ett gestaltungsförslag för Östra kyrkogårdens minneslund och dess närmaste omgivning i Malmö

OASES - A design proposal for the Eastern cemetery's memorial garden and its immediate surroundings in Malmö

Linnéa Alverbrink

Handledare: Carola Wingren, SLU, Institutionen för stad och land

Examinator: Åsa Ahrland, SLU, Institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Viveka Hoff, SLU, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala

Kurskod: EX0860

Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet - Ultuna

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2024

Omslagsbild: Egen illustration över gestaltungsförslaget's meditativa oaser, Linnéa Alverbrink

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Originalformat: Liggande A3

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Urban cemeteries, multi-faceted cemeteries, multicultural cemeteries, cemetery design, urban green space, recreation, contemplation, meditation, Sigurd Lewerentz, Östra kyrkogården, urbana kyrkogårdar, multifunktionella kyrkogårdar, multikulturella kyrkogårdar, kyrkogårdsdesign, urbana grönytor, rekreation, kontemplation

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

SAMMANDRAG

Under de senaste decennierna har trycket på de urbana grönområdena ökat till följd av att städerna växer. Under coronapandemin utnyttjades de gröna offentliga platserna i städerna i större utsträckning än vad de gjorde innan och när SVT gjorde ett reportage om pulkaåkande barn på skogskyrkogården i Stockholm var samhällsdebatten i gång. Begravningsplatsens funktion i staden ifrågasattes, då begravningsplatser är en av få grönområden som fredas i städer som förtätas. Studier visade att det finns vissa likheter mellan den urbana begravningsplatsen och den urbana parken vilket gör att det finns potential för begravningsplatsen att tillgodose en mängd funktioner som parkerna har och kan fungera som en multifunktionell plats. Forskning visade dock att begravningsplatsens roll faktiskt skiljer sig mot den offentliga parken och är en av få platser i staden som tillåter människor att sörja i stillhet, utan att störas. Att begravningsplatser används i större utsträckning är inte den enda utmaningen begravningsplatserna står inför, under de senaste decennierna har Sverige går mot att bli ett alltmer mångkulturellt land. Detta gör begravningsplatserna till en viktig offentlig plats för social inkludering i ett mångreligiöst samhälle.

Med dessa tankar som utgångspunkt deltog jag i Moviums 2021 års studenttävling ”*Framtidens minnesplats - Östra kyrkogården i Malmö*”. Tävligen gick ut på att ta fram ett idéförslag för Östra kyrkogårdens minneslund och närmaste omgivning i Malmö, som skulle förvalta Sigurd Lewerentz kulturarv samtidigt som begravningsplatsen skulle utvecklas utifrån Sigurd Lewerentzs sätt att tänka och gestalta. Syftet för detta arbetet blev därför att ta fram ett gestaltungsförslag för hur en begravningsplats kan utformas till en plats där liv och död kan samverka, utan att tappa sin primära roll- att vara en plats för sorg och stillhet. Förslaget skulle även möta framtida behov, samtidigt som befintliga kulturhistoriska och arkitektoniska värden på platsen inte skulle gå förlorade.

Utifrån litteraturstudier, referensprojekt och platsbesök har olika aspekter hittats som gestaltningen utgår ifrån. Aspekterna kopplade till begravningsplatsens utveckling har varit: *Den personligt anpassade begravningsplatsen, ceremoniella rum utomhus, den mångreligiösa begravningsplatsen och meditativa rum på begravningsplatsen.* Aspekterna kopplade till Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen har varit: *landskapet som utgångspunkt, rörelsen genom sorgprocessen, mörker, skuggor och ljus, material och detaljer samt förskjutningar i symmetrin.*

Svaret på arbetets syfte blev tävlingsförslaget ”OASERNA”, där utformningen av meditativa ”oaser” skapar nya rekreativa inslag på begravningsplatsen för att välkomna in fler besökare att använda kyrkogården. Förslaget innehåller även en ny gravlund som tillåter både kremering och jordfästning som gravsättningsform, vilket öppnar upp för människor med olika kulturella bakgrunder och skilda traditioner kring begravning att begravas här. Utformningen av minneslundan och dess närmaste ytor har gjorts utifrån aspekter funna om Lewerentzs förhållningssätt till arkitekturen, vilket har gjort att arkitektens kulturarv värnats om i omgestaltningen av platsen.

SUMMARY IN ENGLISH

INTRODUCTION

In January 2021, children were seen sledding in The Woodland Cemetery in Stockholm. This sparked a wide debate in society. The debate raised questions about whether the cemetery should be a space for grief and mourning alone or whether it is a place where life and death can coexist.

The Corona pandemic has increased the amount of visitors in the city's green spaces (Studio Ett 2021), which has also affected the urban cemeteries. The use of the cemetery for recreational purposes has increased in popularity. This has raised conflicts regarding how the cemeteries should be used. Urban cemeteries is one of few well-preserved green spaces in contemporary densified cities (Ekot 2020). Therefore, it is common to see activities such as jogging and walking the dog in urban cemeteries. Studies shows that the cemetery can be used as a multifunctional space in the city and has many similar qualities to the city parks (Grabalov 2022). However, the role of cemeteries is different from the public parks. City cemeteries is a unique place which provides space for recreation, contemplation, and silence. Simultaneously, it is one of few places in the city where people are allowed to grieve in peace without being disturbed (Skår, Nordh & Swensen 2018).

In recent decades Sweden has developed towards becoming an increasingly secular country while it simultaneously it is becoming an increasingly multi religious one. This makes the urban cemeteries an important public place for social inclusion in a multicultural society (Sorgenfrei 2021; Stockman & Willander 2020).

With this knowledge I participated in Movium's 2021 competition "The Future Memorial Place – Östra kyrkogården in Malmö". The site chosen for the competition was the memorial grove at the Eastern Cemetery in Malmö. The cemetery is one of Sigurd Lewerentz's life's work and was completed in 1921. The memorial grove was initially a place of ceremony which was redesigned in 1959. Lewerentz continued to develop the Eastern cemetery until his death in 1975. The organizers of the competition asked for ideas on how the cemetery can continue to develop based on Sigurd Lewerentz's thinking and design (Movium 2021).

AIM AND KEY QUESTIONS

The aim of this thesis is to present a design proposal of how a cemetery can be designed into a place for both life and death, without the cemetery losing its function as a place for grief and silence. My design proposal will develop the cemetery to meet future needs while taking existing cultural heritage into consideration.

The aim of the thesis will be answered with the following questions:

- * How can the memorial grove and its immediate surroundings at Eastern Cemetery in Malmö be developed and redesigned into a place for both grief and recreation?
- * How can a multicultural burial site be created?
- * How can Sigurd Lewerentz's architectural expression be managed in a redesign?

METHODS

In order to produce a design proposal for the memorial grove and its immediate surroundings at Östra Kyrkogården, a variety of methods were used:

* A literature review has been done in parallel with the design process so that the proposal is well embedded in relevant literature. The literature review focused on literature relating to the history of Swedish cemeteries, multi-functionality and multi-culturalism in the cemetery as well as Sigurd Lewerentz's approach to architecture.

* Tree reference projects were studied. The reference projects chosen are a cemetery designed by Lewerentz in Karlstad, a competition proposal for a new cemetery in Järva Stockholm and a recreation park in Malmö. Site visit and analysis were carried out at Ruds kyrkogård i Karlstad in order to gain further understanding in Lewerentz's approach to architecture. The other reference projects were studied to find inspiration to how the cemetery can become a place of both life and death.

* Analysis and inventory was made during a site visit to The Eastern Cemetery in Malmö. This method was chosen to gain a deeper understanding of the landscape and the existing values.

* The sketching work has been done both by hand with pen and paper, but also with the help of digital tools. Through sketching, various designs have been investigated and developed in order to thereafter produce a concept and a final design proposal.

ASPECTS THE DESIGN PROPOSAL WILL BE BASED ON

Through literature studies, I have found important aspects and my design proposal will be based on the following:

* The personal grove - The study of cemeteries has shown that memorial ash groves have grown in popularity and relatives are asking for a personal grove where they can mourn their dead. To spread the ashes of the deceased in nature has also grown in popularity. In the cemetery, the spreading of a deceased's ashes is regulated and can only be done in a memorial grove or ash grave grove.

* Ceremonial rooms outdoors - The Corona pandemic proved that it is necessary to reintroduce ceremonial sites that are located outdoors in the cemetery. By creating ceremonial rooms outdoors, more people can participate when there are restrictions on how many people can stay indoors.

* The multicultural cemetery - The urban cemeteries an important public place for social inclusion in a multicultural society. Depending on the religion traditions surrounding death and burial can vary. In some religions it is only accepted to be cremated while in other religions it is not accepted. Today, there is a lack of groves that provides space for both ashes and coffins, which can create a problem if people of different religious believes want to be buried together.

* Meditative rooms in the cemetery - Creating meditative spaces at the cemetery seems to be an element that harmonizes well with the peaceful atmosphere of the cemetery. Meditative spaces can provide an opportunity to create space for people looking for a place for recreation, reflection and contemplation.

LEWERENTZ'S APPROACH TO ARCHITECTURE

While studying Lewerentz's approach to architecture, I found the following aspects that were characteristic of Lewerentz's work:

* The landscape - Lewerentz showed great respect for the landscape and his strength as an architect to highlight the surroundings in the design

* Movement through grief - Lewerentz let his architecture be touched by the mourning process. He designed the landscape so that the visitor would go through different experiences. The variation between, for example, open and closed rooms, light and darkness, would help the visitor to find the right set of mind.

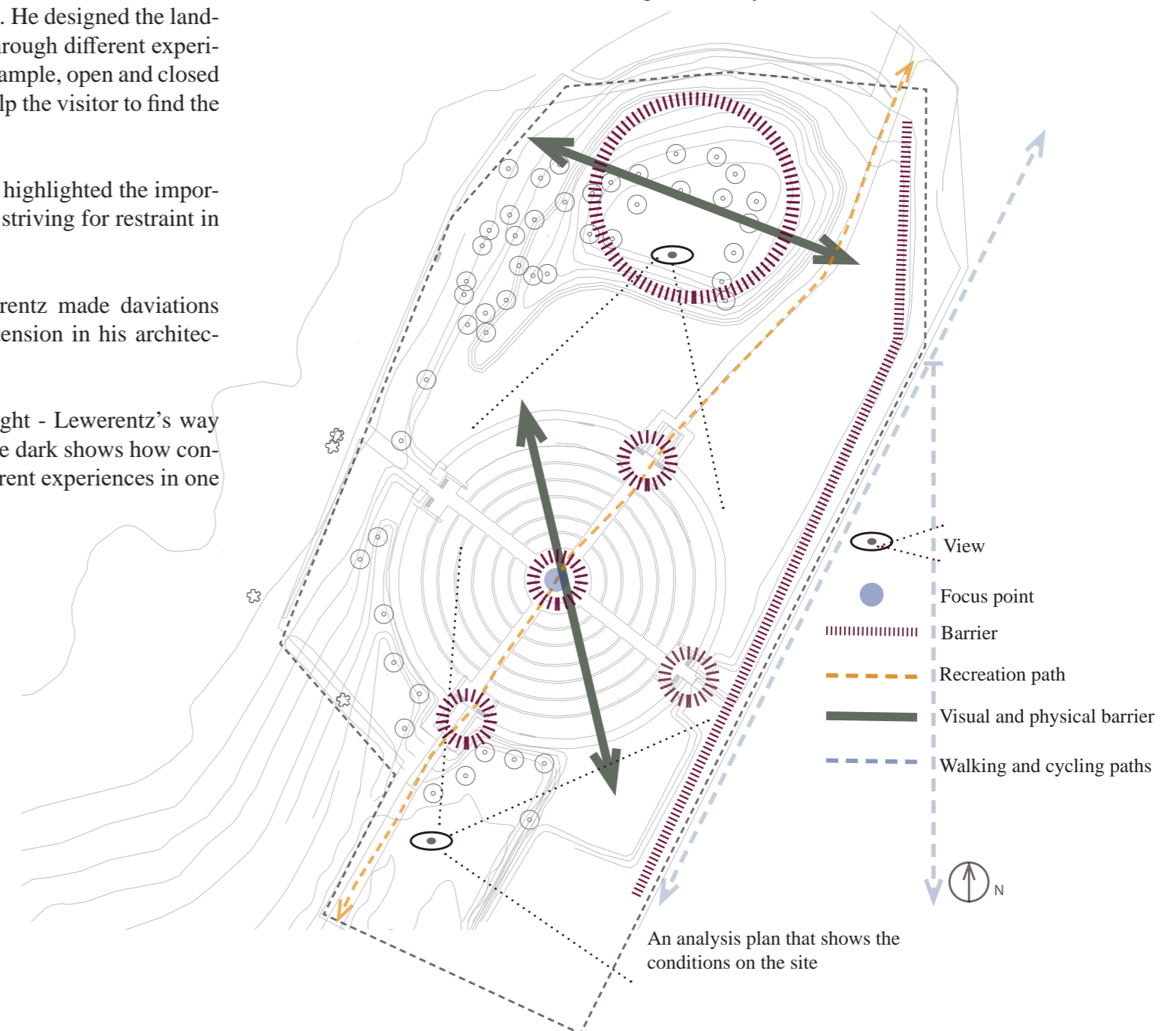
* Details and materials - Lewerentz highlighted the importance of materials and details while striving for restraint in his design.

* Deviations in symmetry - Lewerentz made deviations from symmetrical forms to create tension in his architecture.

* Contrast between darkness and light - Lewerentz's way of working with the light but also the dark shows how contrasts between these can create different experiences in one place.

EASTERN CEMETERY IN MALMÖ

An analysis plan was made for the memorial grove and its immediate surroundings at Eastern cemetery in Malmö after the site visit in 14 February. Both opportunities and difficulties could be found at the site. The landscape consists of large topographical differences, which gives the place character but also makes it difficult to access. The memory grove is large-scale and the high hedges makes the place feel desolate. On the site there are good locations with nice views that are not being used today.



THE DESIGN PROPOSAL - OASES

The concept

Like the oases in the desert, the concept of these urban oases is to offer a refuge, but rather from the high pace and stress of the city. The meditative oases at The Eastern Cemetery are intended to give visitors space for quietness, in the form of providing space for recreation and contemplation. Meditation has a calming effect on our mind and is used in many cultures, making it a feature of the cemetery that welcomes everyone, regardless of faith or tradition. The oases should offer the feeling of "stepping into another world" and leaving everyday life behind, while the cemetery's function as a burial place stands undisturbed.

The oases

The meditation oases stand out from their surroundings. The oases in The Eastern Cemetery are surrounded by meadow land with existing plant species, while inside the walls the plant material consists of species that differ from the site's other existing vegetation. This creates a feeling of two different places, which should give the visitor the opportunity to find a different mood inside the oases. The meditative oases, like one's moods, change in character, to meet the visitor's needs regardless of their state of mind

The new grave grove

The new grave grove offers space for new forms of burial to take place in the cemetery. The grove provides space for both ashes and coffins to be buried. This opens up the possibility of burying people together, even if they have different views and traditions regarding death and burial. At the new grove there are several places where name tags for the deceased can be placed as well as a place where flowers, candles and personal items can be left.



An illustration of the new meditation oases in the eastern cemetery



An illustration of the new windows in the beech hedge that surrounds the memorial grove

The memorial grove

The memorial grove, which was originally designed by Sigurd Lewerentz, has been carefully treated to preserve the grove's architectural character. The beech hedge and the white concrete wall still play the main role in the design. Both the seating and the niches have been integrated with the white concrete wall to blend elegantly with the exterior of the wall. The beech hedge has also received two additions in the form of two windows. The existing grave decoration in the center has been replaced with a new one.

The ceremonial site

The new ceremony room is located on the ridge and is surrounded by a concrete wall. In the room there are a number of benches placed in front of an altar. In the middle of the room there is a area with blooming meadowland. At the ceremony site, it is possible to scattering one's ashes in water that flows into a pound below. This is an alternative for those who want to scatter their ashes in "nature", but within the boundaries of the cemetery.

CONCLUSIONS

The design proposal "OASES" for the the memorial grove and its immediate surroundings at Östra Kyrkogården in Malmö, shows that it is possible to create a cemetery that provides space for both life and death. At the same time as the design proposal has shown respect for the existing architectural values. My design, creates a burial place that provides enables burial for people of different cultural backgrounds at the same time the proposal allows a new function to take place at the cemetery. Aspects found from the literature have been important for the development of the proposal and aspects related Lewerentz's approach to architecture, has been important for the design of the cemetery. Lewerentz has been difficult to interpret. he is an architect who constantly renewed himself and his works. Since Lewerentz rarely spoke about his architecture or wrote about his ideas and thoughts, are my interpretations based on literature written about him and from studies of his works. The proposal "OASES" is therefore a result of my interpretation of Lewerentz, which means that others contestants in the competition "The Future Memorial site" may have interpreted the architect in a different way and probably got a result that was completely different from mine.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

DEL 1 INTRODUKTION

BAKGRUND	11
INLEDNING	11
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	13
AVGRÄNSNING	13

METOD	14
GESTALTNING	14
SKISSARBETE, MOODBOARD OCH WORKSHOPS	14
LITTERATURÖVERSIKT	14
REFERENSPROJEKT	15
PLATSBESÖK, INVENTERING OCH ANALYS	15

DEL 2 FÖRSTUDIE

LITTERATURÖVERSIKT	17
DEN SVENSKA BEGRAVNINGSPLATSEN	17
DEN MÅNGKULTURELLA BEGRAVNINGSPLATSEN	19
BEGRAVNINGSPLATSEN SOM MÅNGFUNKTIONELL PLATS	21
SIGURD LEWERENTZ OCH ARKITEKTUREN	22
SAMMANFATTNING	24

REFERENSPROJEKT	25
SKOGSKYRKOGRÅDEN I KARLSTAD	25
TÄVLINGSBIDRAGET - ÖARNA	27
MILLENNIESKOGEN	28
SAMMANFATTNING	29

SLUTSATSER	30
ASPEKTER KOPPLADE TILL BEGRAVNINGSPLATSEN	30
ASPEKTER KOPPLADE TILL ARKITEKTUREN	30

DEL 3 PLATSEN

ÖSTRA KYRKOGRÅDEN I MALMÖ	32
TÄVLINGSFÖRSLAGET ÅS	32
ÖSTRA KYRKOGRÅDEN IDAG	32
MINNESLUNDEN	32

DEL 4 GENOMFÖRANDE

PLATSBESÖK	35
INVENTERING OCH ANALYS	35
ANALYSPLAN	40

SKISSPROCESSEN	41
SKISSANDE AV HELHETEN	41
SKISSANDE AV SPECIFIKA DELAR OCH DETALJER	42

DEL 5 FÖRSLAGET

OASERNA	50
IDÉ OCH GESTALTNING	50
MEDITATIONSOASERNA	53
DEN NYA GRAVLUNDEN OCH DEN PERSONLIGA SMYCKNINGSPLATSEN	55
MINNESLUNDEN	58
CEREMONIPLATSEN OCH DEN NYA GRAVSÄTTNINGSPLATSEN	60

DEL 6 AVSLUTNING

DISKUSSION OCH SLUTSATSER	62
REFLEKTION	62
DISKUSSION	62
METODDISKUSSION	63
SLUTSATSER	64

KÄLLFÖRTECKNING	65
FIGURFÖRTECKNING	67

DEL 1 INTRODUKTION

I detta avsnitt ges en introduktion till ämnesval och tävlingen *Framtidens minnesplats - Östra kyrkogården i Malmö*. Vidare presenteras arbetets syfte, frågeställningar samt avgränsningar. Även vilka metoder som arbetet omfattas av redogörs i denna del.

BAKGRUND

INLEDNING

Efter att SVT gjorde ett inslag från skogskyrkogården i Stockholm den 17 januari 2021 väcktes en stor samhällsdebatt till liv. Kyrkogården var nämligen den dagen full av pulkaåkande barn och ett samtal startade om huruvida kyrkogårdar enbart är en plats för stillhet och sorg eller en plats där liv och död kan samexistera.

Under coronapandemin utnyttjades de gröna offentliga platserna i städerna i allt större utsträckning än vad de tidigare hade gjort (WSP, 2021). Det ökade användandet hade förvisso en stark koppling till de restriktioner som fanns under pandemin (Studio Ett 2021) men även allmänhetens medvetenhet gällande grönområdets betydelse i den urbana miljön ökade. Freja Carlstén, landskapsarkitekt på WSP påstår att efterfrågan hos allmänheten och trycket på grönområdena kommer kvarstå även efter pandemin (Carlstén 2021).

Det ökade trycket på grönområden gäller även stadens begravningsplatser. Precis som i exemplet med de pulkaåkande barnen, används numera begravningsplatsen inte enbart som en plats där människor sörjer sina bortgångna, något som väcker blandade känslor (Studio Ett 2021). Carola Wingren, professor vid institutionen för landskapsarkitektur vid Sveriges Lantbruksuniversitet som forskar på kyrkogårdar, menar att begravningsplatserna är idag en av få fredade grönområden i städer som förtätas. Vidare påpekar hon att det inte är ovanligt att se människor som joggar och promenerar med hunden på begravningsplatsen (Ekot 2020). Enligt Pavel Grabalov som är doktorand vid fakulteten för landskap och samhälle på Norges biovetenskapliga universitet och forskar kring kyrkogårdarnas roll i samtida förtätade städer, finns det vissa likheter mellan de urbana begravningsplatserna och parkerna (Grabalov 2016). Han menar att det finns potential för begravningsplatserna att tillgodose en mängd olika funktioner som parkerna har och att de kan fungera som multifunktionella offentliga rum i staden (Grabalov 2022).

Begravningsplatsens roll skiljer sig dock mot den offentliga parken och det är viktigt att noga överväga vilka typer av aktiviteter en kyrkogård inbjuder till för att bibehålla begravningsplatsens primära roll- att vara en plats för stillhet och sorg i staden (Skår, Nordh & Swensen 2018). I en studie publicerad 2022 har ett flertal kyrkogårdar i Norge och Sverige undersöks för att se hur platserna används för rekreation. Syftet med studien var att ge en bild av vilka möjligheter och begränsningar det finns för rekreativa inslag på en urban kyrkogård. I undersökningen delades rekreationen in i passiv och aktiv, där passiv rekreation kan vara att stro-sa runt eller ta en kopp kaffe på en bänk på kyrkogården och aktiv rekreation kan vara att springa, cykla eller ta en promenad med hunden. I Studien framkom bland annat att det fanns en större acceptans för passiv rekreation hos besökarna, medan åsikterna gick isär när det kom till aktiv rekreation (Nordh, Wingren, Uteng & Kanpskog 2022).

Det är inte enbart pandemin som resulterade i en ökad användning av grönområden och begravningsplatser. Statistik från SCB (2021) visar att städerna i Sverige blir allt tätare. Trots pandemin fortsatte befolkningen öka under 2021, även om ökningen var en av de lägsta sedan 2005. Ökningen har främst skett i de tre storstadskommunerna och beror dels på att det föds fler än vad det dör, men främst på att det är fler som invandrar än utvandrar (SCB 2022).

Den ökade befolkningen i städerna medför inte endast en utmaning i att de urbana begravningsplatserna används i större utsträckning, det medför även utmaning i att begravningsplatserna ska erbjuda platser för flera religioner. Idag finns det lagstadgat krav på att alla som är folkbokförda i Sverige har rätten att begravas här och det är huvudmännen för begravningsverksamheten som ska tillgodose att särskilda gravplatser ska finnas för de som inte tillhör något kristet trossamfund (Grönwall 2017; Lernéus 2018).

En studie Myndigheten för stöd till trossamfund (2021) gjort visar att Sverige är både Europas mest sekulariserade land och Europas mest mångreligiösa land. Där mötet mellan ett alltmer religionsneutralt samhälle och ett alltmer mångreligiöst, skapar ytterligare en aspekt att ta i beaktande när stadens begravningsplatser ska utformas för att möta samhällsutvecklingen.

Med dessa tankar som utgångspunkt deltog jag i Moviums 2021 års studenttävling *Framtidens minnesplats* för att undersöka hur en urban begravningsplats i ett mångreligiöst samhälle kan utformas till en plats där liv och död kan mötas. Tävlningen var platsbunden och platsen för tävlingen var minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö. Kyrkogården är ett av Sigurd Lewerentz livsverk och invigdes 1921. Minneslunden var till en början en ceremoniplats som omgestaltades år 1959 för att möta dåtidens behov av nya begravningsformer. Lewerentz fortsatte utveckla Östra kyrkogården fram till sin död 1975. Arrangörerna för tävlingen sökte idéer om hur begravningsplatsen kan fortsätta utvecklas utifrån Sigurd Lewerentz sätt att tänka och gestalta (Movium 2021).

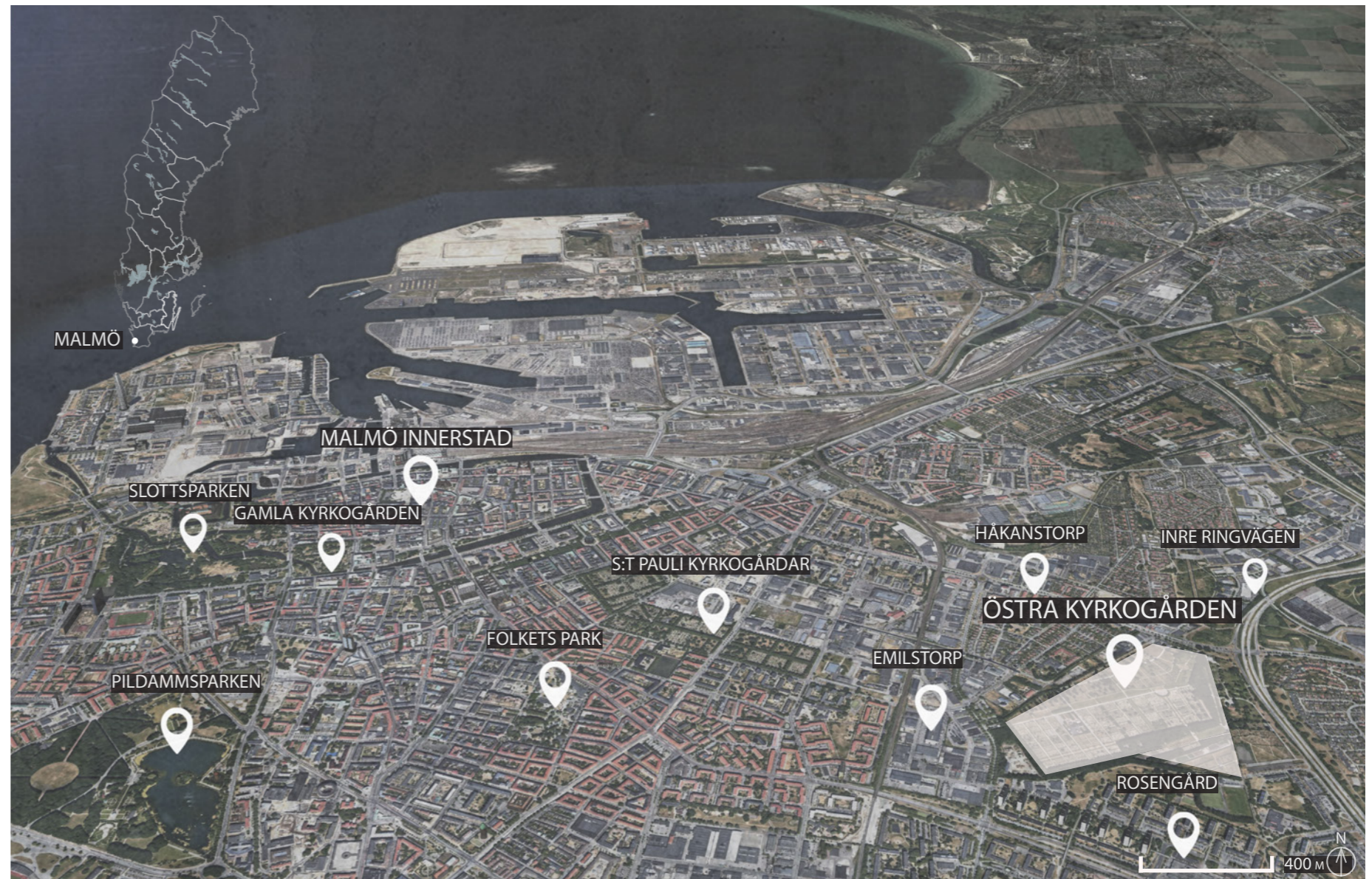
Tävlingen - Framtidens minnesplats

Tankesmedjan Movium SLU anordnar tillsammans med Sveriges Kyrkogårds- och Krematorieförbund (SKKF) och Sveriges Stenindustriförbund årligen en designtävling, som är riktad till studerande på SLU:s program för landskapsarkitektur, landskapsingenjör, trädgårdsingenjör och design.

2021 års studenttävling - framtidens minnesplats efterfrågade hur minneslundan och de ytor som är i direkt anslutning till den på Östra kyrkogården i Malmö kunde behålla samt utveckla sin funktion som mötes- och minnesplats för efterlevande. Den befintliga smyckningsplatsen skulle omgestaltas så att den uppfyller dagens krav på funktionalitet och tillgänglighet. Arrangörerna efterlyste idéförslag som skulle möta framtidens behov, men även knyta an till den arkitektur som finns på platsen idag.

Tävlingen var anonym och mitt tävlingsförslag OASERNA lämnades in den 15 augusti 2021. Förslagen bedömdes sedan av en jury och pristagarna röstades fram under SKKF:s rikskonferens den 4-5 oktober 2021, varav följande förslag valdes ut: LOOP(1:a), MINNESRO(2:a), +LUND(3:a).

Förslagen bedömdes av: Patrik Olsson, SLU, Caroline Dahl, Tankesmedjan Movium, Monica Sandberg, Landskapsgruppen AB, Ingrid Petersson, Svenska kyrkan i Malmö, Kurt Johansson, Sveriges Stenindustriförbund och Ronny Holm, SKKF, där tävlings kriterierna för bedömningen utgick från förslagets helhetsverkan och innovationsgrad i fråga om form, funktion samt teknik (Movium 2021).



Figur 1: flygfoto som visar Östra kyrkogårdens läge i förhållande till Malmös innerstad. Även avgränsande områden, parker samt Malmös övriga kyrkogårdar är utpekade på fotot. Dessa aspekter har blivit markerade för att visa förutsättningarna på platsen, då aktivitet på kyrkogården påverkas av dess läge samt av tillgången till grönområden i närheten. © google earth

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet är att ta fram ett gestaltungsförslag på hur en begravningsplats kan utformas till en plats där liv och död kan samverka, utan att tappa sin primära roll- att vara en plats för sorg och stillhet. Förslaget ska möta framtida behov, samtidigt som befintliga kulturhistoriska och arkitektoniska värden på platsen inte går förlorade.

Syftet kommer att undersökas genom följande **frågeställningar**:

1. Hur kan minneslunden och dess närmaste omgivning på Östra Kyrkogården i Malmö utvecklas och omgestaltas till en mångfunktionell plats för både rekreation och sorgbearbetning?
2. Hur kan en begravningsplats för olika kulturer skapas?
3. Hur kan Sigurd Lewerentz arkitektoniska uttryck förvaltas i en omgestaltning?

AVGRÄNSNING

För att uppnå syftet med examensarbetet ska ett gestaltungsförslag tas fram med stöd i litteratur, referensprojekt och platsanalys. Förslaget avgränsas av ramarna för designtävlingen Framtidens minnesplats - Östra kyrkogården i Malmö, som nämndes i tidigare stycke. Detta innebär att gestaltungsförslaget avgränsas geografiskt till tävlingsområdet som är minneslunden och dess intilliggande ytor på Östra kyrkogården, samt styrs av den befintliga arkitekturen på platsen.

Det finns många funktioner en park besitter som kan prövas på en begravningsplats, men för att inte störa begravningsplatsens primära roll som en plats för sorg kommer enbart rekreativa inslag på begravningsplatsen att studeras. De rekreativa inslagen som kommer att undersöka på platsen är passiva och är enligt Nordh et al. (2022) och Dlungonski et al. (2022) definition av begreppet. Att sitta på bänk eller gräsmatta, ta en kaffe, självreflektera eller promenera i lugnt tempo på kyrkogården är några exempel på passiv-rekreation. Valet att enbart undersöka passiva-rekreativa inslag på begravningsplatsen grundade sig i att en studie visade att det fanns acceptans för sådan aktivitet på en begravningsplats (Nordh et al. 2022).

I frågan att skapa plats på begravningsplatsen som öppnar upp möten mellan fler religioner, kommer detta arbete att begränsa analysen till att baseras på enligt Sveriges Begravningsbyråers förbund de vanligaste religionernas och trossamfundens traditioner gällande dödsfall och begravnings seder. Det finns idag på många begravningsplatser runt om i landet som utgör särskilda gravkvarter för olika religioner. Tanken med detta arbete är att skapa en alternativ gravplats som erbjuder olika begravningsformer på en och samma plats, för att människor med olika religiösa tillhörigheter ska kunna begravas tillsammans, något som saknas idag. Platsen ska vara konfessionsneutral där inga religiösa symboler kommer att förekomma, för att på så vis välkomna alla, oavsett tro. Den nya gravplatsen ska ses som ett komplement till befintliga gravskikt som finns på begravningsplatser idag.

Eftersom tävlingen var en idéävling som inte krävde större tekniska lösningar kommer inte heller några tekniska lösningar som höjdsättning på platsen att presenteras. När det kommer till vegetation kommer enbart arter att presenteras som idéförslag och en fullbordad växtgestaltning med tillhörande växtlista kommer därför inte att göras.



Figur 2: flygfoto över Östra Kyrkogården. © google earth



Figur 3: flygfoto över minneslunden och tävlingsområdet. © google earth

METOD

GESTALTNING

I arbetet har ett gestaltungsförslag tagits fram. Det har skett parallellt med litteraturstudier, skissarbeten, workshop, inventering och analys. Även studier av referensprojekt har varit en del av designprocessen. Syftet att arbeta parallellt med dessa metoder är dels att förankra gestaltningen i relevant litteratur dels finna inspiration och vägledning genom andra projekt. Skissarbetet har legat till grund för förslaget där iakttagelser från inventering och analys samt inspiration från referensprojekt och litteratur bidragit till slutresultatet. Utöver det har även tävlingens riktlinjer och egna erfarenheter legat till grund för det slutgiltigt gestaltungsförslaget.

SKISSARBETE, MOODBOARD OCH WORKSHOP

Skissandet har varit ett redskap där konceptuella idéer och tankar har testats i syfte att ta fram både ett koncept och slutgiltigt gestaltungsförslag. Genom skissande har olika formgivningar undersökts och vidareutvecklats. Skissarbetet har utförts både för hand med penna och papper samt digitala verktyg. Det analoga skissandet har dels skett på fri hand, dels tematiskt dels med tidsbegränsning, för att hitta olika infallsvinklar. I detta skede användes både moodboard och tidskisser. Med skissandet har såväl helheten som specifika detaljer för gestaltungsförslaget undersökts.

Genom att inledningsvis skissa i stora drag kunde jag bekanta mig med platsen för att sedan testa möjliga lösningar för förslaget genom detaljskissande. Här handlade det främst om problemlösning, där aspekter som skala, mått och utformning har prövats. Skissande i 3D-modell användes för att undersöka ytterligare dimensioner av förslaget. Även om de olika metoderna för skissarbetet har bearbetats i en viss följd, har de även skett parallellt med varandra. Handskissade detaljer har undersökts via 3D-modellering och digitala verktyg för att sedan skissas om för hand tills en slutgiltig lösning tagits fram.

Moodboards

För att finna vägledning i gestaltningen har moodboards används. Genom att sätta ihop olika referens- och stämningbilder, kunde olika infallsvinklar för skissarbetet upptäckas. Metoden användes främst i tidigt skede både för att finna inspiration men också för att få förståelse för vad jag ville uppnå med mitt förslag. Moodboards har även återkommit i senare delar av gestaltungsprocessen som när förslagets detaljskisser undersöktes för att få vägledning i både växtmaterial och andra material.

Tidskisser

I syfte att locka fram nya kreativa lösningar har tidskisser används. Metoden har både varit tematiskt avgränsade och tidsbegränsade för att finna nya infallsvinklar i skissarbetet. Genom att begränsa skissandet till vissa teman blev det tydligt vad jag ville och inte ville uppnå med gestaltungsförslaget. Att arbeta med specifika utgångspunkter i mitt skissarbete har hjälpt mig att finna vägledning i gestaltningen. Fler tidskisser har skapats vartefter ny kunskap och fler inspirationskällor upptäckts.

Skissande i fysisk modell

Den 3 mars 2021 genomfördes en workshop med modellbygge som ledde till att ytterligare dimensioner av förslaget kunde undersökas. Syftet med skissandet i fysisk modell var främst att undersöka skala, rumsliga proportioner och placering av byggda element. Metoden ledde till att nya infallsvinklar skapades och justeringar av detaljskisser kunde därefter göras.

Visualisering med digitala verktyg

När det analoga skissandet började resultera i ett färdigt förslag påbörjades processen med digitala verktyg. Inledningsvis skissades förslagets helhet och specifika delar upp i AutoCAD. Här togs digitala ritningar fram som sedan arbetades vidare med i både Adobe Illustrator och Adobe Photoshop. För att ta fram illustrationer för förslaget bearbetades AutoCAD underlaget i AutoCAD 3D för att sedan importeras in i 3D-programmet Sketchup. I Sketchup lades grunden till illustrationerna som sedan arbetades vidare på i Adobe Photoshop för att uppnå ett mer realistiskt slutresultat. Digitala verktyg har använts i syfte att stärka visualiseringen av gestaltungsförslaget.

LITTERATURÖVERSIKT

För att uppnå syftet att Östra Kyrkogården ska omgestaltas så att Lewerentz arv förvaltas samt att framtida behov och balansen mellan liv och död kan bevaras har en litteraturöversikt genomförts. Litteratur som används rör bland annat de svenska begravningsplatsens historia, mångfunktionalitet och mångkulturalitet på kyrkogården samt Sigurd Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen. En litteraturöversikt har skett parallellt med gestaltungsarbetet för att vara väl förankrat i relevant litteratur. Urvalet bestod främst av vetenskapliga artiklar, böcker, tidskrifter, rapporter och hemsidor. Litteraturen är hämtad från både tryckta och elektroniska källor. Min handledare Carola Wingren som har sedan 2003 bedrivit forskning kring landskapsestetik, där kyrkogårdar och dess utformning har varit en del av hennes studier, har givit goda råd angående relevanta studier gällande ämnet. Utöver det har källor hittats genom SLU:s söktjänst Primo. Sökord som *Urban cemeteries*, *multi-faceted cemeteries*, *multicultural cemeteries*, *cemetery design*, *urban green space*, *recreation*, *Sigurd Lewerentz*, *östra kyrkogården* m.fl har använts.

Centrala texter i arbetet har varit de som berört mångfunktionalitet på kyrkogården där studien *Disrespectful or socially acceptable? – A nordic case study of cemeteries as recreational landscapes* skriven av Nordh, H mf. (2023) som berör rekreativa inslag på kyrkogården haft en stor betydelse för utformningen av nya funktioner på Östra kyrkogården. Även Lernéus (2018) publikation *Mångkulturella begravningskick – olika kulturernas traditioner och ceremonier vid begravingar* som behandlar olika religioners traditioner vid begraving och gravsättning har haft en betydelsefull roll gällande skapandet av en mångkulturell begravningsplats. Slutligen har Ahlins (1985) biografi om Sigurd Lewerentz *Sigurd Lewerentz, arkitekt* givit mig en djupare inblick i Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen, där aspekter funna i Ahlins text har hjälpt mig att analysera Östra Kyrkogården samt referensprojekten. Aspekterna jag förhöll mig till var följande: *Landskapet som utgångspunkt*, *rörelsen genom sorgeprocessen*, *material och detaljer*, *förskjutningar i symmetrin samt mörker, skuggor och ljus*.

REFERENSPROJEKT

Parallellt med skissprocessen och litteraturöversikten har tre referensprojekt studerats. En kyrkogård ritad av Lewerentz, ett tävlingsförslag för en begravningsplats och ett rekreationsområde. Referensprojekten har valts för att på olika sätt komplettera de aspekter som jag undersöker på Östra kyrkogården. Projekten har dels studerats genom platsbesök, samt via internetkällor. Här har såväl funktionalitet som estetiska aspekter beaktats.

För att få en större inblick i Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen besöktes och analyserades ett av hans verk i Karlstad. Platsbesöket på Ruds skogskyrkogård genomfördes en tidig morgon den 2 mars 2021. Under besöket låg en tjock dimma över himlen, marken var snöbeklädd och kyrkogården var tom på besökare. Vid platsbesök har aspekter från litteraturen om Lewerentz och hans förhållningssätt till arkitekturen beaktats.

I de projekt där möjlighet till platsbesök inte gavs, genomfördes en mindre djupgående analys utifrån bildmaterial och fakta från internetkällor. Här studerades ett vinnande tävlingsbidrag för en kyrkogård som ännu inte byggts för att finna inspiration hur en mångfunktionell samt mångkulturell kyrkogård kan skapas samt ett rekreationsområde för att undersöka hur passiv rekreation kan utformas.

Referensprojekten har analyserats utifrån aspekter funna från *Sigurd Lewerentz, arkitekt* skriven av Ahlin (1985). Aspekterna som undersökts var följande:

- Landskapet som utgångspunkt
- Rörelsen genom sorgeprocessen
- Material och detaljer
- Förskjutningar i symmetrin
- Mörker, skuggor och ljus

Ruds skogskyrkogård, Karlstad

Ruds skogskyrkogård är likt Östra kyrkogården gestaltad av Lewerentz. Liknande platsförutsättningar som finns på Östra Kyrkogården, fann jag på Ruds skogskyrkogård. Båda begravningsplatserna är anlagda i början av 1900-talet vid stadens utkant och har idag fått en centralare roll som grönområde för stadens invånare. Lewerentz har på båda kyrkogårdarna valt att integrera det omgivande landskapet i sin gestaltning och arbetat väl med de topografiska skillnaderna på vardera plats. Genom att göra skisser och fotografer under platsbesöket kunde jag studera de aspekter jag funnit i litteraturen, vilket var landskapet som utgångspunkt, rörelsen genom sorgeprocessen, material och detaljer, förskjutningar i symmetrin samt mörker, skuggor och ljus. Genom att beakta dessa aspekter kunde jag göra en fördjupad undersökning av Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen och på så sätt identifiera viktiga element som kändes relevanta för mitt gestaltungsförslag till Östra Kyrkogården.

Öarna, Järvafältet Stockholm

”Öarna” var 2010 det vinnande tävlingsbidraget när en ny begravningsplats skulle anläggas på Järvafältet i Sollentuna kommun. Byggstart skedde 2021 men kunde inte studeras på plats då projektet ännu inte färdigställs. Anledningen att jag ändå valde att studera ”Öarna” beror på att förslaget visade på ett nytänkande kring utformningen av begravningsplatser. Förslaget är framtaget både för att främja mångfunktionellt och mångkulturellt användande på platsen, vilket gjorde projektet till ett högst relevant referensprojekt för mitt arbete.

Millennieskogen, Malmö

Slutligen har Millennieskogen, ett nytt rekreationsområde som vuxit fram i södra utkanten av Malmö studerats. Området är utformat med fokus på att skapa en rofylld plats för reflektion och kontemplation och det var det som gjorde platsen intressant för mitt arbete. Här söktes inspiration till hur jag kunde skapa rekreativa inslag på Östra kyrkogården.

PLATSBESÖK INVENTERING OCH ANALYS

Under två platsbesök gjordes inventering och analys på Östra kyrkogården i Malmö, den 14 februari och 13 mars 2021. De gjordes i syfte att dokumentera och undersöka platsens karakteristiska arkitektur och förutsättningar. Innan platsbesöken studerades kartunderlag, foton och litteratur från kyrkogården. Detta för att enklare sälla bland intrycken och fokusera på de faktorer som var av intresse. Utgångspunkterna för inventering och analys är dels hämtade från Ahlins bok *Sigurd Lewerentz, arkitekt*, men även bearbetade utifrån egna iakttagelser.

Utöver aspekterna kopplade till Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen som nämns i stycket för referensprojekten, har följande aspekter undersökts på Östra kyrkogården:

- Rumslighet, avgränsningar
- Siktlinjer, vyer, fokuspunkter
- Stråk och tillgänglighet
- Vegetation och topografi

Valet att studera ytterligare aspekter under platsbesöket var för att få bättre förståelse för platsen och ett bra underlag för gestaltningen. Med dessa aspekter som utgångspunkt identifierades ett flertal kvaliteter på Östra Kyrkogården. Dessa dokumenterades genom fotografering, skisser och anteckningar.

Under platsbesöket den 14 februari 2021 var marken delvis snötäckt och solen sken. Temperaturen var strax över noll grader Celsius och det var ett fåtal människor i rörelse på området den här dagen. För att få en vidare bild över hur kyrkogården används gjordes ett återbesök den 3e mars 2021. Den dagen var temperaturen 10 grader, marken var bar och solen sken. Under platsbesöket sågs människor promenera, cykla och sitta och njuta av solen på kyrkogårdens parkbänkar. Jag mötte vid detta tillfälle ett tjugotal personer på platsen.

DEL 2 FÖRSTUDIE

I detta avsnitt presenteras litteraturöversikten samt referensprojekten. Den teoretiska bakgrunden har varit utgångspunkten för gestaltungsprocessen och gestaltungsförslaget. Litteraturöversikten består av flera delar. Inledningsvis presenteras en historisk översikt över den moderna begravningsplatsens framväxt, sedan ett avsnitt om den mångkulturella kyrkogården, följt av ett avsnitt om den mångfunktionella kyrkogården och avslutas med en del om Lewerents förhållningssätt till arkitekturen. Tre referensprojekt har även studeras och analyserats i förstudien. Sammanfattning och aspekter som jag tar med mig till gestaltningen presenteras i slutet av detta avsnitt.

LITTERATURÖVERSIKT

DEN MODERNA BEGRAVNINGSPLATSEN

Mellan det individuella och anonyma gravskicket

Under 1910-talet var begravningskulturen ett hett och omdebatterat ämne (Nolin 2006). Det var den ökade befolkningens mängden i Sverige och den påföljande trängseln på kyrkogårdarna som låg till grund för debatten (Ahlin 1985 s.51, Campo-Ruiz 2015). Då kistbegravning hade varit det enda godtagbara gravskicket i Sverige under en lång tid (Grönwall 2017) rörde diskussionen både frågan om likbränning som institution och utformningen av nya större begravningsplatser (Ahlin 1985 s.51). Även om traditionen att bränna de döda i Sverige går tillbaka till bronsåldern (Ahlin 1985 s.85, Rosengren 2016) var motståndet till kremering till en början stort från kyrkans håll. Varefter diskussionen pågick minskade motståndet och allt fler kyrkliga företrädare kom till slutsatsen att kremering inte hade någon större religiös betydelse (Grönwall 2017). I slutet av 1800-talet återinfördes kremering i Sverige (SKKF 2010). Sedan dess har kremation gått från att vara en ifrågasatt nykomling till att idag vara den vanligaste begångelseformen, där över 80 procent av de som avlider i Sverige kremeras (SKKF 2010; SKKF 2021).

Från mitten av 1800-talet fram till modernismens genombrott var vikten att spegla sin status i samhället på begravningsplatsen stor. Under den här tiden stod den individuella och personanpassade gravplatsen i fokus. För de mer välbärgade i samhället fanns möjligheten att köpa sig gravplatser inom särskilt avsatta kvarter på kyrkogården och det ansågs viktigt att äga en gravrätt. Många av familjegravarna var rejält tilltagna i storlek. Dels för att visa status, dels för att försäkra sig om att familjemedlemmar kunde begravas på samma plats (Grönwall 2017). Då gravplatsen var en tydlig klassmarkör växte även intresset hos allmänheten för att vårda och smycka den ägda gravplatsen under denna tid. För den som inte hade råd att köpa sig gravrätt erbjöds istället plats på en allmän grav.

I denna del redogörs för den litteratur som legat till grund för gestaltungsarbetet. Syftet med arbetet är att ta fram ett gestaltungsförslag som tar både mångfunktionalitet och mångkulturellhet i beaktande, men även tar hänsyn till Lewewrentz kulturarv. För att gestalta en framtida begravningsplats behöver även platsens historia tas i beaktande. Genom att studera begravningsplatsens utveckling kan en djupare förståelse för hur den ska fortsätta utvecklas erhållas. I detta arbete kommer begreppen begravningsplats och kyrkogård att användas. I Sverige finns det två typer av begravningsplatser - allmän och enskild. Enligt begravningslagen är en allmän begravningsplats ofta, men inte alltid, knuten till Svenska kyrkan (SFS 1990:1144). Allmänna begravningsplatser utan koppling till svenska kyrkan är då i stället kopplade till ett annat religiöst samfund eller ”av kommuner eller annars av det allmänna” (SFS 1990:1144). Enskilda begravningsplatser får anordnas av ”trossamfund eller stiftelser”, vilka har fått tillstånd av Länsstyrelsen (SFS 1990:1144). Kyrkogård är däremot en begravningsplats som oftast benämns som en plats som är invid en kyrka. En kyrkogård kan också vara en plats där det har funnits en kyrkobyggnad eller att platsen har på annat sätt en koppling till en församling eller kyrklig samfällighet (Nordh mf. 2023).

De allmänna gravarna var oftast utplacerade på en rad och tilldelades efter den ordning människor dog, så kallade linjegravar. Detta gjorde att de som inte hade råd att köpa familjegravar inte heller hade rätten att bli begravda intill varandra, såvida de inte kunde begravas samtidigt (Grönwall 2017).

Runt 1930-talet nådde modernismens genombrott de Svenska begravningsplatserna (Grönwall 2017). De modernistiska influenserna på begravningsplatserna var en motreaktion mot 1800-talets begravningsplatser som i hög grad speglade samhällets sociala skiktning (Grönwall 2017, Campo-Ruiz 2015). Under modernismens era skulle begravningsplatserna istället spegla den svenska modernismens demokratisamhälle, med gravskicket som främjar jämlikhet även i döden (Campo-Ruiz 2015). Funktionalismen och den svenska folkhemsambitionen visade stora influenser på de nya begravningsplatsens arkitektur, där enighet, enkelhet och rationalitet blev slagorden för den modernistiska begravningsplatsen (Grönwall 2017).

På 1950-talet introducerades en ny begravningsform, minneslunden. Det nya gravskicket uppkom som ett alternativ för dem som önskade en anonym gravplats utan skötselansvar (Grönwall 2017). Till skillnad från den traditionella gravplatsen saknar minneslunden gravrätt, vilket innebär att det är kyrkogårdsförvaltningen som står för skötseln av minneslunden (Svenska kyrkan 2023). Gravskicket är anonymt. Vid minneslunden får anhöriga inte närvara vid gravsättning och särskilda gravplatser får inte heller märkas ut och utsmyckning får endast ske vid anvisad plats (Svenska kyrkan 2022). Den skötselfria aspekten tycks vara det främsta motivet till valet att begravas i en minneslund. Det verkar dock finnas en saknad av en specifik plats att gå till hos många anhöriga, vilket gör att det ligger en problematik i minneslundens anonymitet (Berglund 1994, Nilsson 2007).

Från 1990-talet har askgravlunden och askgravplatsen vuxit fram som en reaktion mot den allt för anonyma minneslunden. Till skillnad från gravsättning i minneslunden får anhöriga närvara när askan grävs ned i askgravlunden och läget för graven är inte anonymt, även om graven inte märks ut rent fysiskt. Askgravlunden har också en specifik plats för utsmyckning, men skillnaden här är att det även finns möjlighet att montera namnbrickor för den avlidne (Grönwall 2017). Vid askgravplatsen finns möjligheten att resa en gravsten för den döde (Svenska kyrkan 2022).

Idag har det även blivit allt vanligare att låta askan för den avlidne bli strödd i naturen, där askan huvudsakligen sprids i havet. Detta blev möjligt med 1957 års jordfästningslag. Det är länsstyrelsen som fattar beslut vid varje enskilt fall och anhöriga måste söka tillstånd för att få tillåtelse att strö ut askan (Länsstyrelsen u.å). Hur askan får strös ut i naturen kan skilja sig åt mellan olika län (Grönwall 2017, Länsstyrelsen u.å).

Ritualer och ceremoniella rum på begravningsplatsen

Förändringarna av de svenska begravningsplatserna som ägde rum under 1900-talet medförde nya begravningsceremonier. Uppkomsten av nya kyrkogårdar, som oftast placerades i stadens utkant gjorde att begravningsceremonierna gick från att vara bundna till högmässan till att bli självständiga med egna ritualer (Nolin 2006). Begravningsakten skedde då vanligtvis i kyrkan eller gravkapellet, där sång och musikslag samt kransnedläggning blev en del av ceremonin. Jordfästning vid ceremoniplatser utomhus förekom också och gick under namnet friluftsbegravning. Dock finns det frågetecken i vilken utsträckning dessa ceremoniplatser användes, då det nordiska klimatet måste gjort friluftsbegravningarna endast lämpliga under vissa delar av året (Nolin 2006). Den tidigare ceremoniplatsen som var ritad av Lewerentz på Östra Kyrkogården i Malmö omgestaltades till minneslund 1959 (Svenska kyrkan 2022), vilket tyder på att behovet av att hålla ceremonier utomhus kanske inte var så högt. Coronapandemins utbrott 2020 visade dock att det finns ett behov av ceremoniella rum utomhus, då endast ett begränsat antal människor fick närvara vid begravningsarna som ägde rum inomhus (Myndigheten för stöd till trossamfund 2021).

Olika gravskick

Det finns olika sätt att gravsättas på, där val mellan jordbegravning och kremering kan göras, men även val kring om gravsättningen ska ske i enskild grav eller i kollektivgrav med eller utan gravrätt (Svenska kyrkan 2022). Gravrätt har den som är folkbokförd i Sverige. Rätten innebär en kostnadsfri gravplats i 25 år, vilket kan förlängas mot en avgift. Gravrättsinnehavaren är oftast en anhörig som ansvarar för skötseln av graven. Det är kyrkogårdsförvaltningen som ansvarar för ett gravskick utan gravrätt (Svenska kyrkan 2023). Tidigare omnämns några av de olika sätt som den avlidne kan gravsättas på, men det finns flera typer av gravskick. För att få en tydlig bild över hur de skiljer sig åt kommer de att presenteras nedan.

Kistgravplats: Jordbegravning där den avlidnes kropp läggs i en kista som sedan sänks ned under jorden. Grav-sättningen sker i enskild grav eller familjegrav. Oftast reser de anhöriga en gravsten över kistgraven (Svenska Kyrkan 2022).

Kistminneslund: Jordbegravning där den avlidnes kropp läggs ned i en kista och gravsätts på ett gemensamt gravområde för kistor. Anhöriga får varken närvara vid gravsättning eller veta den exakta platsen för graven. Gemensam smyckningsplats finns på området (Svenska kyrkan 2022).

Gravkammare: Jordbegravning där den avlidnes kropp placeras i ett rum under jorden. Grav-sättningen sker i en familjegrav där kistorna placeras i kammaren allt eftersom personer i familjen avlider (Runius 2018).

Askgravplats: Den avlidnes kropp kremeras och askan begravs i jorden. Anhöriga har möjligheten att resa en gravsten vid askgravplatsen där de kan pynta med ljus och snittblommor. Askgravplatsen saknar till skillnad från urngravlund gravrätt och är skötsel-fri (Svenska kyrkan 2022).

Minneslund: Den avlidnes kropp kremeras. Askan strös eller grävs ned i minneslund, där flera är begravda. Anhöriga får inte delta vid gravsättning eller veta askans placering. Minneslund är anonym och inga personliga stenar eller namnbrickor finns angivna på platsen. Det finns en gemensam smyckningsyta. Minneslund saknar gravrätt och skötselansvar (Svenska kyrkan 2022).

Askgravlund: Den avlidnes kropp kremeras och askan strös eller grävs ned i en kollektivgrav. Till skillnad från minneslund är askgravlund inte anonym och anhöriga får delta vid gravsättning och veta vart den avlidne är begravd. På platsen finns namnen för de avlidna angivna på namnbrickor. En gemensam smyckningsyta finns på platsen. Gravskiktet saknar gravrätt och skötselansvar (Svenska kyrkan 2022).

Kistgravlund: Jordbegravning där den avlidne grävs ned i en kollektivgrav. Till skillnad mot kistminneslund är kistgravlund inte anonym och anhöriga får delta vid gravsättning och veta vart den avlidne är begravd. På platsen finns namnen för de avlidna angivna på namnbrickor. En gemensam smyckningsyta finns på platsen. Kistgravlund saknar gravrätt och skötselansvar (Svenska kyrkan 2022).

Urngravplats: Den avlidnes kropp kremeras och aska läggs i en urna som sänks ned i jorden. Urnan placeras antingen i enskild grav eller i familjegrav (Svenska kyrkan 2022).

Kolumbarium och urnmur: Den avlidnes kropp kremeras och läggs i en urna som placeras i en av flera nischer i en mur eller vägg. I en nisch kan en eller flera urnor placeras. Kolumbarium är som en urnmur, där skillnaden är att kolumbariet är inomhus och urnmuren utomhus (Svenska kyrkan 2022).

Urnkammare: Den avlidnes kropp kremeras och läggs i ett loftrum under jord där en eller flera urnor placeras. Detta gravskick kan jämföras med gravkammare. När någon i familjen avlider öppnas kammaren och en ny urna placeras där (Runius 2018).

Spridning av aska i naturen: Den avlidne kremeras och askan strös ut i naturen. Denna gravsättningsform kräver tillstånd från länsstyrelsen (Länsstyrelsen u.å).

Utmaningar begravningsplatserna står inför idag

Kremeringens framväxt under 1900-talet har haft en stor påverkan på kyrkogårdarnas utformning. Ask- och urngravar tar i regel inte lika mycket mark i anspråk som de traditionella kistgravarna. Detta sker i takt med att svenska befolkningen byter bostadsort i allt större utsträckning och att efterförfrågan på familjegravar har minskat. Gravplatser förnyas inte heller i samma utsträckning som tidigare, vilket har lett till att många kyrkogårdar idag har problem med att fylla ut platserna (Grönwall 2017; Sahlgren, Ljungberg & Sörensen 2014). Att återlämnade gravplatser inte nyttjas och att allt fler begravningsplatser står tomma ses som en av de största utmaningarna kyrkogårdarna står inför. Ett sätt att möta denna problematik är att förtäta kyrkogårdarna. En förtättnings åtgärd kan exempelvis vara att omvandla en tom yta till en askgravlund, men en åtgärd kan också vara att införa en ny funktion på kyrkogården, då med människors önskemål och behov i beaktande. Vid förtätning av en kyrkogård gäller det att ta hänsyn till områdets struktur och arkitektur, så att karaktären inte störs vid ett nytt ingrepp. När det handlar om att införa ett modernt grepp i en gammal miljö gäller det för gestaltaren att tänka utifrån olika perspektiv och arbeta i nuet men samtidigt ha det historiska i åtanke (Sahlgren, Ljungberg & Sörensen 2014).

DEN MÅNGKULTURELLA BEGRAVNINGSPLATSEN

Befolkningsökningen som framför allt pågår i städerna i Sverige (SCB 2021) har lett till att samhället står inför förändringar, som även har påverkat kyrkogårdarna. Sverige utvecklas till ett alltmer mångkulturellt samhälle (Sörensen 2003). Mångkultur på svenska kyrkogårdar är däremot inte något nytt. Så tidigt som 1686 hävdade kyrkolagen att de som dog i Sverige och tillhörde en annan religion hade rätt att bli begravda här (Grönwall 2017). Idag finns det lagstadgat krav på att alla som är folkbokförda i Sverige har rätten att begravas här och det är huvudmännen för begravningsverksamheten som ansvarar för detta. Bortsett från Stockholm och Tranås, där kommunerna är huvudmän, är Svenska kyrkans församlingar och kyrkliga samfund huvudmän för begravningsverksamheterna i landet (Lernéus 2018). Idag finns det många begravningsplatser med särskilda gravplatser för bland annat muslimer, judar och bahá'ier (Grönwall 2017).

År 1920 registrerade Statistiska centralbyrån (SCB) att över 99 procent av den svenska befolkningen formellt var medlemmar i Svenska kyrkan som då var statskyrka. Idag ser det annorlunda ut, då Svenska kyrkan upphörde att vara statskyrka år 2000. Sedan dess har kyrkans medlemsantal minskat för varje år som går, samtidigt som fler trossamfund och religiösa traditioner från övriga delar av världen etablerar organisationer och församlingar runt om i landet. Detta grundar sig dels i att Sverige sedan 1930-talet har haft en större årlig invandring än utvandring samtidigt som lagar, regler och normer har förändrats.

Fram till 1800-talet var det nästintill inte tillåtet att tillhöra något annat samfund än statskyrkan. Under 1800-talet lätades lagar kring religionstillhörighet upp och 1951 kom en lagstadga för religionsfrihet i Sverige, som idag lett till att Sverige klassas som ett land med hög grad av religionsfrihet (Stockman & Willander 2020).

Sekulariseringens stora genomslag i Europa och framför allt i Sverige har också påverkat samhället. Religion har i och med sekulariseringen fått allt mindre inflytande och betydelse för såväl den enskilde individen som för myndigheter och andra institutioner (Stockman & Willander 2020). Statistik från rapporten *Trossamfund i Sverige* som Myndigheterna för stöd till trossamfund (2017) har tagit fram visar dock att en stor majoritet av befolkningen i Sverige idag uppger att de har en religiös tillhörighet, även om inte alla av dessa praktiserar sin religion. Den största gruppen tillhör Svenska kyrkan och utgör omkring 60 procent av den vuxna befolkningen, medan de religiösa minoriteterna utgör tillsammans cirka 12 procent. En tredjedel av befolkningen består av en grupp som uppger att de inte tillhör någon religion alls. Att Sverige utvecklats mot att bli ett alltmer icke troende land samtidigt som det blir ett alltmer mångreligiöst (Sorgenfrei 2021; Stockman & Willander 2020) har lett till att Sverige har gått från att vara ett relativt enhetligt samhälle till ett mer diversifierat (Stockman & Willander 2020). Detta gör kyrkogårdarna till viktiga offentliga platser för social inkludering i ett mångreligiöst samhälle. Det är därför viktigt att förstå behovet av kulturellt inkluderande begravningsplatser och hur dessa ska gestaltas för att möta samhällsutvecklingen (Beebejaun, Kmec, Maddrell & Wingren 2022).

Olika kulturers traditioner vid dödsfall, begravning och gravsättning

I alla tider och kulturer har det funnits särskilda traditioner vid dödsfall och begravning. Att ha förståelse och kunskap om olika religioners seder vid begravning och gravsättning är en förutsättning för att kunna utveckla kyrkogårdarna i dagens mångkulturella samhälle. För att få större förståelse för vad som efterfrågas på en begravningsplats kommer här kort att presenteras, de enligt Sveriges Begravningsbyråers Förbund (2018) vanligaste religionernas och trossamfundens traditioner gällande begravning och gravsättning (Lernéus 2018).

Bahá'í: I Sverige finns det omkring 1100 medlemmar. Inom Bahá'í är traditionen att jotdbegravning ska ske inom en timmes resväg från där dödsfallet inträffat. Särskilda gravkvarter finns på olika begravningsplatser i landet (Fonus u.å).

Borgerlig begravning: Utformningen vid en borgerlig begravning kan ske helt fritt och ska ske inom en månad efter dödsfallet. Både jordbegravning och kremering tillämpas även här. Gravsättning kan ske på valfri gravplats utifrån önskemål från den avlidne och/eller anhöriga (Lernéus 2018).

Buddhismen: I Sverige finns det idag ca 45 000 buddhister. Efter dödsfallet ska begravning ske så snart som möjligt (Fonus u.å). Det finns många olika traditioner inom buddhismen, men det är vanligt att tända ljus och rökelse samt lämna frukt vid graven (Fonus u.å; Lernéus 2018). Kremation är vanligast (Lernéus 2018) men även jordbegravning förekommer. Gravsättning kan ske i urngrav, minneslund, askgravlund eller genom spridning av aska på önskad plats (Fonus u.å).

Den ortodoxa kyrkan: I Sverige har den ortodoxa kyrkan cirka 131 000 anhängare. Kroppen ska begravas så fort som möjligt, helst inom tre dagar och på en för ortodoxa välsignad del av kyrkogården (Fonus u.å). Kremation är inte tillåtet (Lernéus 2018) och gravsättningen sker i samband med begravningsceremonin (Fonus u.å)

Frikyrkosamfunden i Sverige: Idag tillhör cirka 250 000 svenskar ett frikyrkligt trossamfund. Här skiljer sig traditionerna åt mellan de sju samfund (Fonus u.å). Frikyrkosamfunden följer i princip samma ceremonier som Svenska kyrkan vid dödsfall och begravning, men de olika samfundet följer sina egna handböcker för begravningens ordning. Det finns ingen särskild bestämmelse för vilken gravsättningsform som ska tillämpas (Fonus u.å; Lernéus 2018).

Hinduismen: I Sverige finns det omkring 40 000 hinduer. Inom hinduismen kremeras alltid den avlidne, där anhöriga deltar vid kremeringen (Lernéus 2018). Krematoriet dekorerar med blommor och en bild av den avlidne. Efter att kroppen kremerats ska askan helst spridas i vatten, antingen i floden Ganges eller i annat rinnande vatten (Lernéus 2018). I Sverige kan gravsättning även ske i minneslund eller urngrav (Fonus u.å).

Humanisterna: Samfundet utgör cirka 5 000 medlemmar i Sverige (Fonus u.å). En humanistisk begravning ska vara ett icke religiöst alternativ där ceremonierna utformas fritt (Lernéus 2018). Inga specifika gravsättningsformer förespråkas (Fonus u.å).

Islam: Runt en halv miljon muslimer är bosatta i Sverige (Fonus u.å). En muslimsk begravning ska ske så snart som möjligt efter dödsfallet, helst inom 24–48 timmar och är alltid en jordbegravning. Begravningen sker efter middagsbönen i moskén eller vid graven. Gravesättningen sker vid särskilt gravplats för muslimer och den avlidnes kropp ska vara placerad så att huvudet ligger riktat mot Mekka (Lernéus; Fonus u.å).

Jehovas vittnen: Har drygt 22 000 anhängare i Sverige. Kistan är oftast inte med vid begravningssceremonin och gravsättning kan äga rum utan att anhöriga närvarar. Både jordbegravning och kremation är tillåtet, där begravningssceremoni och gravplatsen skall vara enkel. Det finns ingen särskild bestämmelse för vilken gravsättningsform som ska tillämpas (Fonus u.å).

Jesus Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga ”Mormonkyrkan”: Har cirka 9 000 medlemmar i Sverige. Mormonerna har en stark trosuppfattning att familjer återförenas efter döden, vilket gör att glädje, hopp och tro inte är främmande känslor under en begravning (Fonus u.å).

Begravningsceremonin ska ske så snart som möjligt efter dödsfallet. En mormon ska alltid jordbegravas. Det vanligaste är att begravningsplats väljs av anhöriga (Fonus u.å).

Judendomen: I Sverige är runt 20 000 judar bosatta. Den avlidne ska begravas så snart som möjligt och helst inom 2–3 dagar efter dödsfallet. Kremering sker i undantag, men i regel är det jordbegravning som tillämpas. Det är vanligt förekommande att judar begravs på egna judiska begravningsplatser. När en judisk begravningsplats besöks visar man vördnad genom att lägga en sten på gravplatsen (Fonus u.å).

Katolska kyrkan: har cirka 111 000 medlemmar i Sverige. Kremation är tillåtet men de flesta katoliker väljer jordbegravning. I övrigt följer katolikerna svenska begravningsseder och det finns ingen särskild bestämmelse för vilken gravsättningsform som ska tillämpas. Dock är det viktigt att gravplatsen välsignas. I Sverige finns det även särskilda katolska begravningsplatser (Fonus u.å; Lernéus 2018).

Svenska kyrkan: Majoriteten av den svenska befolkningen är med i Svenska kyrkan, med omkring 5,8 miljoner är medlemmar. Begravningsceremonin sker i kyrkan och ska ske inom en månad efter dödsfallet. Både jordbegravning och kremering tillämpas. Gravesättning kan ske på valfri gravplats utifrån önskemål från den avlidne och/eller anhöriga (Fonus u.å).

Nya behov på den mångkulturella begravningsplatsen

I Sverige finns det också mångkulturella familjekonstellationer, där familjemedlemmarna identifierar sig med olika religioner. Det kan innebära utmaningar i samband med både död och begravning, då olika religioner kan ha skilda syner på hur den avlidne ska begravas och gravsättas (Fonus u.å; Lernéus 2018; Sorgenfrei 2021). Myndigheten för stöd till trossamfund anordnade ett webinarium (2021), där religiösa minoriteter i begravningsväsendet diskuterades. Carola Wingren hävdade att det sker en utveckling i samhället där det blir allt vanligare med multikulturella familjekonstellationer. Vidare beskrev hon att samhället behöver förståelse för olika religioners traditioner vid dödsfall, för att begravningsverksamheten ska kunna möta allas behov i samhället. På begravningsplatsen behövs därav inte enbart specifika gravplatser och avskilda kvarter för olika religioner, utan även platser för mångkulturella familjer, vilket kräver nytänkande gällande begravningsplatsens utformning (Myndigheten för stöd till trossamfund 2021).

En rapport om muslimska begravningsseder och begravningssceremonier (2021) av Simon Sorgenfrei, forskare inom mångreligiositet och sekularitet, visar att tända ljus vid graven har blivit allt vanligare vid de muslimska begravningsplatserna, framför allt vid allhelgona och påsk. Det tillhör inte islamsk tradition att tända ljus eller lämna blommor vid graven. Trots att allhelgonahelgen ursprungligen är en katolsk högtid har det blivit tradition för många i Sverige, vilket tyder på att det är en högtid som engagerar många människor vare sig de är sekulariserade eller religiösa, kristna eller muslimer. Att kulturella traditioner på begravningsplatsen kan ändras med tiden är något som också bör tas i beaktande vid utvecklingen av nya begravningsformer (Sorgenfrei 2021).

BEGRAVNINGSPLATSEN SOM MÅNGFUNKTIONELL PLATS

Begravningsplatsen är inte enbart en plats för de döda utan en plats för såväl de levande som de döda (Berglund 1994). Inger Berglund har i en studie baserad på intervjuer och observationer i fem församlingar, fokuserat på de efterlevandes relation till begravningsplatsen. Studien visar att begravningsplatsen har en betydelsefull roll för sorgbearbetning men även för människors välmående. Den framhåller även att det finns normer hur besökaren ska uppföra sig på kyrkogårdarna, där visad respekt för begravningsplatsen anses viktig. Många intervjupersoner såg begravningsplatsen som en plats där enbart lugn och ro ska råda och där vardaglig aktivitet som att springa eller leka inte hör hemma.

Synen på hur besökarna ska bete sig på begravningsplatsen har dock ändrats med åren. I Grön fakta 2010 ifrågasatte Angela Sandell (2010 s.2) Begravningsplatsernas utveckling och hävdade att kyrkogården är en underskattad samhällsekonomisk resurs. Sandell menade att utvecklingen skedde på ett allt långsammare och mer konservativt sätt än samhällsutvecklingen i övrigt. Sandell gjorde en enkätundersökning under 2009 som visade att kyrkogården inte enbart var en plats för att sörja och minnas de som inte längre fanns i livet. Begravningsplatsen användes även som en plats för både motion och rekreation (Grabalov 2017; Nordh, Skår & Swensen 2016; Sandell 2010). Idag visar forskning på att de urbana begravningsplatserna används i allt större utsträckning för både motion och rekreation och att det finns en variation av användningsområden (Grabalov 2016). Kyrkogården kan därför fungera som ett flerdimensionellt landskap och vara en mångfunktionell plats (Nordh, Skår & Swensen 2016).

Hur en urban begravningsplats används kan dock variera beroende på faktorer som storlek, närhet till centrum samt grönområden i anslutning till platsen (Nordh, Skår & Swensen 2016). Synen på hurbegravningsplatserna ska användas skiljer sig åt. Den kan påverkas av brukarens tro och kulturella traditioner, vilket i sin tur kan påverka vilken uppfattning användaren har om vilka aktiviteter som känns lämpliga eller inte på platsen (Nordh et al. 2022).

I en studie (2022) där människor mellan 23 - 82 med olika tro och religiösa tillhörigheter intervjuades i tre städer i Norge och Sverige framgick att passiv rekreation som omfattar stillsam aktivitet (Dlungonski et al. 2022; Nordh et al. 2022) ansågs som accepterat beteende, till skillnad från aktiv rekreation som att springa eller cykla. Vissa deltagare i undersökningen var inte emot aktiv rekreation, men skulle själva inte delta på grund av rädsla för att störa andra på begravningsplatsen. Gemensamt för de som intervjuades var åsikten att visa respekt på begravningsplatsen var en viktig aspekt (Nordh et al. 2022).

För att få ett perspektiv på hur unga personer ser på begravningsplatsens framtida funktion i samhället gjordes en studie (2003) på ungdomar i åldrarna 18–20 år. I undersökningen framkom det att begravningsplatsen sågs som en viktig plats för lugn och stillhet och en plats där park och begravningsplats potentiellt kunde kombineras. Dock var det för många i undersökningen viktigt att känna att de befann sig på en begravningsplats och inte i en park. Begravningsplatsen uppfattades som en bra plats för avkoppling och att meditativa rum på begravningsplatser var något deltagarna såg behov av i framtiden (Sörensen 2003).

Forskning visar att begravningsplatsen är en stilla plats i staden som främjar avkoppling, reflektion och kontemplation (Skår, Nordh och Swensen 2017). Den fridfulla atmosfären som finns på begravningsplats bör ses som något som ska bevaras och vårdas (Nordh et al. 2022). Detta gör att även om begravningsplatsen kan innehålla samma kvaliteter som en park bör den inte ersätta parker, utan snarare ses som ett komplement i den urbana grönstrukturen (Nordh et al.) Enligt Nordh et al. (2022) kan begravningsplatsen med zonindelad utformning införa rekreativa inslag på kyrkogården, vilket skulle gynna både sörjande och fritidsbesökande.

Zonindelad användande

För att främja multifunktionellt användande på begravningsplatsen kan zonindelning göras på platsen. Zonindelad användande är en metod som ofta används i utformningen av det offentliga rummet, för att förhindra användarkonflikter. Genom att anvisa olika aktiviteter på olika ytor kan det bli tydligare för besökare var olika aktiviteter är lämpliga eller inte på begravningsplatsen. Zonindelning kan skapas genom att använda designelement, som exempelvis häckar och murar för att på så vis göra en fysisk avgränsning för olika aktiviteter på platsen (Evensen, Nordh & Skår 2016).

Meditativa rum

Även om hela begravningsplatsen kan erbjuda besökaren en plats för rekreation och kontemplation, finns det fördelar med att skapa särskilda platser för detta ändamål. Att skapa en neutral plats, det vill säga en plats där det inte sker någon gravsättning, kan begravningsplatsen erbjuda ett rum där besökaren kan för en stund lämna vardagen. Dessa rum kan avskiljas från övriga begravningsplatser med hjälp av en speciell utformning eller prägel, gärna en intim rumskaraktär. Människor med anhöriga gravsatta på annan ort och människor som söker en stilla stund har efterfrågat sådana platser. De menar att en minneslund, som är en gravplats för andras anhöriga inte är den rätta platsen för dem att minnas sina anhöriga på (Sörensen & Wembling 2008).

SIGURD LEWERENTZ OCH ARKITEKTUREN

Sigurd Lewerentz (1885–1975), tillhör en av de främsta svenska arkitekterna i modern tid och har med sin byggnad- och landskapsarkitektur skrivit in sig i den svenska arkitekturhistorien. Som arkitekt hade han en bredd och han arbetade under sin livstid med många olika projekt. Han ritade alltifrån fabriker, villor och möbler till stadsplaner, begravningsplatser och kyrkor (ArkDes u.å) Lewerentz började tidigt i sin karriär att intressera sig för den moderna kyrkogårdens utformning (Ahlin 1985. s.51). Redan 1915 tog han och Gunnar Asplund hem vinsten i en internationell tävling för en ny kyrkogård i Enskede. Utformningen av skogskyrkogården (1915–1940) söder om Stockholm blev då starten på en lång karriär som kyrkogårdsarkitekt. Lewerentz ritade under sin livstid ett flertal kyrkogårdar och kapell (Form & Lind 2016), dit hör bland annat Östra Kyrkogården i Malmö (1916–1969), ett livsverk som följde honom genom hela hans karriär, där hans sista uppdrag var att utforma blomsterkiosken (1969) (Ahlin 1985). Lewerentz kyrkogårdar har fascinerat och inspirerat arkitekter över hela världen. Utöver skogskyrkogården i Enskede som togs upp på UNESCO:s världsarvslista 1994, räknas Markuskyrkan i Björkhagen (1956) och sankt Petri kyrkan i Klippan (1962–1966) idag till några av de främsta arkitektoniska verken i Sverige (ArkDes u.å; Bedoire 2017. S.81)

Lewerentz beskrivs som en tillbakadragen person som inte talade om sin arkitektur eller delade med sig av sina estetiska eller idémässiga utgångspunkter bakom sina verk (Ahlin. s.10). De få utlåtanden han gjorde om sin arkitektur återfinns i bevarade skisser och dokument, där han snarare talade om hur hans verk skulle utformas snarare än varför (Ahlin 1985. s.19; Kulturradion: K1/K2 2010). Detta gör det svårt att få en tydlig bild över vilka Lewerentz konstnärliga och stilmässiga ställningstaganden var och vem han var som arkitekt (ArkDes u.å; Kulturradion: K1/K2 2010)

Dock menar Janne Ahlin, som är författare till ett av de största verken som skrivits om Lewerentz, att trots arkitektens tystnad finns det ett meddelande till betraktaren om hur han förhöll sig till arkitekturen i hans verk. Genom att studera hur materialet och detaljerna har satts samman i hans konstruktioner kan åskådaren få syn på Lewerentz tillvägagångssätt och estetiska samt idémässiga utgångspunkter (Kulturradion: K1/K2 2010). Ahlin beskriver detta som att:

”(...)Byggnaderna är en berättelse om sin egen tillgivelse” (Kulturradion: K1/K2 2010).

Utformningen av Östra Kyrkogården vittnar om att Lewerentz var en arkitekt som behärskade både klassicismens och modernismens regler (Wingren 2013). Det var dock avsteg från stilmässiga ideal som utmärkte Lewerentz som arkitekt. Avstegen visade på hans förmåga och vilja att sträva framåt med sin arkitektur (Kulturradion: K1/K2 2010).

Landskapet som utgångspunkt

År 1915 och 1916 stod Lewerentz som vinnare i två internationella arkitektävlingar. Det som utmärkte förslagen för både Östra kyrkogården i Malmö och Skogskyrkogården i Stockholm var hur arkitekten uppmärksammade det befintliga landskapet i sin gestaltning (Wingren 2013). På Skogskyrkogården framhävde Lewerentz platsens täta tallbestånd i förslaget ”Tallum” (Ahlin 1985. s.56) och på Östra kyrkogården lät han den genomgående åsen spela huvudrollen i förslaget ”Ås”(Ahlin 1985. s.68). Lewerentz visar även på hur han förhåller sig till landskapet med byggda element. Vid Markuskyrkan i Stockholm arbetade han med att väva samman byggnad med landskap genom att låta materialet från kyrkogårdens golv löpa ut i omgivningen (Klein 2021).

Rörelsen genom sorgprocessen

Lewerentz fick i början av sin karriär ett antal uppdrag att gestalta gravkapell och krematorier. I hans skapande kom han i kontakt med existentiella frågor och funderingar kring livet och döden, något som troligtvis påverkade hans förhållningssätt till arkitekturen (Wickman 2017. S.118). I utformningen av kyrkogården utgick Lewerentz alltid från besökarnas upplevelse. Hans arkitektur berördes av sorgprocessen och det var just känslorna kring sorgen som blev ledmotivet för utformningen av landskapet. Besökaren skulle ledas från sorg till försoning (Klein 2021). På Skogskyrkogården i Enskede leder Lewerentz besökaren genom olika rum genom landskapet, som varierar från att vara ljusa och öppna till mörka och slutna. Meningen att skapa olika upplevelser på platsen var för att besökarna skulle komma i rätt sinnesstämning. Vandrigen genom landskapet till kapellet skulle förbereda de sörjande inför avskedsceremonin (Bedoire 2017. S.85; Klein 2021). Det verkar som om Lewerentz även ville vägleda besökaren genom Östra Kyrkogården, med hjälp av bland annat vegetation, där varierade arter har använts för att ge karaktär åt olika typer av platser på begravningsplatsen. Att Östra Kyrkogården anlagts med fyra entréer i olika riktningar kan också vara arkitektens försök till att leda besökarna genom kyrkogården på i ett visst rörelsemönster (Wingren 2013).

I Wingrens studie (2013) beskriver hon vikten för besökaren att få känslomässigt anlända och lämna kyrkogården. Denna övergångszon beskriver hon som ett passagelandskap. Att leda besökarna genom ett passagelandskap ger dem utrymme för att växla från ett sinnestillstånd till ett annat (Pettersson & Wingren 2011). En sådan passage utgör en gräns mellan den yttre världen och kyrkogårdens inre värld, men även en gräns mellan det sekulära och det heliga (Pettersson & Wingren 2011; Wingren 2013). På Östra kyrkogården omsluts kyrkogården av ett bestånd av bokträd (Wingren 2013) och på Skogskyrkogården möts besökarna av ett parkområde, vilket fungerar som ett passagelandskap på båda platserna (Ahlin 1985. S.60).

Material och detaljer

Lewerentz var en perfektionist som lade stor vikt vid detaljerna för att uppnå perfekta lösningar. Lewerentz kunde även bemästra hantverket (OBS 2021) och anammade samtidens byggteknik och nya material, med gamla hantverksmetoder. Förutom att han var en konstnärligt begåvad arkitekt var han också en konstruktör. Till skillnad från sina samtida arkitekter skissade han inte enbart fram sina lösningar utan testade sig också fram för hand. Han startade företaget Idesta 1929, där han tog fram sina egna konstruktioner och skapade allt från dörr- och fönsterpartier till beslag och dörrhandtag (Wickman 2017. S.127).

Lewerentz satte ljuset på materialen och detaljernas betydelse i en tid där industrialismens genomslag tog bort hantverket i byggnadskonstruktionerna. Medan samtida arkitekter fick påtryckningar att rita konstruktioner som var enkla att bygga, såg Lewerentz värdet i hantverket. Som arkitekt strävade han ständigt efter återhållsamhet i sin utformning. Hans vilja att reducera material skapade enkel men även spektakulär arkitektur (Kulturradion: K1/K2 2010). Markuskyrkans till synes enkla tegelmurar visar på gediget hantverk som erbjuder både enhetlighet och variation. Var tegelsten är lagd för hand och inget tegel fick delas. Skeva stenar med udda format sågs däremot bara som något som gjorde det arkitektoniska uttrycket rikare (OBS 2021). Lewerentz använde ofta naturen som förebild (Ahlin 1985. S.11) vilket Markuskyrkans fasad vittnar om, där mörka tegelstenar med ljusa fogar skiftar som nävern på en björk (OBS 2021), en detalj för att skapa samspel med björkbeståndet som omsluter kyrkan (Stockholm stift 2008). Sankt Petri kyrkan i Klippan visar på Lewerentz vilja att omtolka traditionella byggnadsmetoder (Campo-Ruiz 2015). Han sökte nya lösningar med vardagliga material som glas, stål, tegel och murbruk och lät därav kyrkans glas möta teglet utan fönsterkarmar endast fastklämda med stålkämmor (Campo-Ruiz 2015; OBS 2021).

De blottade stålbalkarna som bär upp kyrkans tak visar också på att det inte finns några försök till prydlighet (OBS 2021). Det var Lewerentz sätt att arbeta med de råa materialvalen fick honom att utmärkas som arkitekt (Bedoire 2017. s.86).

Förskjutningar i symmetri

Lewerentz fascinerades av det gyllene snittet och tog gärna principen till hjälp vid proportionering av sina byggnader och utformningen av landskap. Han tog även avstamp från symmetriska former för att skapa spänning i sin arkitektur. Hans skisser visar hur små förskjutningar och avvikelser från formgrammatikens regler ”sätter det symmetriska i rörelse” (Ahlin 1985. S.10–11). Uppståndelsekapellet på Skogskyrkogården i Stockholm vittnar om Lewerentz avvikelser från symmetrin, där kapellet kan vid första anblick se rakt och enkelt ut, men visar sig vid andra anblick visa sig vara både vridet och komplext (OBS 2021).

Mörker, skuggor och ljus

Mörker, skuggor, ljus och hur materialets strukturer förändrades under dessa förhållanden var något som Lewerentz fascinerades av. När han studerade den antika arkitekturen undersökte han materialets skiftningar och samspelet mellan dunkel och ljus. För funktionalismens arkitekter var det att fånga ljusets flöden i ett rum som var eftersträvansvärt, inte mörkrets (Wickman 2017. S.117–118). Lewerentz strävade däremot efter arkitektur där dagsljuset inte enbart stod i centrum. I Sankt Petrikyrkan i Klippan vilar kyrkorummet i ett dunkelt ljus, där endast dagsljuset tar sig in genom smala slitsar i tegelmuren. Genom att låta mörkret tala i sin arkitektur skapade Lewerentz en miljö för andakt och stillhet (Form & Lind 2016. S.21). Lewerentz såg kontraster mellan ljuset och mörkret som ett redskap i sin gestaltning och i utformningen av Skogskyrkogården arbetade han med sektioner av ljus och mörker för att ta besökaren genom olika upplevelser när de rör sig genom landskapet (Bedoire 2017. S.85).

SAMMANFATTNING LITTERATURÖVERSIKT

Utifrån litteraturöversikten har jag fått med mig viktiga kunskaper och aspekter som jag ska ta med mig till gestaltningen av Östra kyrkogården, där jag genom att studera gravskickens historia har fått en inblick i hur begravningsplatserna har speglat samhället under olika tidsepoker. Från 1800-talets begravningsplatser som i en hög grad speglade samhällets sociala skiktning, till 1900-talets kyrkogårdar som speglade det moderna demokratiska samhället. Gravplatserna gick från att vara individanpassade och personliga till enhetliga och jämställda. I mitten av 1900-talet introducerades den kollektiva och anonyma minneslundan som fick en stor spridning på de svenska kyrkogårdarna. Minneslundans anonymitet har dock visat sig vara problematiskt för vissa efterlevande och askgravlundar och askgravplatser har idag blivit allt vanligare. Askgravlundens framväxt visar att det finns ett behov av en personligt präglad gravplats. De visade även på ett behov av ett skötsel-fritt gravskick som speglar vår tid, då människor inte i lika hög grad bor kvar på samma plats hela livet och därmed har inte samma möjlighet ta hand om en gravplats. Ask- och urngravplatserna tar dock inte lika mycket mark i anspråk och en problematik med tomma ytor där gravplatser tidigare funnits på kyrkogårdarna har blivit allt vanligare. Att förtäta begravningsplatser ses som en lösning på problemet, för att kunna att införa nya funktioner på kyrkogården utifrån människors önskemål och behov.

Avsnittet om den mångkulturella kyrkogården visade att de svenska kyrkogårdarna står inför en rad utmaningar. Samtidigt som Sverige utvecklas mot att bli ett alltmer icke troende land, blir det även ett alltmer mångreligiöst. Detta har lett till att Sverige har gått från att vara ett relativt enhetligt samhälle till ett mer diversifierat, vilket gör kyrkogårdarna till en viktig offentlig plats för social inkludering i ett mångreligiöst samhälle. Vid utformningen av en begravningsplats är det därför av stor vikt att förstå behovet av kulturellt inkluderande begravningsplatser för att möta samhällsutvecklingen.

På kyrkogården behövs inte enbart specifika begravningsplatser med gravplatser och avskilda kvarter för olika religioner, utan även platser för mångkulturella familjer. Detta kräver nytänkande gällande begravningsplatsernas utformning. Olika religioner har olika traditioner vid dödsfall och begravning. I vissa religioner är kremation det enda valet att hantera en död kropp, medan andra religioner förbjuder sina döda att kremeras. Även kulturella traditioner på begravningsplatsen har ändrats över tiden. Ett exempel på detta är att det har blivit allt vanligare att muslimer tänder ljus vid gravplatsen, något som inte tillhör islamiska traditioner (Sorgenfrei 2021). Aspekter som dessa bör tas i beaktande vad det gällande framtagandet av en multikulturell begravningsplats på Östra Kyrkogården.

Jag har även fått kunskap om att kyrkogården är en möjlig plats för mångfunktionellt användande, där liv och död faktiskt kan samspela. Kyrkogårdens funktion som en plats för sorg och stillhet gör den till en unik plats i staden som kan främja avkoppling, reflektion och kontemplation och bör därav nyttjas i större utsträckning än vad den gör idag. Det verkar finnas en acceptans hos besökarna gällande rekreativa inslag, så som att självreflektera eller ta kaffe på en bänk på kyrkogården och enligt en undersökning kommer det att finnas behov av meditativa rum på kyrkogården i framtiden. Meditativa rum på kyrkogården kan erbjuda besökaren en avskild plats för stillhet, där de kan få lämna vardagen för en stund. Dessa platser bör utformas på en neutral plats, det vill säga på en plats fri från gravsättning. Något som också efterfrågas av anhöriga som har sina kära begravda på en kyrkogård långt bort och känner att minneslundan där andras anhöriga ligger begravda inte är deras plats att sörja på.

Slutligen gav litteraturstudierna en inblick i vem Sigurd Lewerentz är och hur han förhöll sig till arkitektur. Lewerentz är en svårtolkad arkitekt men utifrån studier om honom och av hans verk tog jag med mig ett antal aspekter som utmärkte hans sätt att arbeta på. Aspekterna var följande:

Aspekterna var följande:

- Landskapet som utgångspunkt
- Rörelsen genom sorgprocessen
- Material och detaljer
- Förskjutningar i symmetrin
- Mörker, skuggor och ljus

REFERENSprojekt

I denna del presenteras de referensprojekten som har studerats, vilket är en kyrkogård ritad av Lewerentz, ett tävlingsförslag för en begravningsplats och ett rekreationsområde. På Ruds skogskyrkogård i Karlstad gjordes ett platsbesök. Tävlingsbidraget "Öarna" för Järvafältet i Sollentuna och rekreationsområdet Millennieskogen i Malmö har däremot studerats via internetkällor, där en mindre djupgående analys gjorts utifrån bildmaterial och fakta.

RUDS SKOGSKYRKOgåRD, KARLSTAD

Vid 1900-talets början växte befolkningens mängd i Karlstad kraftigt och den ökade platsbristen på den centralt belägna kyrkogården blev ett faktum. Att anlägga en ny begravningsplats i utkanten av staden blev lösningen. Kyrkogården anlades i ett skogsdominerat område med stora topografiska skillnader. Uppdraget att utforma kyrkogården gick till Sigurd Lewerentz. Den nya kyrkogården fick namnet Ruds skogskyrkogård och stod klar 1919 (Svenska kyrkan 2016). Idag har Karlstads stadskärna växt och kyrkogården har fått en mer central roll som grönområde för stadens invånare. Kyrkogården utgör i dagsläget ett flertal gravkvarter, två minneslundar och en askgravlund.

Eftersom Ruds skogskyrkogård likt Östra kyrkogården är gestaltad av Lewerentz och har liknande platsförutsättningar som finns på Östra Kyrkogården, fann jag på Ruds skogskyrkogård som ett relevant referensprojekt. Genom att studera Ruds skogskyrkogård kunde jag få en djupare inblick i Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen.

PLATSBESÖK OCH ANALYS

Genom att studera Lewerentz verk menar Ahlin (1985) att åskådaren kan få syn på arkitektens tillvägagångssätt och estetiska samt idémässiga utgångspunkter. Därav har Ruds skogskyrkogård i Karlstad studerats på plats. Under platsbesöket som genomfördes den 2 mars 2021 har följande aspekter beaktats. Aspekterna är kopplade till Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen.

- Landskapet som utgångspunkt
- Rörelsen genom sorgprocessen
- Material och detaljer
- Förskjutningar i symmetrin
- Mörker, skuggor och ljus



Flygfoto över Ruds skogskyrkogård i Karlstad, där de olika områdena är markerade. © google earth



Figur 4-: Dessa bilder visar hur Lewerentz använde det befintliga landskapet som utgångspunkt i sin gestaltning. Figur 4 och 6 visar den befintliga naturen som bevarats i gestaltningen.

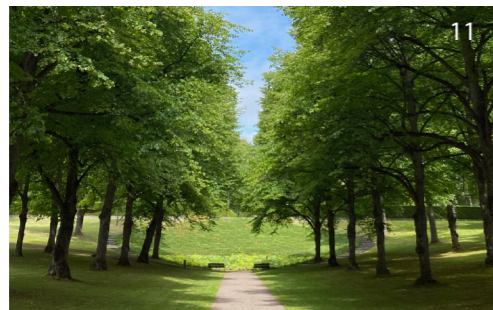
Figur 5-8 visar hur trappor, gravkvarter och monumentbyggnad har integrerats i bergsryggen som går längs kyrkogårdens östra sida.

Figur 9-10: Visar de centrala stråken på kyrkogården, som skapar riktningar och rörelse på platsen.



Landskapet som utgångspunkt

Karaktären på Ruds skogskyrkogård genomsyras av Lewerentz vördnad inför omgivningen. Platsen utmärks av kontrasten mellan strikta symmetriska rutnätsmönster och fria skogspartier, vilket ger platsen både en stark identitet samtidigt som den visar ödmjukhet inför landskapet, genom att den befintliga vegetationen bevarats och framhävs i gestaltningen av kyrkogården. Platsen har stora topografiska skillnader och kyrkogården omsluts av en bergsrygg i öst. Stora skogspartierna är bevarade på platsen och kyrkogården är väl sammanflätad med dess natur. Trots att kyrkogården består av en stor andel friväxande skog, upplevs den som ordnad. Det kan förklaras av kyrkogårdens strikta arkitektur. Allt från begravningsplatsens formspråk till små detaljer är väl integrerade med platsens omgivning. Mellan bergsknallarna och i de täta skogsbestånden ligger små gravkvarter insprängda och harmonierar med landskapet. Även byggda element är väl anpassade efter landskapet och en monumentalbyggnad ligger integrerad i bergväggen i öst, se fig 7.



Figur 11: Visar allén som skapar ett passagelandskap från huvudentrén till den högre belägna begravningsplatserna.

Figur 12-13 Visar material och detaljer på kyrkogården. Figur 12 visar den naturstensklädda trappan och 13 på platsens växtmaterial. Den friväxande befintliga vegetation skapar ett spännande möte med den formklippta häcken.

Figur 14: Visar den cirkulära vattenspegeln som omsluts av en stentrappa som bryter mot den cirkulära formen

Figur 15 visar ett av de öppna ljusare gravkvarteren medan figur 16 visar på ett av de gravkvarter som ligger i den mörka tallskogen.

Rörelsen genom sorgprocessen

Vid entrén möts besökaren av en trädallé med fullvuxna lindar som leder fram till en stor vattenspegel som omsluts av en trappväg som går från dalgången till de högre liggande gravkvarteren. Denna del upplever jag har en mystik och ett lugn över sig och är avskild från gravkvarteren. Området utgör ett passagelandskap och skiljer kyrkogården från världen utanför. Vid de högre liggande gravkvarteren skapar den rutnätsformade arkitekturen centralaxlar som bildar ett vägsystem som går genom kyrkogården. Vägen som ansluts med trappan i norr sträcker sig vidare till begravningsplatsen i den södra del och leder besökaren från entrén vidare in i kyrkogården.

Från öst till väst går en väg mellan det stora träkorset vid minneslunden till stillhetens kapell, där Lewerentz säkerligen hade den sörjande i åtanke när han valde att leda dem från kapellet till den rofyllda plats som minneslunden utgör. Förutom huvudstråken som centralaxlarna skapar går även små slingriga stigar genom landskapet som leder genom begravningsplatser om är integrerade i naturen. Här erbjuds besökaren mer avskildhet på kyrkogården.

Material och detaljer

Både trappan vid vattenspegeln samt trapporna och stigarna som tar besökaren upp för bergsryggen är väl integrerade med landskapet och är en detalj som harmonierar fint med naturen. Skifferplattorna som trappan är utformad med visar på ett gediget hantverk, där materialet fått stå i fokus och plattorna påminner om klippväggar som ligger intill vattnet. Ahlin (1985) menade att Lewerentz ofta använde naturen som förebild så det är inte helt omöjligt om arkitekten blivit inspirerad klippor vid utformningen av trappan. Inne bland gravkvarteren är björkar planterade och deras vita stammar konstaterar fint mot de formklippta idegranarna som kantar gravkvarteren. Häckarna skapar även en kontrast till de fritt formaterade skogspartierna som utgör en spännande detalj mellan det ordnade och det fria, se fig 13.

Förskjutningar i symmetrin

Vattenspegeln och den omkringliggande trappan vid entrén i norr ser vid första anblick ut att följa den övriga kyrkogården strikta symmetri men vid närmare titt kan åskådaren se hur Lewerentz har lekt med proportionerna. Vattenspegeln håller fortfarande den cirkulära formen medan den omslutande trappan släpper cirkelns form. Detta gör att trappan skevar lite mot vattenspegeln utformning. Att trappan frångår vattenspegeln strikta form skapar ett spännande formspråk på platsen, se fig 14.

Mörker, skuggor och ljus

Den mörka högvuxna skogen som omger kyrkogården skapar en spännande kontrast mot de bjöklädda ljusare partierna i mitten. Gravstenar varierar mellan ligga intryckta mellan bergknallar och tallskog till att vara samordnade i stora gravkvarter. Variationen skapar en kontrast mellan små dunkla gravkvarter och stora ljusa. Kontrasterna mellan öppet och slutet, ljust och mörker gör att karaktären på kyrkogården varierar när besökaren rör sig genom den, vilket ger platsen en spännande dynamik.

Inspiration

Platsbesöket på Ruds skogskyrkogård har dels givit en inblick i Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen. Lewerentz inspirerar även med sin förmåga att kombinera strikt arkitektur och mötet med den fria naturen. Hans stora respekt för landskapet och styrka i att lyfta fram omgivningen i gestaltningen, är något jag kommer att ta med mig till mitt förslag för Östra kyrkogården i Malmö. Vidare inspireras jag av när han skapar spännande möten med hjälp av olika kontraster. Exempelvis mellan öppna och slutna rum, ljus och mörker samt mellan mjuka och hårda material. Mötena mellan kontrasterna genomsyrar hela platsens arkitektur och återfinns såväl i kyrkogårdens formspråk som i små detaljer.

TÄVLINGSBIDRAGET - ÖARNA JÄRVA BEGRAVNINGSPLATS, STOCKHOLM

År 2010 anordnade Stockholm stad en allmän arkitekttävling för utformningen av en ny begravningsplats och ceremonilokaler vid Järvafältet i Sollentuna kommun, där bidraget Öarna stod som vinnare. Förslaget är ritat av Jensen Tegnestue och Poul Ingemann. Kyrkogården består av flera självständiga begravningsplatser, där varje enskild begravningsplats eller begravningsö som de kallas i förslaget, har tillgång till sin egna konfessionsneutrala ceremonibyggnad som kan inkludera alla oavsett tro och tradition. (OBS 2016; Stockholm stad 2021).

Förslaget "Öarna" valdes att studeras som referensprojekt eftersom förslaget visade på nytänkande kring utformningen av begravningsplatser, då förslaget är framtaget både för att främja mångfunktionellt och mångkulturellt användande på platsen.

ANALYS

Landskapet som utgångspunkt

I förslaget Öarna har landskapet stått i fokus vid utformning av den nya kyrkogården på Järvafältet. Att begravningsplatserna är utformade som små öar i landskapet gör att det är landskapet som får dominera i gestaltningen, inte begravningsplatserna. Utanför begravningsöarnas murar kan besökaren ta del av Järvafältets vackra natur, där både aktivitet och rekreativitet erbjuds.

Rörelsen genom sorgprocessen

Att kyrkogårdens begravningsplatser är utformade som små inhägnade öar i de omkringliggande landskapet skapar ett tydligt in och utträde på platsen. Detta underlättar känslan för besökaren att känna att den anländer och lämnar begravningsplatsen. Naturområdet utanför kan även fungera som ett passage-landskap som skapar en gräns mellan den yttre världen och kyrkogårdens inre värld, medan begravningsurna skapar en gräns mellan det sekulära och det heliga.



Figur 17-20:
Visionsbilder för tävlingsbidraget Öarna som visar på hur Järva begravningsplats kan komma att se ut i framtiden.
©Stockholms stad. Medgivande: Anders Karlsson.

Material och detaljer

Förslaget skapar en spännande kontrast mellan det byggda och det fria, där begravningsöarnas formstarka murar möter Järvafältets friväxande vegetation på ett fint sätt.

Mörker, skuggor och ljus.

Här skapar variationen mellan öppna begravningsplatser och täta skogsdungar olika upplevelser på platsen, som varierar mellan att vara ljusa och öppna till mörka och intima.

Inspiration

Förslaget inspireras med sin formstarka gestaltning som ger kyrkogården en stark identitet, samtidigt som den visar ödmjukhet inför platsen och dess landskap. Begravningsöarna visar på nytänkande kring begravningsplatsens utformning och erbjuder både en visuell och en kulturell mångfald. Ytorna utanför öarnas murar skapar även en spännande zonindelning som tillåter annat användande av kyrkogården att ta plats.

MILLENNIESKOGEN LINDÄNGELUND, MALMÖ

På Lindängelund i södra utkanten av Malmö växer ett nytt rekreationsområde och en framtida stadspark fram, där Millennieskogen är den första etappen som står färdigställt. Uppdraget att ta fram det nya området gick till Sydväst arkitektur och landskap och blev nominerat till Siena-priset 2018 av Sveriges Arkitekter. Gestaltningkonceptet för Lindängelund och Millennieskogen grundar sig dels i miljöpsykologisk forskning, vilket ska tillfredsställa det mänskliga behovet av rekreation, aktivitet, umgänge, upplevelse och återhämtning, dels i naturupplevelser där växtmaterial inkluderar element från olika delar av världen. En viktig aspekt vid gestaltningen av rekreationsområdet var att skapa naturmiljöer som ger känslan av att "kliva in i en annan värld". För att åstadkomma detta har exotiska växter som vanligtvis brukas som solitärer använts i ett större sammanhang. Millennieskogen är utformad för att skapa en rofylld plats för reflektion och kontemplation. Arkitekturen på platsen utgör ett samspel mellan det strikta och det fria, där det byggda ska utgöra ramen för det fria växtinnehållet. Området utgörs av fem komponenter, lärkridåerna, urtidskogen, ängen, meditationsrummen och himmelsrummet. Meditationsrummen ger besökaren en plats för reflektion och återhämtning, där varje enskilt rum utgör en särskild biotop (Sydväst arkitektur och landskap u.å.).

Millennieskogen är utformad med fokus på att skapa en rofylld plats för reflektion och kontemplation och det var det som gjorde platsen till ett intressant referensprojekt för mitt arbete



Figur 21-24:
Fotografier på meditationsplatserna i Millennieskogen, där rummens växtkomposition varierar ©lindmanphotography.
Medgivande: Åke E:son Lindman.



Flygfoto över Millennieskogens rekreationsområde i Malmö som visar de ovala meditationsrummen och det cirkulära "himmelsrummet". © google earth

ANALYS

Landskapet som utgångspunkt

Vid Millennieskogen finns ett fint samspel mellan det byggda och det fria, där meditationsrummen omges av de befintliga skogsbestånden och det öppna åkerlandskapet.

Rörelse genom sorgprocessen

Meditationsrummen skapar tydlig rumsbildning på platsen och dess säregna växtslag skapar en tydlig känsla av att kliva in i någonting annat, vilket kan ha samma inverkan och hjälpa besökaren att ändra sinnestämning som ett pasagelandskap har.

Material och detaljer:

Stenmurarna till meditationsrummen skapar en tydlig rumsbildning på platsen och det hårda materialet kontrasterar fint mot åkerlandskapet utanför. Det varierade växtmaterialet inuti meditationsrummen erbjuder meditationsplatserna olika rumsliga karaktärer.

Mörker, skuggor och ljus

Meditationsrummens växtmaterial skapar mörkare och intimare rum som kontrasterar mot den öppna ljusa åkerlandskapet utanför. Även skogsbestånden runt den öppna åkermarken erbjuder besökaren en variation av upplevelser på platsen.

Inspiration

Millennieskogen har genom sin arkitektur skapat ett fint samspel mellan det strikta och det fria, som i sin tur ger tydliga rumsligheter på platsen. Platsen erbjuder en känsla av att anlända till en ny "värld" där besökaren kan lämna vardagen bakom sig, genom att säreget växtmaterial har använts på ett innovativt sätt. Hur växtmaterial används samt hur meditationsrummen utformats för att ge plats för reflektion och kontemplation på platsen, är något jag kommer att ta med mig vidare i arbetet.

SAMMANFATTNING REFERENSPROJEKT

Tre projekt har studerats i detta arbete i syfte att hitta inspiration och vägledning till mitt förslag för Östra kyrkogården i Malmö. Ett platsbesök gjordes på Ruds skogskyrkogård i Karlstad med ändamål att få en djupare inblick i Sigurd Lewerentzs förhållande till arkitekturen, där aspekterna landskapet som utgångspunkt, rörelsen genom sorgprocessen, material och detaljer, förskjutningar i symmetrin samt mörker, skugga och ljus har undersökts. Vid besöket fann jag stor inspiration i Lewerentz vördnad inför landskapet och styrka i att lyfta fram omgivningen i sin gestaltning. Därefter har två projekt studerats via litteratur och bildunderlag, där ena projektet var ett tävlingsbidrag för Järva begravningsplats i Sollentuna och det andra ett rekreationsområde i Lindängelund i Malmö. Öarna (som var det vinnande tävlingsbidraget för Järva kyrkogård) visar på innovativa lösningar och nytänkande gällande begravningsplatsens utformning. Förslaget inspirerar såväl till visuell och kulturell mångfald som till en spännande zonindelning som ger rum för andra funktioner på kyrkogården. Millennieskogen (som är beläget i utkanten av Malmö) erbjuder besökaren ett rekreationsområde där känslan av att "kliva in i en annan värld" infinner sig genom spännande växtval och arkitektur. Här finns det plats för reflektion och kontemplation i flera av meditationsrummen som återfinns på platsen. Förslaget har framför allt inspirerat till att skapa meditativarum samt till att använda olika växtmaterial för att skapa en känsla av att träda in i en "annan värld". Kontrasten mellan formstark arkitektur och friväxande natur har särskilt inspirerat mig att arbeta vidare med i mitt förslag.

SLUTSATSER

ASPEKTER KOPPLADE TILL BEGRAVNINGSPLATSEN

Den personliga och individanpassade graven

Askgravlunden och askgravplatsens framväxt visar att det finns ett behov av en personligt präglad gravplats. Anhöriga känner behovet att gå till en särskild plats för att sörja sin avlidne, där namnbricka för den som dött ska finnas och en plats där blommor, ljus och personliga föremål kan lämnas. Även fler önskar idag att strö sin aska i naturen, där många väljer att göra det i havet. På begravningsplatsen kan den avlidnes aska spridas i minneslund eller askgravlund men det saknas ett friare sätt att sprida sin aska på.

Ceremoniella rum utomhus

Coronapandemin visade på behovet av att återinföra ceremoniplatser som är belägna utomhus på kyrkogården. Genom att skapa ceremoniella rum utomhus kan fler delta när begränsningar finns för hur många som får vistas inomhus. Ceremoniplatsen på Östra kyrkogården omgestaltades till minneslund 1959 och idag saknas ett ceremoniellt rum utomhus på begravningsplatsen.

Den mångreligiösa begravningsplatsen

Begravningsplatser har en viktig roll när det kommer till social inkludering i ett mångreligiöst samhälle. Vid utformningen av en ny begravningsplats finns därför möjligheten att inkludera flera människor. Idag saknas ett gravskick som ger utrymme för både jordbegravning och begravning av aska. Ett gravskick som skulle kunna inkludera begravning för fler människor, vare sig de är sekulariserade eller religiösa.

Detta gravskick skulle då kunna inkludera ickerreligiösa men även personer med olika religiösa tillhörigheter, eller personer vars traditioner är influerade från olika religioner. Det finns även religioner som föredrar att sprida sin aska i rinnande vatten något de flesta begravningsplatserna inte kan erbjuda idag. Genom att ta olika religioners traditioner gällande begravning och gravsättning i beaktande, kan omgestaltningen på Östra kyrkogården möta behoven som finns i ett mångreligiöst samhälle.

I detta stycke presenteras den kunskapsinhämtning jag tagit med mig från litteraturoversikten och referensprojekten, som sedan kommer att ligga till grund för mitt gestaltungsförslag till idétävlingen *Framtidens minnesplats* på Östra kyrkogården i Malmö.

Meditativa rum på begravningsplatsen

Skapandet av meditativa rum på begravningsplatser verkar vara ett inslag som harmonierar med kyrkogårdens stillsamma atmosfär. Meditativa rum kan möjliggöra att skapa utrymme för människor som söker plats för avkoppling, reflektion och kontemplation och välkomnar på så vis in fler personer att nyttja kyrkogården även om de inte är där för att sörja. Meditativa rum kan på så vis vara en funktion på kyrkogården som främjar till ett möten mellan liv och död. Hur dessa rum kan integreras på Östra kyrkogården kan inspireras av tävlingsförslaget ”Öarnas” utformning av begravningsplatsen på Järvafältet i Stockholm, som tillåter olika aktiviteter på olika delar av begravningsplatsen.

ASPEKTER KOPPLADE TILL ARKITEKTUREN

Landskapet som utgångspunkt

Lewerentz har utformat flera kyrkogårdar där han visat stora respekt för landskapet och sin styrka som arkitekt att lyfta fram omgivningen i gestaltningen. Han skapade spännande arkitektur genom att låta landskapet stå i fokus samtidigt som han tillför upplevelser på platsen genom att ta tillvara på landskapets förutsättningar. Lewerentz använde bland annat topografin för att skapa rumslighet, siktlinjer och vyer. På Ruds skogskyrkogård var det tydligt att Lewerentz arbetat med topografiska skillnader för att skapa olika rumsligheter på kyrkogården, där besökaren leds genom en intim dalgång för att sedan ledas upp till ett gravkvarter av mer storslagen karaktär. Lewerentz inspirerar därför till att arbeta med befintliga förutsättningar som topografi, vegetation eller andra element som tar till vara på landskapets förutsättningar, men även till att låta omgivningen ta plats i gestaltningen.

Mörker, skuggor och ljus

Lewerentz sätt att arbeta med ljuse men även mörkret visar hur kontraster mellan dessa kan skapa olika upplevelser på en plats. Detta inspirerar att skapa kontraster med ljus och mörker med bland annat vegetation.

Rörelsen genom sorgprocessen

Lewerentz lät sin arkitektur beröras av sorgprocessen. Han utformade landskapet så att besökaren skulle gå igenom olika upplevelser, där variationen mellan exempelvis öppna och slutna rum, ljus och mörker, skulle hjälpa besökaren att infinna sig i rätt sinnesstämning. Lewerentz sätt att arbeta inspirerar till att skapa platser på Östra kyrkogården som underlättar för besökaren att skifta sinnesstämning. Detta kan göras genom att skapa platser med tydliga entréer och rumsligheter på begravningsplatsen som förstärker känslan av att anlända och lämna kyrkogården. Genom att skapa passagelandskap på begravningsplatsen kan besökaren ledas igenom en övergångszon mellan den yttre världen och kyrkogårdens inre värld, men även mellan det heliga och det sekulära, vilket är yttligare ett gestaltungs-grepp för att besökarna ska kunna hamna i rätt sinnesstämning på platsen.

Material och detaljer

Lewerentz satte ljuset på materialen och detaljernas betydelse samtidigt som han strävade efter återhållsamhet i sin utformning. Detta gav upphov till spännande lösningar där exempelvis Sankt Petrikyrkans fönsterpartier fästes direkt på tegelfasaden utan fönsterkarmar. Lewerentz sätt att arbeta med detaljer och material inspirerar mig till att testa nya avskalade materialmöten på Östra kyrkogården. Han använde även växtmaterial för att skapa spännande siktlinjer, rörelse genom platser samt konst mellan ljus och mörker.

Förskjutningar i symmetrin

Lewerentz intresserade sig av symmetriska former och framför allt hur spännande arkitektur kunde skapas genom att göra avsteg från dessa former. Med små förskjutningar och avvikelser från formgrammatikens regler kan symmetri sättas i rörelse, ett formgrepp som kan skapa nya spännande arkitektoniska uttryck på Östra Kyrkogården.

DEL 3 PLATSEN

I denna del presenteras hur Lewerentz vinnande tävlingsförslag ”Ås” formgav Östra kyrkogården, som idag utgör Malmös största begravningsplats.

ÖSTRA KYRKOGRÅRDEN I MALMÖ

FÖRSLAGET "ÅS"

1916 stod Sigurd Lewerentz med sitt förslag "Ås" som vinnare i en arkitekttävling där idéer för Malmös nya kyrkogård efterfrågades (Ahlin 1985 s 68; Campo-Ruiz 2015). Den nya kyrkogården skulle anläggas i utkanten av staden, i den nordöstra delen av Malmö. Karaktäristiskt för platsen var dess ås, vilket blev Lewerentz utgångspunkt i gestaltningen. År 1919 var ritningarna för Östra kyrkogården färdigställda (Ahlin 1985 s.72) och 1921 invigdes kyrkogården (Svenska kyrkan 2022).

ÖSTRA KYRKOGRÅRDEN IDAG

Östra kyrkogården är belägen i nordöstra delen av Malmö. Kyrkogården gränsar till Emilstorp i väst, Håkanstorp i nordväst, Rosengård i norr och inre Ringvägen sträcker sig öster om kyrkogården. Emilstorp är ett område med industribyggnader och Rosengårds bostadsområde utgörs främst av flerfamiljsbostäder från 1960- och 1970-talet och karaktäriseras av miljonprogramets bygget (Malmö stad u.å.; Riksantikvarieämbetet u.å.). Håkanstorp präglas främst av villabostäder byggda mellan 1905–1990-tal (Riksantikvarieämbetet u.å.).

Östra kyrkogården med en yta på omkring 50 hektar (Alvaker et al. 2015) utgör Malmös största begravningsplats (Svenska Kyrkan 2022) och närmare 26 000 gravplatser (Svenska kyrkan 2018). Malmö är med ett invånarantal på 351 749 personer Sveriges tredje största stad och Sveriges snabbast växande storstad. Av invånarna utgör personer med utländsk bakgrund 47,2 procent (SCB 2021) och det bor här människor med ursprung från 183 olika nationaliteter i Malmö (Malmö stad 2021). Befolkningsökningen medför nya behov på Östra kyrkogården, vilket har lett till att det idag finns katolska och ortodoxa gravkvarter samt en judisk och muslimsk begravningsdel på kyrkogården (Svenska kyrkan u.å.).

Befolkningsstillväxten har också medfört ökat tryck på grönområdena i staden. Kyrkogården med sitt urbana läge nyttjas inte enbart för begravnings ändamål, utan har blivit en populär plats för rekreation och motion (Grabalov 2017).

För Lewerentz var Östra kyrkogården ett livsverk och utformningen en pågående process. Förändring och utveckling av kyrkogården uppkom när nya behov uppstod och nya lösningar efterfrågades där Lewerentz sista förändring av Östra kyrkogården skedde bara något år innan han dog år 1975 (Alvaker et al. 2015). Kyrkogårdens ursprungliga struktur är därav välbevarad. Enligt vård- och underhållsplanen för Östra kyrkogården ska utvecklingen av kyrkogården utföras med stor respekt för de befintliga värdena på platsen (Alvaker et al. 2015). Begravningsverksamheten ska förbli aktiv samtidigt som platsen utvecklas är eftersträvansvärd, men den får inte ske på bekostnad av kyrkogårdens arkitektoniska uttryck.

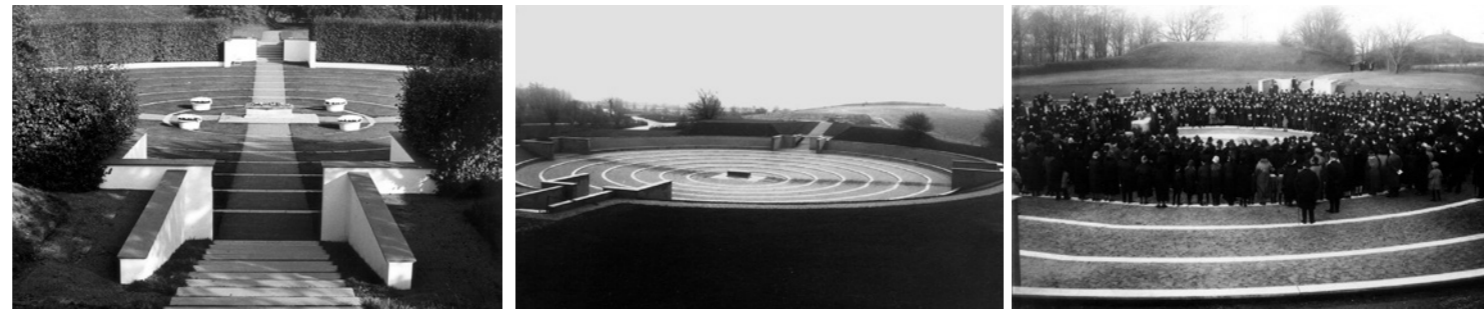
MINNESLUNDEN

Den tidigare ceremoniplatsen anlagd för att möjliggöra begravningsceremonier utomhus omgestaltades år 1959 till minneslund (Svenska kyrkan 2022), den första minneslunden i Sverige (Alvaker et al. 2015). Idag är cirka 18 000 personer gravsatta innanför minneslundens karaktäristiska murar och platsen är fortfarande en aktiv gravplats. Minneslunden har genom åren genomgått förändringar, men är välbevarad och har höga kulturhistoriska värden. Minneslunden är gestaltad i nyklassicistisk stil, där vitmålad betongmurar med ärgade koppartak skapar ett cirkelformat rum. En högvuxen bokhäck omsluter minneslunden och skapar tillsammans med muren, lundens väggar. Minneslunden har fyra ingångar med fria siktlinjer. De fria siktlinjerna och samtliga material och färgskalor anses värdefulla för platsens arkitektoniska uttryck och bör tas i beaktande vid nybyggnation (Alvaker et al. 2015).



Figur 25: Foto på den tidigare ceremoniplatsen . Foto Malmö Kyrkogårdsförvaltning

Minneslunden då



Figur 26-28: Foto på den tidigare ceremoniplatsen. Foto Malmö Kyrkogårdsförvaltning. 26. Bilden visar den tidigare ceremoniplatsen där kistans ställdes i mitten av rummet. 27. Bild från den tidigare ceremoniplatsen där bokhäcken ännu inte hade vuxit upp vilket skapade ett öppet och stort rum med utblickar över närliggande områden på kyrkogården. 28. Den tidigare ceremoniplatsen gav rum till att genomföra ceremonier utomhus och gav plats åt många människor att delta under dessa ceremonier.

Minneslunden nu



Figur 29-31: Foto på minneslunden idag. 29. En av entréerna vid minneslunden som ligger nedsjunken i landskapet. 30. Fotot visar minneslundens cirkulära rum som omsluts av en hög bokhäck som avgränsar sikten till närliggande områden på kyrkogården. 31. Fotot visar minneslundens smyckningsplats som är en vattenspegel belägen i marknivå.

DEL 4 GENOMFÖRANDE

I detta avsnitt redogörs platsbesöket på Östra kyrkogården i Malmö samt skissprocessen. Under skissprocessen har kunskapsinhämtning från litteraturöversikten, referensprojekten samt platsbesöken konkretiserats ner i skisser.

PLATSBESÖK

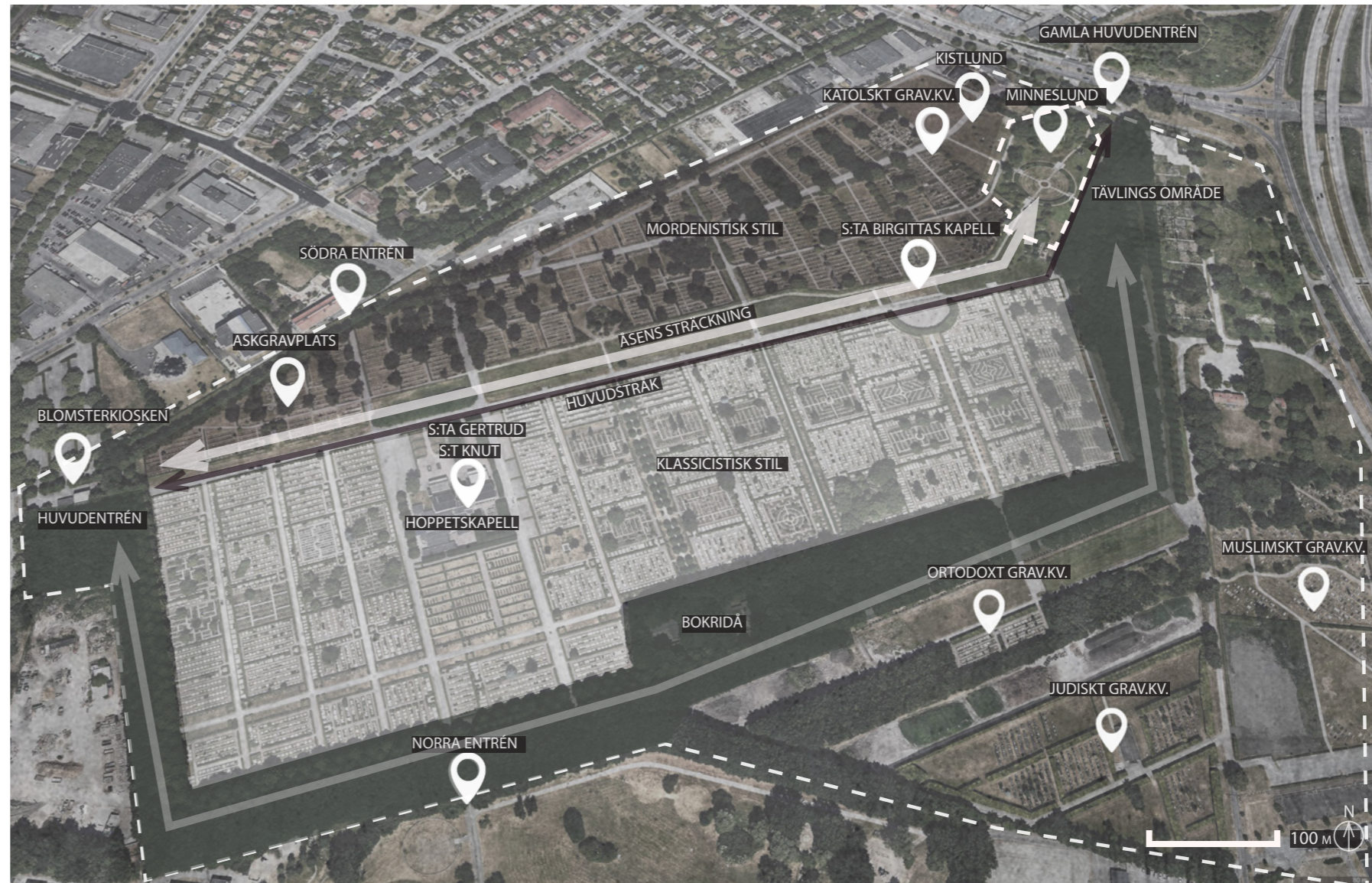
I denna del redogörs platsbesöken på Östra kyrkogården i Malmö. Under platsbesöken har analys och inventerings gjorts. En översiktlig inventering och analys har gjorts på hela kyrkogården och en mer fördjupad på minneslundan och dess närmaste ytor, som presenteras i en analysplan. Platsbesöket dokumenterades med fotografier som kommer att presenteras i detta avsnitt.

INVENTERING OCH ANALYS

Två platsbesök genomfördes på Östra kyrkogården. Ett söndagen den 14 februari och ett onsdagen den 3e Mars 2021. Väderförhållandena skilde sig åt under besöken. Den 14 februari var marken delvis snöbeklädd och temperaturen var runt noll grader. Den 3 mars var marken bar, solen sken och det var tio grader varmt. Antal besökare och aktiviteter skilde sig därför åt under de båda besöken och det var fler människor i omlopp vid besöket i mars. Aktiviteten som förekom på platsen var människor som promenerade längs åsen, cyklade längs huvudstråket och bokridåerna, solade på bänkar samt besökte gravplatser. Vid minneslundan var det två sällskap och lämnade blommor vid smyckningsplatsen. Utöver det var det främst människor som promenerade genom lunden. Under platsbesöket studerades följande aspekter:

Aspekter som undersöktes på platsen var följande:

- Landskapet som utgångspunkt
- Rörelsen genom sorgprocessen
- Mörker, skuggor och ljus
- Hårdgjorda material och detaljer
- Förskjutningar i symmetrin
- Rumsanalys
- Siktlinjer, vyer, fokuspunkter
- Stråk och tillgänglighet
- Växtmaterial och topografi



Figur 32 Flygfoto över Östra kyrkogården i Malmö, där olika byggnader, entréer, olika gravplatser och karaktärer markerats. © google earth



Figur 33 : Flygfoto över Östra kyrkogården, där läge och riktning för fotografier visas. © google earth



Figur 34: Flygfoto över Minneslundens kyrkogård och dess omkringliggande ytor, där läge och riktning för fotografier visas. © google earth

Landskapet som utgångspunkt

Karaktäristiskt för platsen är hohögsåsen som sträcker sig genom landskapet och som skapar stora topografiska skillnader på platsen. Det är tydligt att åsen stått i fokus och att landskapet var utgångspunkten för formgivningen av Östra kyrkogården. Åsen delar upp begravningsplatsen i två delar med två skilda arkitektoniska stilar. En modernare del i norr med öppna ytor och friväxande vegetation, en del av klassicistisk stil med strikta symmetriska former med formklippta träd och buskar i söder. Här är det landskapet som utgör platsens karaktär, inte byggnaderna. Trappsteg är väl integrerade i åsen, vilket tillgängliggör det kuperade landskapet för besökaren och längs med åsryggen går ett stråk. Längs med stråket erbjuds besökaren vidsträckta siktlinjer och vyer över begravningsplatsen. S:t Birgittas kapell som är integrerat i åsryggen tydliggör bilden av känslan av att det är landskapet som står i fokus här, inte de byggda elementen.

Rörelsen genom sorgprocessen

Runt om kyrkogården går en ridå av bokträd som omsluter kyrkogården. Ridån fungerar som en avskärmning från omvärlden och erbjuder både visuell avskärmning samt skydd från visst buller utifrån. Bokridån inger därför känslan av att vara ett passagelandskap, då den hjälper besökaren att lämna "vardagen" utanför. Inne på kyrkogården sträcker sig åsen från huvudentrén i väster till minneslundan i öster. Minneslundens placering ger känslan av att den känns gömd från övriga delar av kyrkogården, vilket skänker platsen stillhet och ro.



35. Vid S:t Birgittaskapell ligger en stentrappa som är väl integrerad med åsryggen.



36. S:t Birgittaskapell är integrerat i åsryggen.



37. Även andra byggnader är väl integrerade med landskapet på kyrkogården



38. Här syns hur taket på S:t Birgittas kapell utgör en del av åsryggen.



39. Bokridån som sträcker sig runt kyrkogården skapar en barriär mellan den inre och den yttre världen vid kyrkogården.



40. Minneslundan är belägen på en mer avskild plats vid åsryggens slut.

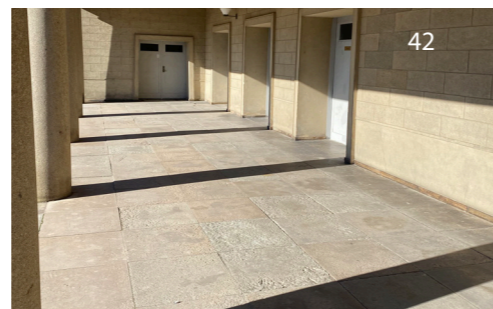


41. Längs med åsen går ett stråk som slutar uppe vid minneslundan.

Figur 35-38.
Landskapet som utgångspunkt

Figur 39-41.
Rörelsen genom sorgprocessen

Figur 42-43.
Mörker, skuggor,
ljus



42. Här skapas kontrast mellan ljus och mörker av pelarna vid Birgittaskapell.



43. Vegetationen på platsen skapar kontrast mellan mörka och ljusa rum.

Mörker, skuggor och ljus

Tätheten av vegetation påverkar kontrasten mellan ljusa och mörka partier på kyrkogården, där bokridåerna och alléerna kontrasterar mot de öppna gravkvarteren, vilket ger olika sekvenser av ljus och mörker som erbjuder besökaren olika upplevelser på platsen. Detta gör att den nordöstra delen uppfattas mörkare medan den västra delen och framför allt minneslundan upplevs som mer öppen och ljus.

Figur 44-49.
Detaljer



44. Koppardetaljer på muren som avgränsar minneslundan.



45. Stålbeslag vid blomsterkioskens fönster.



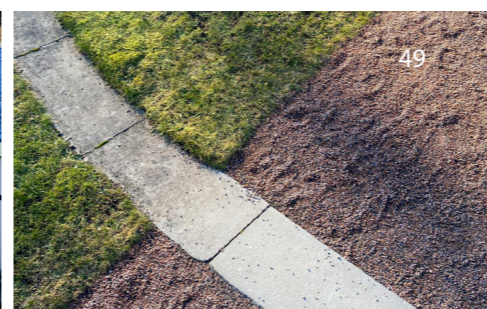
46. Detaljer vid st. Birgittas kapell som vittnar om stilideal från klassicismen.



47. Koppardetaljer på taket till blomsterkiosken.



48. Moderna nischer vid minneslundan.



49. Variation av markmaterial i minneslundan.

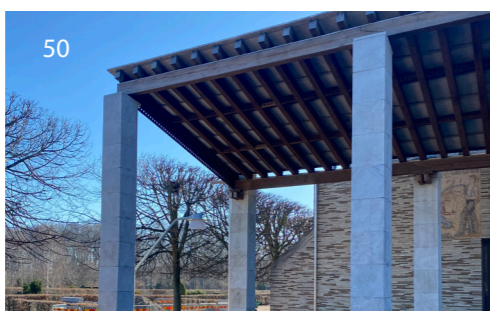
Hårdgjorda material och detaljer

På Östra kyrkogården varierar både arkitekturen och de hårdgjorda materialen. Både material och detaljer vittnar om stilideal från klassicismen, funktionalismen och brutalismen. Material som återfinns på kyrkogården är betong, kalksten, stenhugg och ärgad koppar. Minneslundans vitputsade mur med koppardetaljer är en tidstypisk kombination för ny-klassicismisk arkitektur. Dock är de nyttillkomna nisherna ett tillägg som inte harmonierar med platsens arkitektoniska uttryck. Blomsterkioskens råa materialval där betong möter glaspartier utan karmar som endast är fastklämda med stålbeslag speglar brutalismens stilideal. Markmaterialet utgörs främst av stenhugg, asfalt men kalkstenplattor förekommer även på platsen. I minneslundan finns en kombination av stenhugg, kalkstenplattor och gräs vilket är signifikant för platsen.

Förskjutningar i symmetrin

Tvillingkapellen S:t Knut och S:t Gertrud visar på Lewerentz förtjusning i att göra avvikelser från symmetriens formgrammatiska regler. Framifrån ser taken som hålls upp av pelarna enkla och raka ut men från sidan kan åskådaren se hur de lutar åt olika håll, vilket skapar ett väldigt djärvt och spännande uttryck.

Figur 50-51.
Förskjutningar i
symmetrin



50. Pelartak vid s:t Knut och s:t Gertruds kapell. Bild tagen framifrån där taket inte ser särskilt anmärkningsvärt ut.



51. Pelartak vid s:t Knut och s:t Gertruds kapell. Bild tagen från sidan, där det syns hur taket lutar i olika vinklar, vilket skapar ett spännande formspråk.

Rumslighet, avgränsningar

Trädriddarna, alléerna och de enskilda gravkvarteren som avgränsas med häckar skapar en tydliga rumsligheter på Östra kyrkogården. Vid minneslunden skapar den höga bokhäcken, muren och den nedsänkta marken ett storskaligt rum. Bokhäckens höjd ger begränsade utblickar och blir därmed både en fysisk, men även visuell barriär på platsen. Det är enbart vid entréerna som fria utblickar ges. Minneslundens stora skala i kombination med begränsade utblickar (som gör att kontakt med besökare som rör sig utanför saknas) gör att platsen känns stillsam men även ödslig.

Siktlinjer, vyer, fokuspunkter

Det är framförallt åsens sträckning genom landskapet och riddarna och alléerna på den östra sidan av kyrkogården som skapar vidsträckta siktlinjer. På den östra sidan har Lewerentz även arbetat mycket med fokuspunkter, där bland annat S:ta Birgittaskapell kan skimras på långt avstånd längs en av alléerna.

Stråk, tillgänglighet och topografi

Längs huvudstråket som går bredvid åsen tar sig besökaren lätt fram. Åsen däremot, är mer svårtillgänglig där dess höjd kräver trappor för att kunna röra sig på vissa delar av den. Minneslundens låga placering gör att det krävs trappor vid alla entréer förutom den östra. Smyckningsplatsen är belägen på marken och jag kunde vid platsbesöket bevittna hur en gammal man med rullator hade svårt att lämna blommor på platsen. Området vid minneslunden utgörs även av stora topografiska skillnader vilket gör platsen svårtillgänglig för den med rörelsevariation. I övrigt skapar höjderna på platsen en barriär mot huvudstråket.

Växtmaterial

Kyrkogårdens vegetation varierar från att vara friväxande i den västra delen av kyrkogården och formstarkt i den östra. Den östra delen utgörs av formstarka element som riddar, alléer samt formklippta träd och buskar medan den västra utgörs av klippta gräspartier med friväxande buskar och träd. Vid minneslunden kontrasterar den formklippta bokhäcken med den omgivande ängen och de friväxande träden och slyt på kullen.



52. Bokhäcken som tillsammans med muren avgränsar minneslunden.



53. Bokhäcken kring minneslunden skapar ett cirkulärt rum där häckens höga höjd skapar en visuellbarriär mellan området utanför.

Figur 52-53:
Rumslighet,
avgränsningar



54. Formklippta träd ramar in vyn mot s:t Birgittaskapell som blir en fokuspunkt på platsen.



55. Stråket längs åsen skapar vidsträckta siktlinjer längs med åsryggen.



56. Formklippta träd och alléer skapar siktlinjer vid gravkvarteren.

Figur 54--56:
siktlinjer



57. Vid huvudstråket som går förbi minneslunden visas platsens topografiska höjdskillnader som skapar en barriär mellan minneslunden och stråket.



58. Den östra entrén vid minneslunden kan endast nås via trappor, vilket gör den otillgänglig för personer med rörelsesvårigheter.

Figur 57-58:
stråk,
tillgänglighet



59. På åsens västra sida utgörs växtmaterialet av klippta gräsytor och friväxande buskar och träd.



60. Öster om åsen är växtmaterialet formklippt och präglas av ett symmetriskt formspråk.

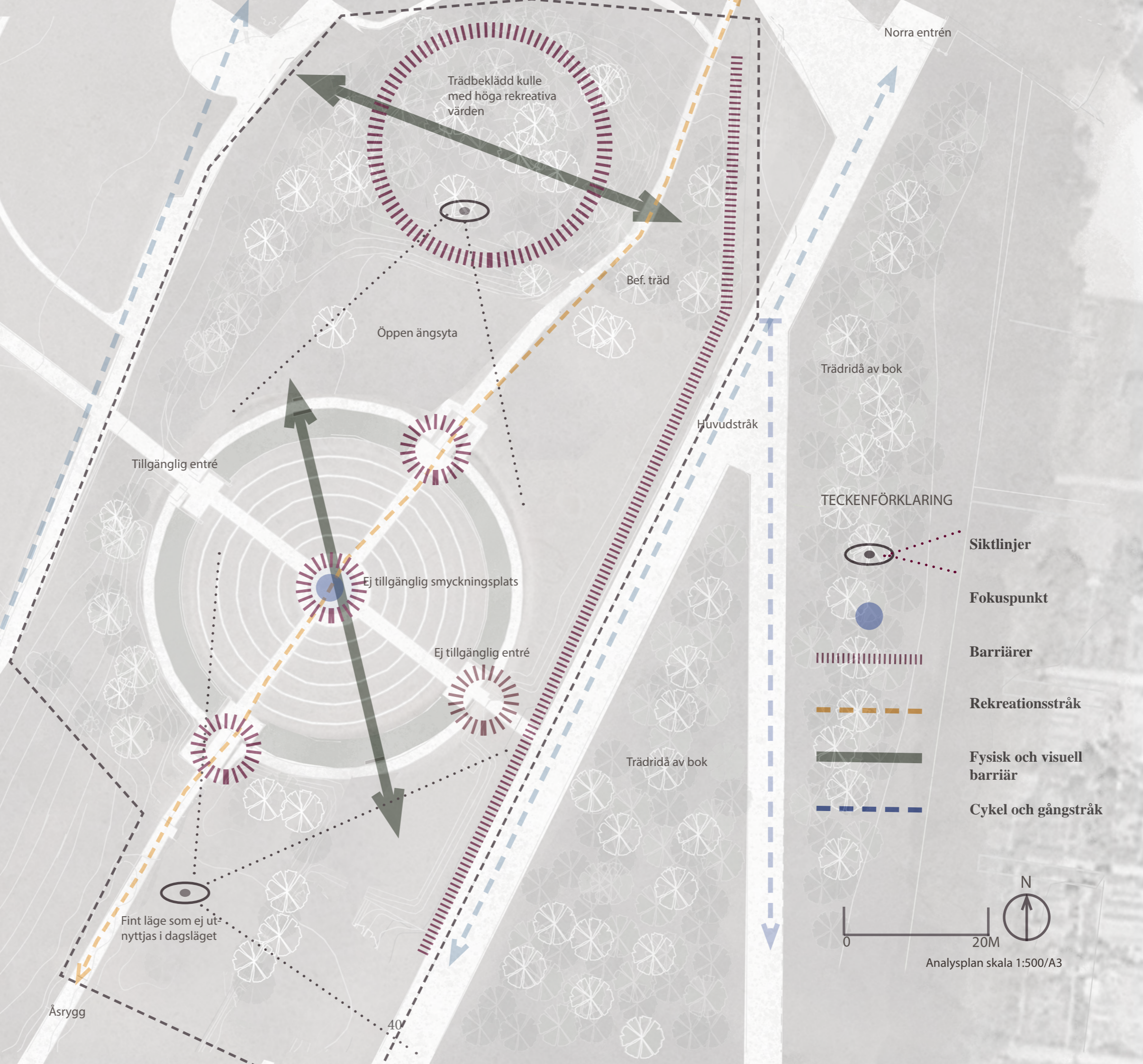


61. Uppe på höjden norr om minneslunden växer det sly vilket gör den svårtillgänglig för besökare.

Figur 59-61:
växtmaterial

ANALYSPLAN FÖR MINNESLUNDEN OCH DESS OMKRINGLIGGANDE YTOR

Området kring minneslunden präglas av stora topografiska skillnader, som skapar en kuperad karaktär och rumslighet på platsen. Åsen sträcker sig från huvudentrén till minneslunden och här går även ett rekreationsstråk. Det här skapar rörelse på platsen. Längs med åsen finns bra lägen med fina utblickar som idag inte nyttjas och detsamma gäller kullen som omsluter området i norr. Kullen och minneslundens bokhäck skapar en fysisk och visuell barriär på platsen och platsen känns uppdelad och saknar ett tydligt sammanhang. Områdets topografiska skillnader skapar både barriärer på platsen och gör platsen svårtillgänglig för människor med rörelsevariation. Det finns befintlig vegetation på området, främst på kullen som skapar både rumslighet men även möjligheten för att skapa ett passagelandskap på platsen. Det finns även en stor mängd sly på kullen som gör den svårtillgänglig, vilket gör att den inte används i dagsläget. Ytorna utanför minneslunden utgörs av ängsmark och saknar funktion. Minneslunden är storskalig och de höga häckarna gör att koppling med området utanför saknas, något som får platsen att kännas ödslig. Sittplatserna och nischerna för ljus på platsen harmonierar inte med minneslundens uttryck och den befintliga smyckningsplatsen som är en vattenspegel belägen i marknivå är svårtillgänglig. Platsen läge på kyrkogården gör att den nästan känns undagömd från övriga delar av begravningsplatsen och området präglas av stillhet. Hela området har i allmänhet höga rekreativa värden och den trädbeklädda kullen som ligger avlägset i synnerhet.



SKISSPROCESSEN

I denna del redogörs hur kunskapsinhämtning från litteraturöversikten, referensprojekten och platsboken undersöks via skisser.

SKISSANDE AV HELHETEN

Skissprocessen började inledningsvis för hand, där skissandet skedde i stora drag för att jag skulle bekanta mig med omgivningen och gjordes utifrån bilder samt kartunderlag. I det här skedet ringades potentiella ytor som jag ansåg intressanta för omgestaltning in. Den första tiden av skissprocessen handlade främst om att få en uppfattning om platsen, samt vad jag ville göra med den. Att skissa utifrån olika inspirationsbilder var en stor del av det tidiga skedet av skissandet. Bilder jag främst inspirerades av var formstarka arkitektoniska konstruktioner som harmonierar väl med dess omkringliggande natur. Vartefter litteratur bearbetades och utifrån aspekterna jag fann från kunskapsinhämtningen, väcktes flera tankar till liv om vad jag ville göra på platsen och hur jag skulle kunna genomföra det.

Tankar jag ville undersöka vidare var: *Hur kan jag skapa mångfunktionellt användande på kyrkogården, så att liv och död kan samspela på platsen? Hur kan meditativa rum skapas? Hur kan känslan av att anlända och lämna begravningsplatsen infinns? Hur kan begravningsplatsen bli mer personlig? Hur kan ceremoniplatser utomhus tillämpas på platsen? Hur kan nya gravskick och samverkan mellan olika religioner och trossamfund skapas på begravningsplatsen? Och hur kan Lewerentz arkitektoniska förhållningssätt tillämpas i gestaltningen?*

I sökandet efter mångfunktionalitet på kyrkogården kom jag i kontakt med tävlingsförslaget ”Öarna” för järvafältet i Stockholm. Bidraget visar på nytänkande gällande begravningsplatsens utformning. Förslaget tillät mångfunktionellt användande på platsen med sina begravningsöar som även harmoniserar fint med platsens omkringliggande natur. ”Öarna” blev därför en stor inspirationskälla för mitt förslag. Vidare fann jag Millennieskogens meditationsoaser och hur det beskrevs att de tog besökaren in i en ”annan värld” vilket gav mig idéer om hur jag kunde göra detsamma med besökarna på Östra kyrkogården.

Kunskap om de olika gravskick på begravningsplatsen och traditioner vid dödsfall inom olika religioner och trossamfund fick mig att fundera på hur jag skulle kunna kombinera olika gravskick. Platsbesöket blev också en viktig del i skissprocessen. Utifrån besöket på Östra kyrkogården kom jag till insikt om att platsens befintliga karaktär, där den framträdande åsen, den omslutande vegetationen och minneslundens strikta form spelade en viktig roll för platsens identitet och blev därför utgångspunkten för gestaltningen. Nya tillägg på kyrkogården skulle därför samspela med omgivningen och inte störa landskapsbilden på platsen. Idéer som togs fram under skiss- och tankeprocessen var följande

Meditativa rum

Hur kan liv och död samverka på platsen? Genom att skapa meditativa rum på Östra kyrkogården ges utrymme att få in en till aktivitet på begravningsplatsen som inbjuder fler personer att använda kyrkogården. Behövs det särskilda rum för rekreativa inslag på begravningsplatsen eller är det tillåtet att meditera i minneslundan? Även om samspel mellan liv och död är önskvärt på begravningsplatsen kanske det ändå behövs särskilda platser för de meditativa rummen och som kan ge besökaren möjligheten att ”lämna” kyrkogården och träda in i något annat. Kan utformningen av rummen underlätta för besökarna att ändra sinnesstämning och finns möjligheten att skapa passagelandskap på platsen? Dessa tankar ledde till skissande av olika rumsliga lösningar för meditativa rum på platsen samt hur rummen kunde gestaltas inuti för att känslan att ”lämna vardagen” skulle infinna sig. Byggda element och vegetation undersöktes i skisserna, där allt för stora byggda element som höga väggar eller tak uteslöts, då jag ansåg att de gjorde för stora ingrepp i landskapet.

Nya typ av gravskick

Kremering eller jordfästning? Gravrätt eller inte gravrätt? Askgravlund eller kistgravlund? Kyrkogårdarna erbjuder många alternativ att begravas på, men det saknas en kombination av dessa. En kombination av olika gravskick skulle kunna vara en lösning som möjliggjorde för personer som vill begravas tillsammans men som har olika tro eller begravningstraditioner. En sådan lösning skulle också kunna skapa en konfessionsneutral plats på kyrkogården, där olika religioner kan mötas såväl i livet som i döden. Dessa tankar togs vidare för att undersöka vilka gravskick som skulle vara lämpliga på en sådan plats.

Personlig smyckningsplats

En personlig prägel på gravplatsen efterfrågas och en smyckningsplats där namnbrickor för den avlidne kan sättas upp. Hur kan dessa personligt präglade platser integreras på området? Ska det tillåtas att sätta upp namnbrickor och gravstenar på den specifika plats den avlidne har begravts på? Detta var en idé som jag förkastade eftersom den skulle göra allt för stora ingrepp i landskapet. Skissandet tog istället form i att hitta lösningar för specifika smyckningsplatser där namnbrickor kunde sättas upp och blommor eller andra personliga föremål kunde lämnas.

Ceremoniella rum

Coronapandemin visade behov av ceremoniella rum utomhus på kyrkogården. Minneslundan på Östra kyrkogården har tidigare varit en ceremoniplats men för att möta dagens behov att skapa en plats där flera kulturer kan mötas, skissades förslag för en konfessionsneutral ceremoniplats på området fram. Här testades även lösningar för att hitta ett sätt hur aska kan spridas, men inom kyrkogårdens gränser.

Tidiga skisser som undersöker detaljer

SKISSANDE AV SPECIFIKA DELAR OCH DETALJER

Efter att olika idéer undersökts flyttades fokuset till att undersöka lösningar för specifika delar och detaljer av förslaget. I det här skedet av skissarbete handlade det främst om att utveckla konceptuella idéer och tankar som väckts till liv vid den övergripande helhetsskissen. Skissandet av detaljer gjordes i syfte av att studera problemlösningar för olika tankar och idéer, där olika utformningar och proportioner undersöktes och vidareutvecklades.

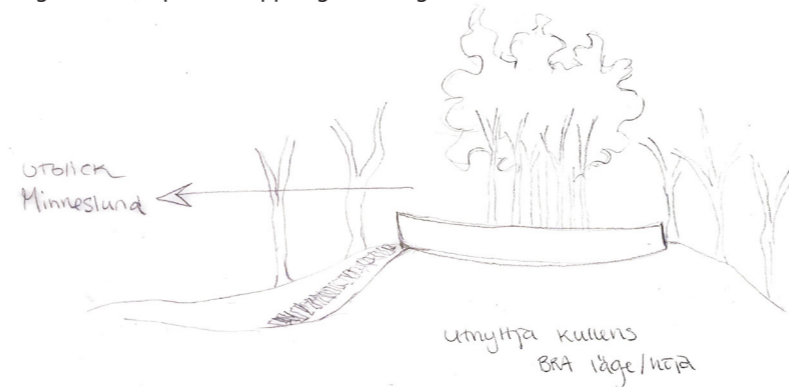
I den här delen av skissprocessen skissade jag vidare på följande idéer/teman:

Meditativa rum - I det här skisstadiet utvecklades tankarna kring rekreativa inslag på Östra kyrkogården. De meditativa rummen utvecklades till meditationsoaser i landskapet, där skissandet fokuserade på att skapa avskildhet samt känslan av att anlända och lämna. För att förstärka känslan av att träda in i någonting annat har olika rumskaraktärer skissats fram med hjälp av växtgestaltning. I växtgestaltningen har jag inspirerats av Lewerentz sätt att arbeta med ljus och mörker för att skapa olika upplevelser på en plats. Ytan för rummen är konfessionsneutral, då marken är fri från gravsättning, detta val gjordes för att välkomna sörjande och icke sörjande, troende och icketroende till platsen. I anslutning till ceremonirummet har skissande på ett passagelandskap gjorts för att få besökaren att hamna i rätt sinnesstämning när de träder in i meditationsoaserna.

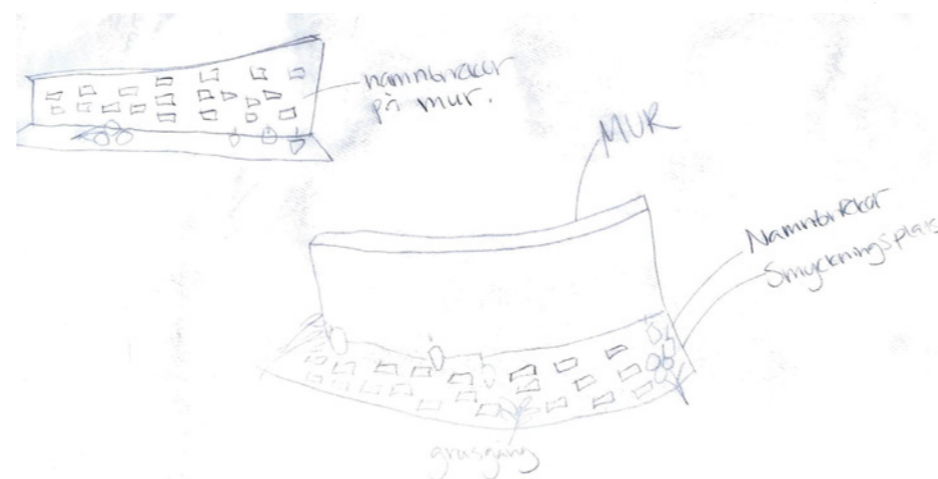
Nya typ av gravskick - Tanken om att skapa ett nytt gravskick på Östra kyrkogården har tagits vidare in i detaljskissandet. Platsen ska vara konfessionsneutral, där urnor, kistor och aska kan gravsättas. Platsen blir då en kombination av kist- urn- och askgravlund. Valet att avstå från att göra personliga gravplatser med gravstenar, var för att jag ansåg att det skulle påverka landskapsbilden på platsen i för hög grad. Minneslund och kistminneslund som är anonymt gravskick, valdes också bort då en personligare gravplats efterfrågades.



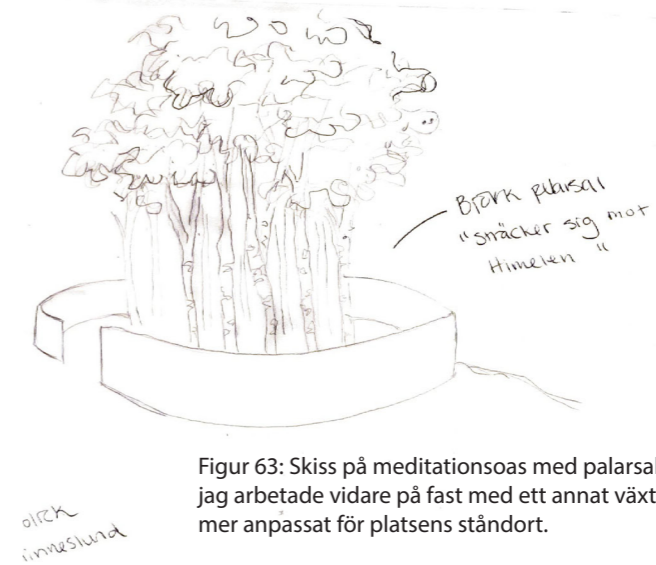
Figur 62: Skiss på hur trappsteg kan integreras i kullen



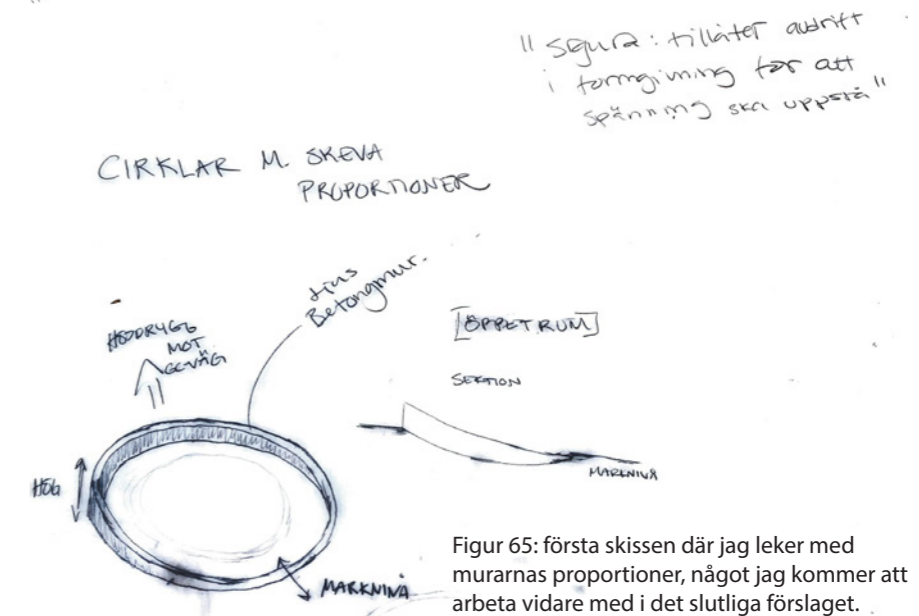
Figur 64: Skiss på meditationsoasen på höjden som är väl integrerad med topografin, där en trappa upp för kullen är inspirerad både från platsbesöket på Karlstad skogskyrkogård och platsbesöket på Östra kyrkogården.



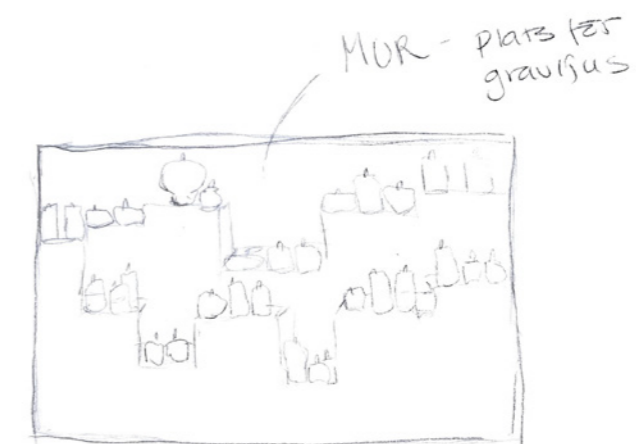
Figur 66: Två skisser på utformningen av gravlundens myckningsplats. Den nedersta arbetade jag vidare med.



Figur 63: Skiss på meditationsoas med palarsal av björkar. En idé jag arbetade vidare på fast med ett annat växtmaterial som är mer anpassat för platsens ståndort.



Figur 65: första skissen där jag leker med murarnas proportioner, något jag kommer att arbeta vidare med i det slutliga förslaget.



Figur 67: Skissförslag på hur nischerna kan integreras med den befintliga muren som omger minneslundan idag.

Personlig smyckningsplats – under detaljsisskedet prövades olika förslag för placering och utformning av de personligt präglade smyckningsplatserna. Här har tankar kring att skapa samspel mellan liv och död på platsen lett till skissande för smyckningsplatsen har gjorts i anslutning till meditationsoaserna. Två av Smyckningsplatsen blev därför placerade på marken kring meditationsoaserna. Här har arbete med zonindelning gjorts som resulterade i att murar kring de meditativa rummen uppkom för att skapa avskildhet mellan smyckningsplatsen och meditationsoaserna. Fristående murar för smyckning har också skissats på, detta för att skapa en mer tillgänglig plats, då den mark försedda smyckningsplatsen kan vara otillgänglig för den som exempelvis har svårt att böja sig ned.

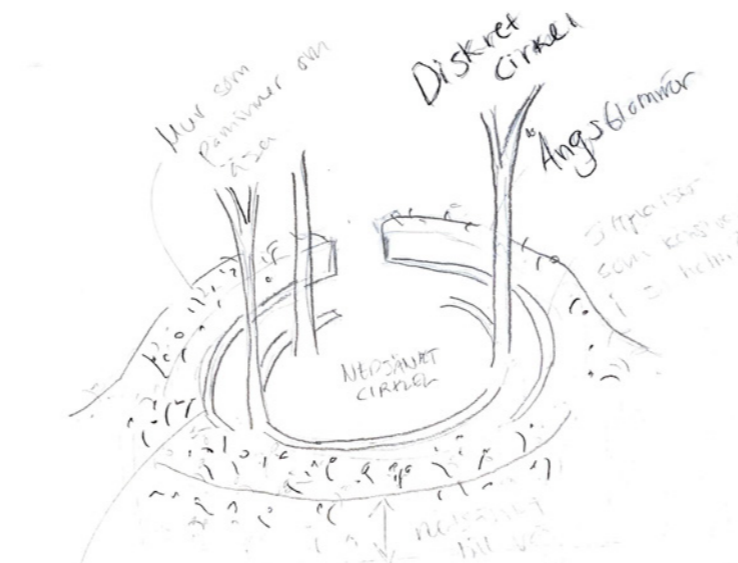
Ceremoniella rum - en ceremoniplats har skissats fram för att möjliggöra ceremoniella tillställningar utomhus. Platsen ska vara konfessionsneutral för att vara tillgänglig oavsett religiös tillhörighet. Ceremoniplatsen ska även vara en plats där anhöriga kan sprida ut askan av sin avlidne på ett friare sätt, genom att strö ut askan i vatten som rinner ut från platsen. Att införa askspridning i vatten ska vara ett alternativt gravskikt på Östra kyrkogården. Anledningen att skissa på ett alternativt gravskikt var för att hitta ett gravskikt som kan möta fler kulturers begravningstraditioner samt vara ett alternativ för den som önskas sprida sin aska i det fria.

Minneslunden - även vidareutveckling av minneslunden har skissats på i detta skede. Där fokus har varit på att göra platsen mer tillgänglig samt genomföra en omgestaltning som harmoniserar med den befintliga arkitekturen och de nya tilläggen på området.

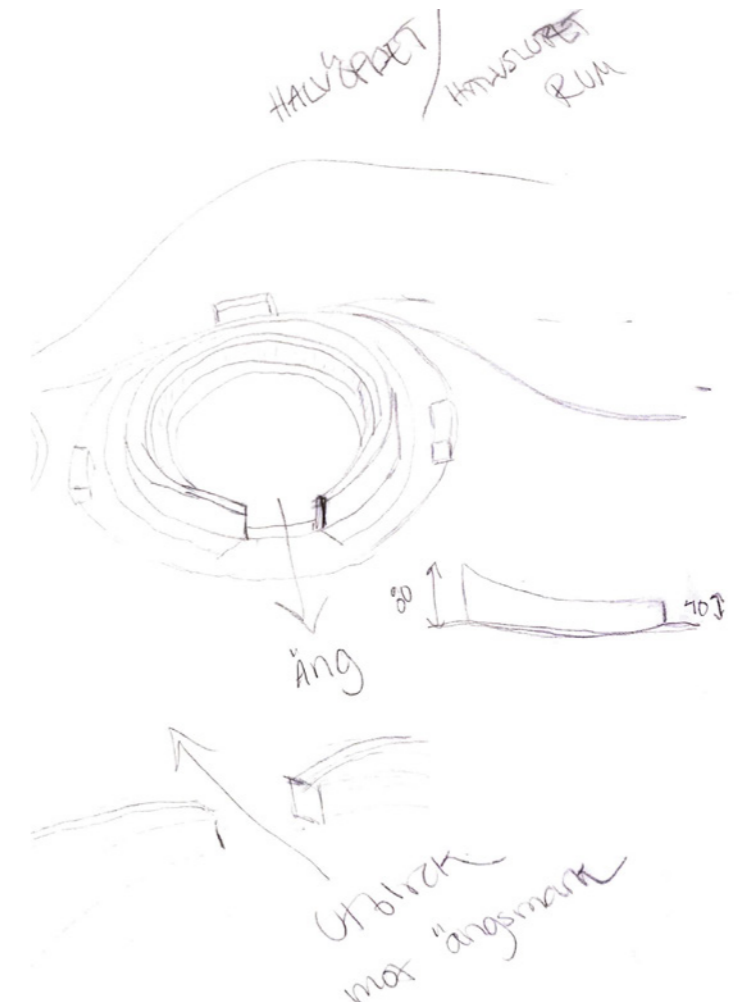
I följande avsnitt presenteras förslagets olika delar. Här redovisas hur lösningar och specifika detaljer för förslagets olika delar togs fram. Detaljer har skissats fram utifrån aspekterna kopplade till Lewerentz förhållningssätt till arkitekturen för att arkitektens uttryck ska bevaras i omgestaltningen av platsen.



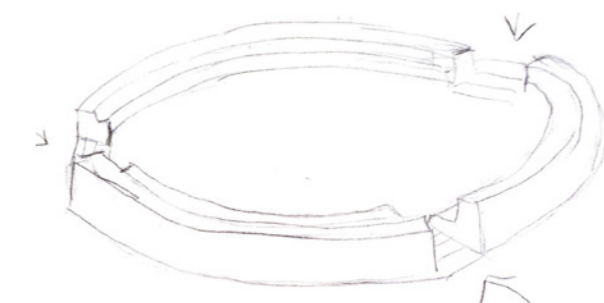
Figur 68: Här skissades ett förslag på entré för att skapa en större känsla av in och utträde från meditationsoaserna och ceremoniplatsen. Idén förkastades då den påverkade landskapsbilden för mycket.



Figur71: Här är ett förslag på hur ett meditativt rum kan utformas. För att skapa rumslighet skulle marken schaktas och vallar klädda med ängsmark skulle då omsluta rummet. Ett förslag som gjorde sig fint i landskapet med saknade en anda av Lewerentz.



Figur 69: Här är ett förslag på en nedsänkt meditationsoas där en mur trappas ned till en lägre markplan. Muren skulle även fungera som sittplats. Ett förslag jag inte gick vidare med.



Figur70: Förslag på mur som avgränsade meditationsrummet med flera ingångar.

MINNESLUNDEN

Minneslunden utgör en stor del av platsens arkitektoniska prägel och min känsla vid platsbesöket var att bevara och utveckla platsen snarare än att omgestalta den. Med hjälp av små medel kan platsen utvecklas, där smyckningsplatsen kan bli mer tillgänglig och tillägg som bänkar och nisher kan integreras med muren för att få ett mer enhetligt och avskalat uttryck, som speglar Lewerentz synsätt på att använda få material för att skapa en helhet på platsen. Bokhäcken som omsluter minneslunden utgör en viktig del av platsens arkitektur men skapar uppdelning av ytorna på området. För att behålla häcken men ändå knyta samman områdets alla delar har förslag för fönsterlägen skissats fram i förslaget. För detta omfattande ingrepp ska harmoniera med platsens arkitektur har inspiration inhämtats från Lewerentz avskalade gestaltning med råa materialmöten tagits.

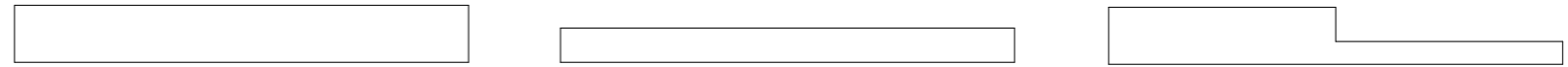
Studie av smyckningsplats

Under platsbesöket tydliggjordes det att den befintliga smyckningsplatsen inte var tillgänglig för alla besökare. Vattenspegeln på markplan var svåråtkomlig för de som inte kunde röra sig obehindrat och olika förslag för att lösa detta undersöktes. Att höja upp smyckningsplatsen var en omedelbar tanke som testades. Genom att testa olika höjder på smyckningsplatsen landade jag slutligen i ett resultat som varierar i höjd. Ett resultat som tillgängliggör platsen vare sig ålder eller funktionsvariation och återspeglar Lewerentz förtjusning i att göra små förskjutningar i symmetrin. Samma tillvägagångssätt gjordes vid utformningen av meditationsoasernas murar som presenteras senare i detta avsnitt.

En vattenränna på smyckningsplatsen har tillkommit för att skapa utrymme för att lämna snittblommor på platsen. Utformningen för vattenrännan har inspirerats av minneslundens formspråk och genom en studie har placeringen av vattenrännan undersökts. Det slutliga resultatet placerade vattenrännan 15 centimeter in från kanten för att underlätta åtkomsten. Vattenrännan är markerad med en mörkare linje i ritningen, se fig. 73.

Studie av fönster

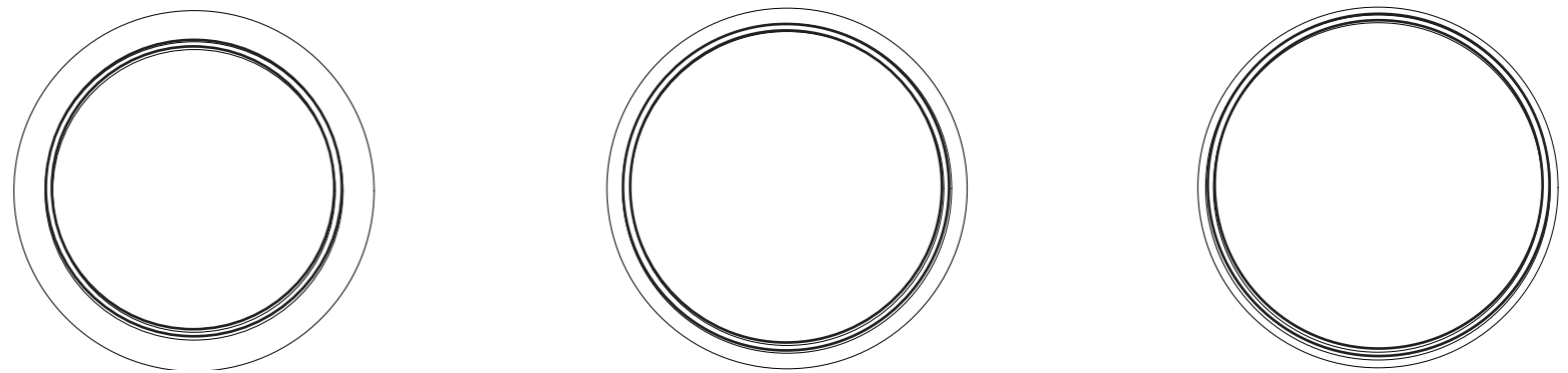
En studie för att undersöka placeringen av fönstren i bokhäcken har även gjorts. Här undersöktes vilken placering av fönsterna som kunde binda samman ytorna på området.



Figur 72: Studie av smyckningsplats. Här har olika höjder på den nya smyckningsplatsen prövats fram som slutligen resulterat i en smyckningsplats som varierar i höjd och på så vis skapar ett spännande arkitektoniskt uttryck på platsen. Muren varierar mellan 20-80cm. Samma tillvägagångssätt har gjorts vid utformningen av meditationsoasens murar, men där varierar höjden mellan 70-140cm.

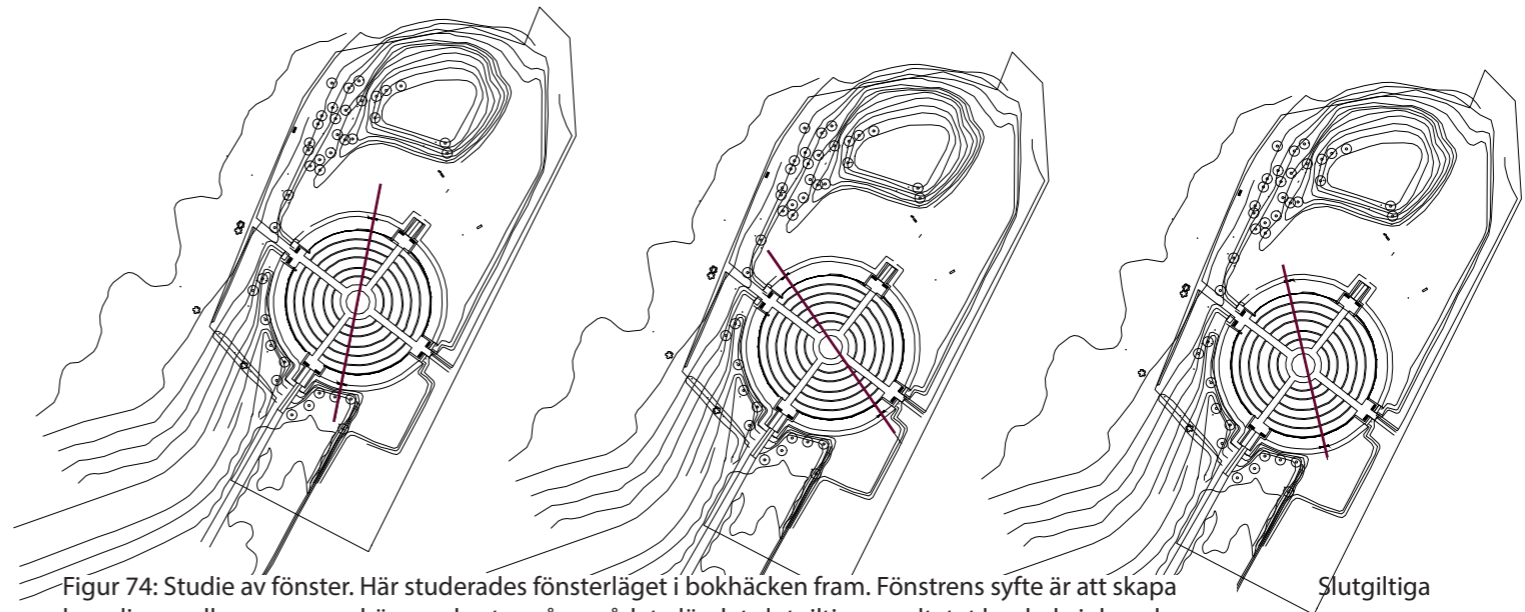


Slutgiltiga



Figur 73: Studie av vattenränna. Här testades placering av vattenrännan för snittblommor på smyckningsplatsen fram. Den slutliga placeringen för vattenrännan blev 15 cm från kanten för att den ska vara tillgänglig.

Slutgiltiga



Figur 74: Studie av fönster. Här studerades fönsterläget i bokhäcken fram. Fönstrens syfte är att skapa koppling mellan osammanhängande ytor på området, där det slutgiltiga resultatet landade i den placering som jag ansåg länkade samman ytorna på bästa sätt.

Slutgiltiga

MEDITATIONSOASERNA

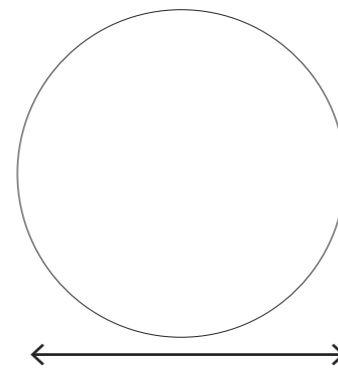
I förslaget tillkommer tre meditationsplatser på området, en är belägen på kullen och de två andra på den öppna ängsytan utanför minneslunden. Meditationsplatserna är nya tillägg på begravningsplatsen som ska spegla Lewerentz sätt att gestalta, där jag valt att arbeta vidare med minneslundens cirkulära formspråk, för att bevara platsens arkitektoniska prägel. Här lät jag skissarbetet vara mer lekfullt och jag har låtit göra små förskjutningar av den cirkulära formen, både på bredden och höjden. Där höjden varierar från 70-140 cm. Detta skapar variation i upplevelsen av rummet, då siktlinjer bryts där muren är som högst och ger fria siktlinjer där den är som lägst. Detta möjliggör för besökaren att själv välja hur pass avskild han eller hon vill vara. Meditationsoasernas varierade murar skapar både ett spännande arkitektoniskt uttryck som återspeglar Lewerentz avsteg från symmetriska former, samtidigt som de skapar avgränsningar på platsen.

Storlek och skala

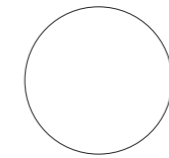
På platsen är minneslunden ett viktigt kulturarv från Lewerentz och ska därför utgöra en viktig del av platsens arkitektoniska uttryck. Meditationsoaserna ska vara ett tillägg på platsen och ska därför vara underordnade minneslunden. Detta gjorde det naturligt att ge meditationsoaserna en mindre storlek än minneslunden. Detta ger även meditationsoaserna en mer mänsklig skala och att de känns mer intim än den storskaliga minneslunden.

Studie av oasernas utformning

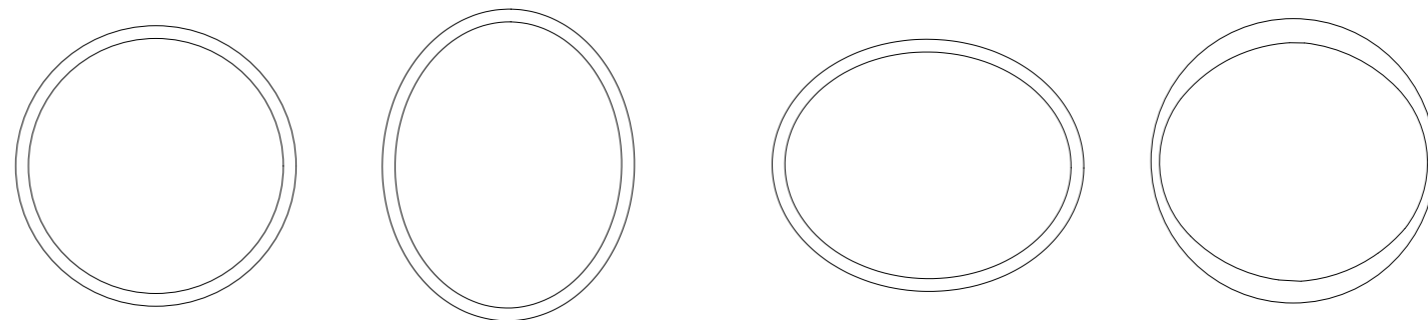
Vid studie av meditationsoasernas murar har jag lekt med både den ovala och cirkulära formen, där slutresultatet blev en kombination av dessa former. Att kombinera formerna skapar en intressant förskjutning i symmetrin som ger ett lekfullt uttryck som går i linje med hur Lewerentz gestaltade. Utformningen av oaserna tillåter variation i både bred och höjd.



Figur 75: Minneslunden 45m



Figur 76: Meditationsoas 10m



Figur 77: Studie av oasernas utformning. Under skissandet av oasernas utformning har den ovala och cirkulära formen studerats och små avsteg från dessa former gjorts för att nå slutresultatet.

Slutgiltiga

Studie av planteringsyta

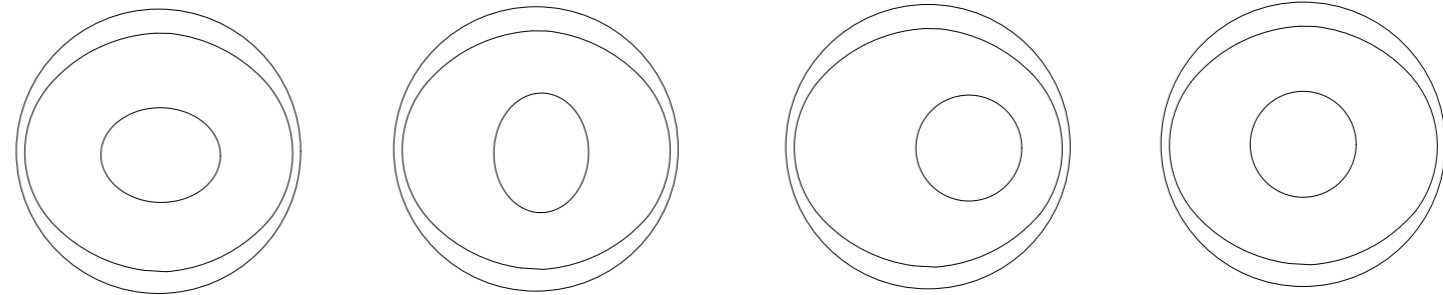
För att skapa avskildhet innanför meditationsoasernas murar har en planteringsyta skissats fram. Här testades återigen den ovala och cirkulära formen på platsen, där en centrerad cirkulär planteringsyta blev den slutgiltiga lösningen för förslaget. Att kombinera den ovala formen med den cirkulära var även något Lewerentz gjorde på Ruds skogskyrkogård för att skapa spänning i formspråket.

Studie av bänkplacering

Bänkarnas placering i oaserna har också studerats med hjälp av skisser. Meningen med oaserna är att den ska erbjuda besökaren en lugn plats för rekreation och kontemplation. En rad olika möjliga placeringar på bänkarna har testats med åtanke att besökaren ska kunna känna avskildhet på platsen. Faktorer som avstånd mellan bänkarna och siktlinjer har beaktats vid skissarbetet.

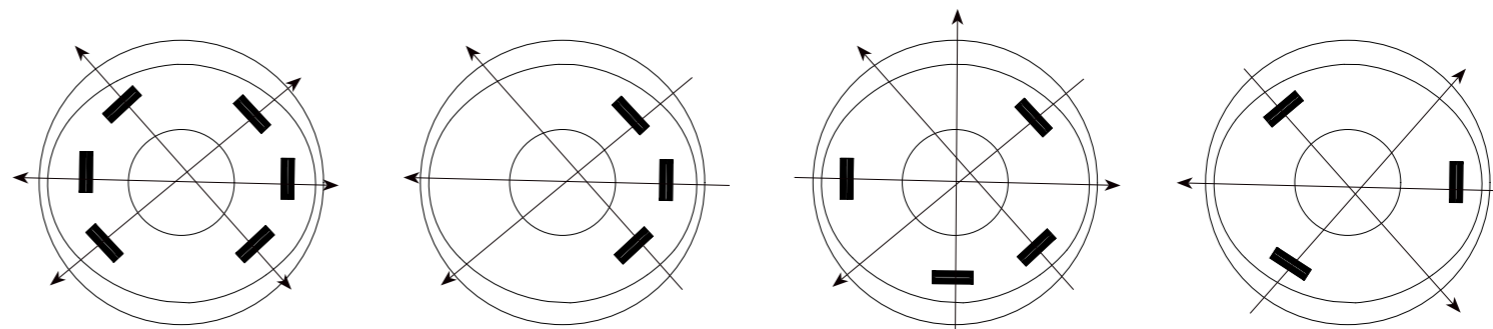
Studie av placering av meditationsoasen på höjden

Ett av meditationsrummen ville jag placera på höjden, eftersom platsen har rekreativa platsegenskaper som jag ville utnyttja. Med hjälp av skisser har jag studerat möjliga placeringar. Jag provade bland annat att lägga oasen mitt på kullen för att skapa ett intimt rum som omsluts av den befintliga vegetationen, men den slutgiltiga placeringen blev i kanten på kullen för att nyttja vyn över kyrkogården som ges därifrån. För att ge en tydlig känsla av att anlända och lämna platsen kan färden upp till meditationsasen på höjden nyttjas som ett passagelandskap, som är en övergångszon där besökaren hinner växla i sinnesstämning och "lämna" kyrkogården och vardagen bakom sig.



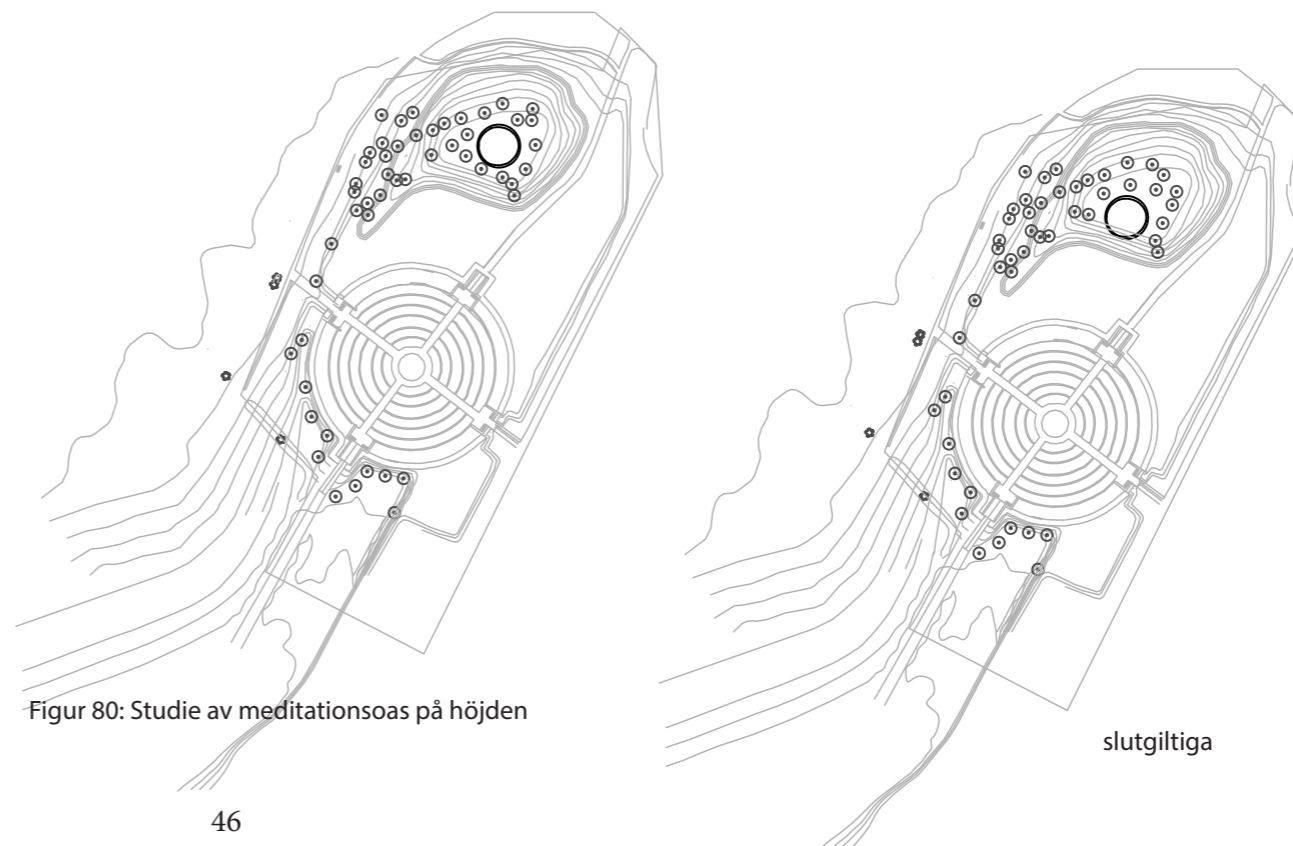
Figur 78: Studie av planteringsyta. Här har planteringsytans form och placering undersökts för att slutligen landa i en centrerad cirkelformad yta.

Slutgiltiga



Figur 79: Studie av bänkplacering. Olika placeringar för bänkarna i meditationsoaserna undersöktes för att hitta lämplig placering som ger utrymme för besökaren att känna avskildhet på platsen.

Slutgiltiga



Figur 80: Studie av meditationsoas på höjden

slutgiltiga

DEN NYA GRAVLUNDEN OCH DEN PERSONLIGA SMYCKNINGSPLATSEN

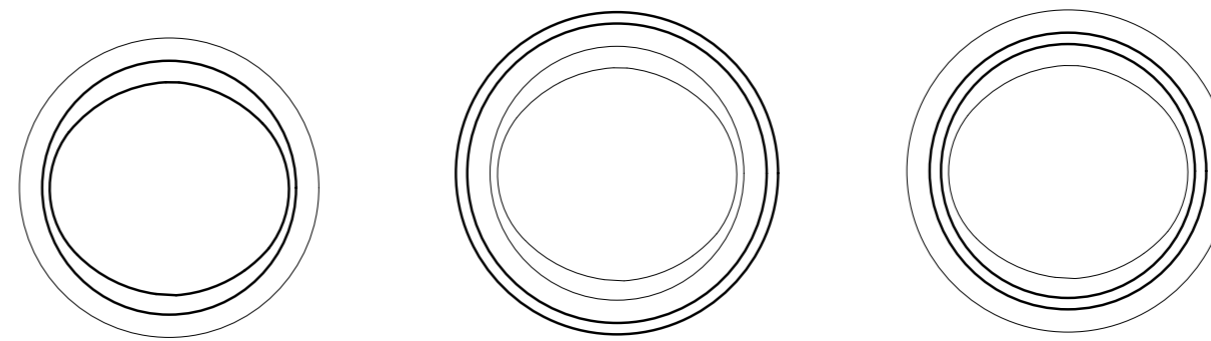
En av utgångspunkterna i skissarbetet var likt hos Lewerentz att låta landskapet stå i fokus i gestaltningen. Förslaget för gravlunden och smyckningsplatsen har därför arbetats fram genom skisser där utformningen har anpassats till landskapet. Jag har i mitt skissade utgått från att gravlunden är belägen på områdets öppna ängsytor som omsluter meditationsoaserna. Två av smyckningsplatserna blev därför hänvisade till marken kring oaserna för att göra ett sånt litet ingrepp i landskapet som möjligt. Här har olika placeringar av smyckningsplatsen undersökts genom skissarbete. Även en smyckningsmur har tillkommit på platsen för att skapa ett mer tillgängligt alternativ på platsen.

Studie av smyckningsplatsen vid meditationsoaserna

Som tidigare nämnd har smyckningsplatserna valts att placeras intill meditationsoaserna. Här har olika lägen för smyckningsplatserna studerats. Genom skissarbeten har olika infallsvinklar testats. Bland annat har smyckningsplatserna och namnbrickor prövats att placeras direkt på meditationsoasernas murar, men även på separata markplattor. Jag tog vidare idén om att hänvisa namnbrickor och smyckningsplatser på markplattor och testade om dessa skulle placeras direkt intill murarna eller intill den omgivande ängen. Slutligen landade skissarbetet i att hänvisa smyckningsplatserna och namnbrickorna för de avlidna till markplattor som är placerade intill meditationsoasernas murar. På skisserna intill symboliserar den mörka linjen smyckningsplatsernas och namnbrickornas placering

Studie av smyckningsmuren

En smyckningsmur har skissats fram på platsen för att skapa en mer tillgänglig smyckningsplats. Med hjälp av skissarbete har jag studerat murens placering och landade i att placera muren längs med kullen. Detta val gjordes eftersom placeringen av murarna ut mot ängen störde siktlinjerna mot minneslunden och den öppna karaktären på platsen. Muren delades sedan in i tre sektioner för att den inte skulle upplevas som en massivt ingrepp i landskapet.



Figur 81: Studie av smyckningsplatsen och namnbrickornas placering. Skisserna visar hur jag har testat placera smyckningsplatserna och namnbrickorna på olika ställen kring meditationsoaserna. Den första skissen visar ett förslag där namnbrickorna placeras direkt på muren och de två andra skisserna visar förslag där namnbrickorna är placerade på marken omkring oaserna.

Slutgiltiga



Figur 82: Studie av smyckningsmurens placering. Här har två olika placeringar för smyckningsmuren undersökts, där siktlinjer och landskapskaraktären på platsen har tagits i beaktande.

Slutgiltiga

CEREMONIPLATSEN OCH DEN NYA GRAVSÄTTNINGSPLATSEN

För att koppla ceremoniplatsen till övriga delar av området ska platsen fått en liknande utformning som meditationsrummen, med en diameter på 10 meter för att skapa ett intimt rum. Likt meditationsoaserna ska det finnas en planteringsyta i mitten och en mur som avgränsar platsen. I rummet ska det finnas rum för ett antal sittplatser och ett altare. Från ceremoniplatsen ska det finnas möjlighet att sprida askan av den avlidnes för att möta den växande efterfrågan att sprida aska i naturen. För att få samman dessa funktioner har ett flertal studier och skisser gjorts.

Studie av Bänkar

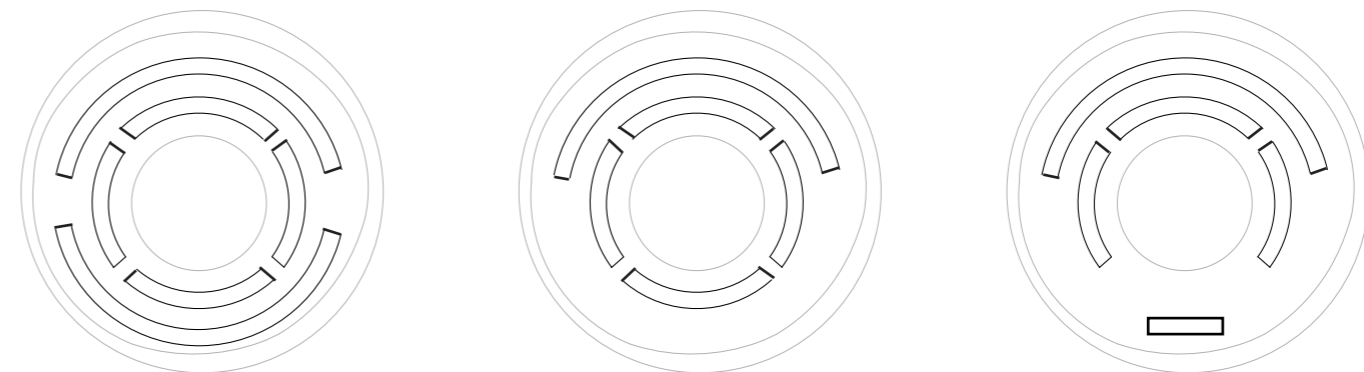
Ceremonirummet med sin diameter på 10 meter ger plats åt två bänkrader. Nedan har olika lösningar skissats på, där jag inledde studien med att ta in ett flertal bänkar som sedan successivt reducerades ned till en ett rimligt antal där det även får plats ett altare.

Skiss för spridning av aska

Detaljskissandet landade i att möjliggöra spridning av aska på platsen genom att göra det genom vatten som leds ned från ceremoniplatsen och mynnar ut på platsen nedanför åsen. Här skissades på olika förslag för hur utformningen skulle se ut, vilket landade i ett runt vattenelement som harmoniserade bra med den övriga arkitekturen på platsen.

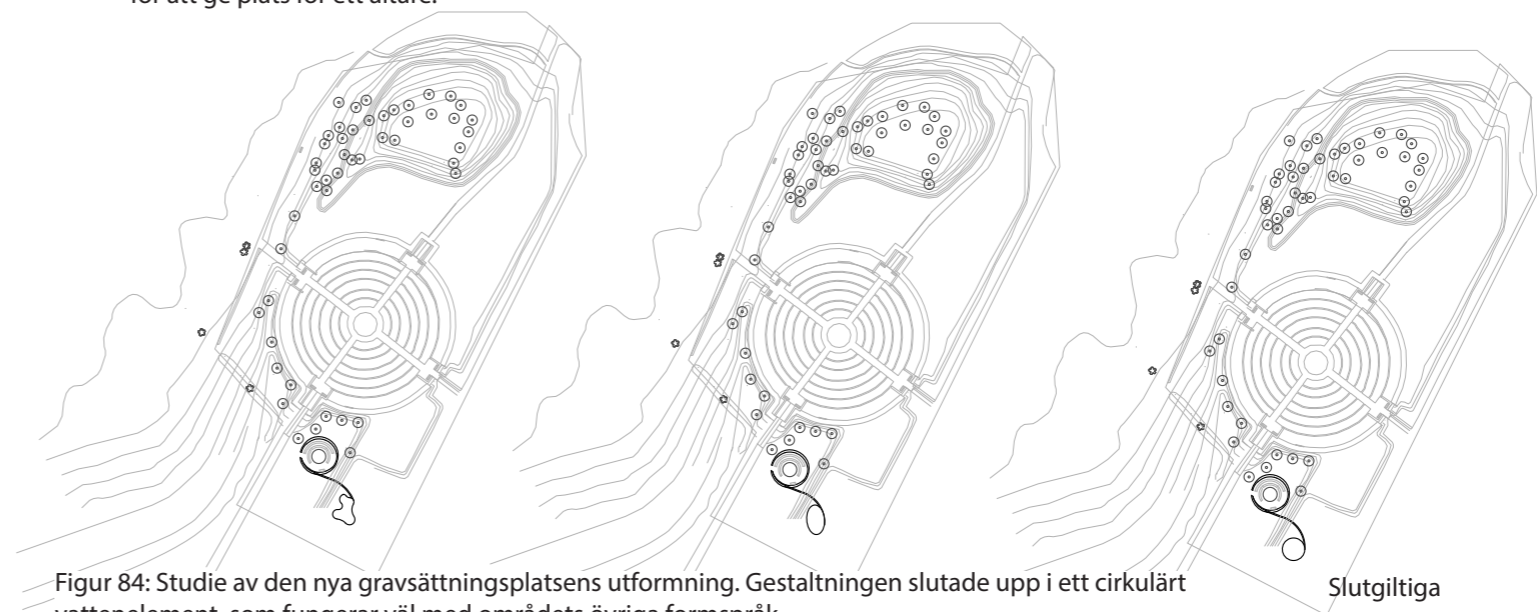
Studie av rumslighet

Ceremoniplatsen saknar tak och här har vegetation fått skapa rumsligheten på platsen. Här skissade jag på olika lösningar som slutade i att både ceremoniplatsen och den nya gravsättningsplatsen nedanför omslutes av ett bestånd med träd som sedan öppnar upp sig ut mot omgivningen. Detta för att skapa avskildhet och ett intimare rum. Detta för att skapa avskildhet och ett intimare rum. Här inspirerades jag av Lewerentz sätt att skapa olika upplevelser med hjälp av olika sekvenser av öppna och slutna rum, men även av ljus och mörker.



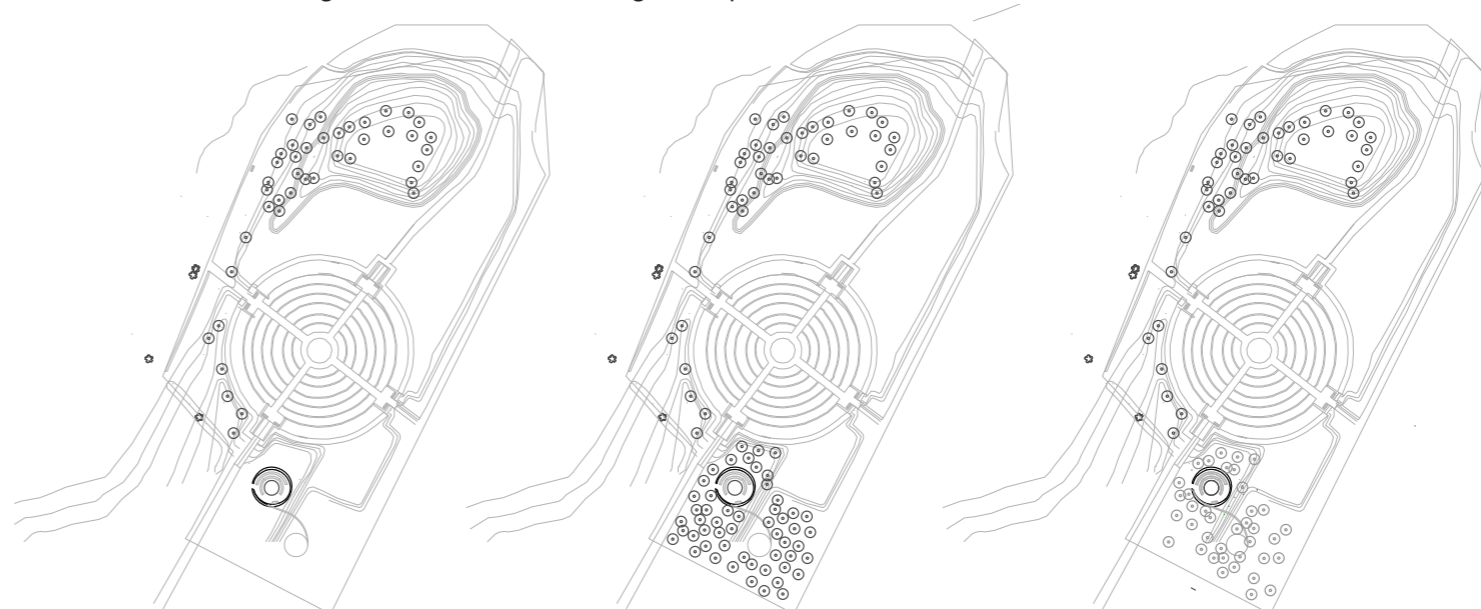
Figur 83: Studie av möbleringen av ceremonirummet. Rummet har plats för totalt två rader med sittplatser. I slutresultatet har bänkar plockats bort för att öka framkomligheten på platsen samt för att ge plats för ett altare.

Slutgiltiga



Figur 84: Studie av den nya gravsättningsplatsens utformning. Gestaltningen slutade upp i ett cirkulärt vattenelement som fungerar väl med områdets övriga formspråk.

Slutgiltiga



Figur 85: Studie av rumslighet. Här har olika rumsligheter och upplevelser av platsen skissats fram med hjälp av vegetation.

Slutgiltiga

DEL 5 FÖRSLAGET

I den här delen presenteras det slutgiltiga gestaltungsforlaget "OASERNA" som togs fram under skissprocessen och är baserat på kunskapsinhämtning från litteraturöversikten, referensprojekten samt från analyser och inventering gjorda under platsbesöken på Östra kyrkogården i Malmö.

OASERNA

IDÉ OCH GESTALTNING

Koncept

Likt oaserna i öknen är konceptet med kyrkogårdens oaser tänkt som en tillflyktsort, från stadens höga tempo och stress. De meditativa oaserna på Östra kyrkogården ska skänka besökarna plats för andrum, genom att ge utrymme för rekreation och kontemplation. Meditation har en lugnande inverkan på vårt sinne och används inom många kulturer. Det blir därför ett inslag på kyrkogården som välkomnar alla, oavsett tro och tradition. Oaserna ska erbjuda känslan av att "kliva in i en annan värld" och lämna vardagen bakom sig, medan kyrkogårdens funktion som begravningsplats fortfarande står ostörd utanför.

Förslaget

Förslaget "Oaserna" består av fler komponenter: tre meditationsplatser, den nya gravlunden och gravsättningsplatsen, ceremoniplatsen, ett passagelandskap, den befintliga minneslunden samt den omgivande ängen. Varje del åter speglar Sigurd Lewerentz vördnad inför landskapet, genom att låta omgivningen stå i centrum i gestaltningen. Oasernas strikta murar omges av ett ängsliknande hav och skapar en spännande kontrast mellan det ordnade och det fria. Murarna omsluter varsamt besökaren och skapar en tillvaro som skiljer sig från omgivningen utanför. Här finns det plats för stillsamhet och ro, tanke och eftertanke, både för sörjande och icke sörjande. En existens där livet och döden kan vara i samklang med varandra..

Oaserna återger minneslundens cirkulära form, men med en lekfullhet då murarna fått en mer oregelbunden utformning och varierar både i höjd och bredd. Innanför murarna utmärker sig oaserna med sitt säregna växtinnehåll. På den nya gravlunden finns utrymme för framtida begravningsbehov. Östra kyrkogården är en mångkulturell plats som kommer stå inför nya kulturella yttringar och behöver därav plats för nya begravningsformer. En konfessionsneutral ceremoniplats har tillkommit på platsen för att möta behov när ceremoniella rum inomhus inte räcker till. Den befintliga minneslunden har fått nya tillägg, två fönster i den massiva bokhäcken och en upphöjd smykningsplats för att göra platsen tillgänglig. I den högvuxna blomsterängen som omger minneslunden och meditationsoaserna sänks urnan eller kistan ned för att symbolisera livets kretsång.



Figur 86: Visar de tre meditationsoaserna som ligger och vilar på ett blomstrande ängshav som utgör den nya gravlunden. Meditationsoaserna är belägna vid ytan framför Minneslunden där trappan ned till Minneslunden skyntas. Omkring oaserna ligger smykningsplatserna för den nya gravlunden och det finns även en smykningsvägg på platsen. Oaserna varierar i tre olika växtkaraktärer som går i en skala från ljusst och öppet till mörkt och slutet.



Zonindelad användande

Den nya funktionen på begravningsplatsen är placerad innanför meditationsoasernas murar, detta för att begravningsverksamheten ska kunna fortgå ostörd utanför. Genom att skapa samspel av både liv och död på platsen välkomnas fler besökare in på begravningsplatsen, även för dem som inte är där för att sörja. Meditationsoaserna öppnar upp för fler personer att använda kyrkogården samtidigt som dess aktivitet inte stör den sörjande i sin sorgbearbetning.

Vegetation på platsen

Vegetationen på platsen är av skilda karaktärer. Växtligheten utanför meditationsoasernas murar är av växtslag som är karaktäristiskt för platsen för att de på så vis ska integrera med den befintliga naturen. Medan vegetationen innanför murarna utgörs av växtslag som inte återfinns på platsen.

Figur 87: Illustrationsplan som visar förslagets alla delar: de tre meditationsoaserna, ceremoniplatsen och den nya gravsättningsytan, gravlunden och den personliga smyckningsplatsen, minneslundan och ången. Även nya stråk och kopplingar till platsen har tillkommit i bland annat av ett nytt stråk som sträcker från öst till väst och över kullen. Sektioner är markerade på planen samt området för den nya gravlunden.

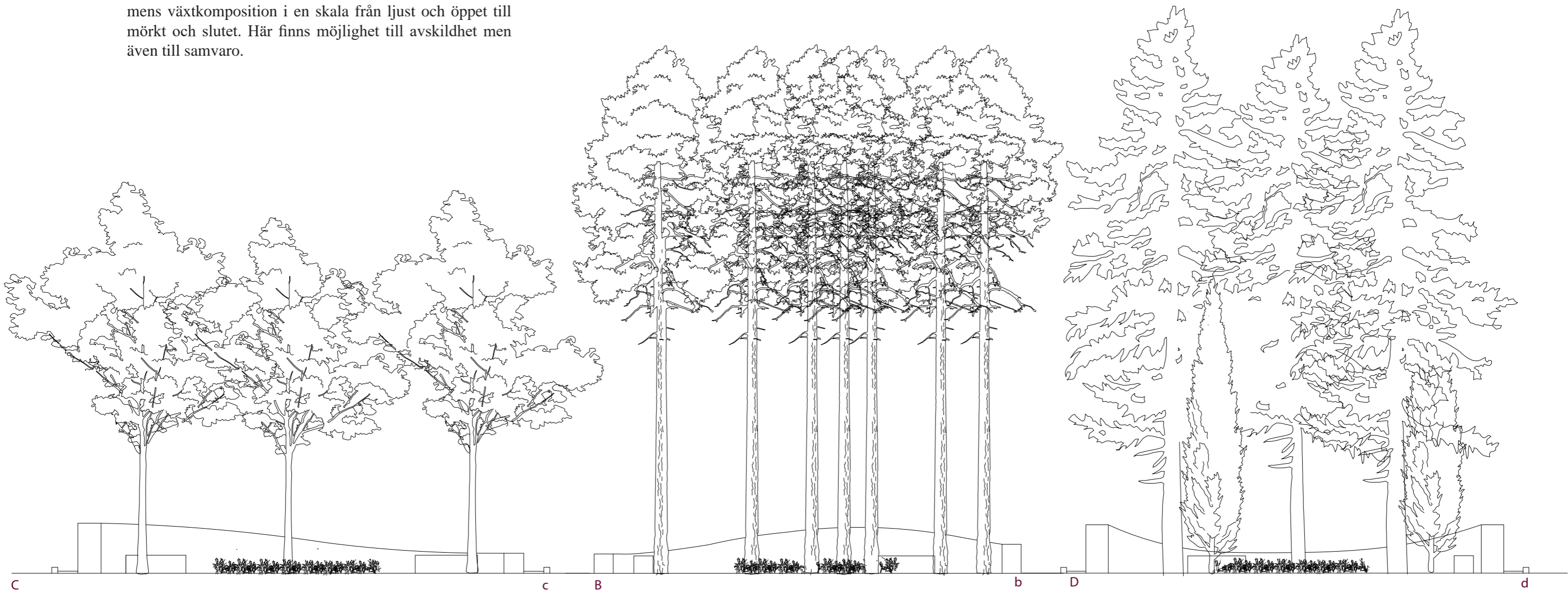


Sektion A-a skala 1:300/A3

Figur 88: sektion (A-a) genom platsen som sträcker sig från ceremoniplatsen på åsen till meditationsoasen på kullen. Sektionen visar hur Minneslunden får ta plats i gestaltningen och hur ceremoniplatsen och meditationsoaserna är nya tillägg som harmoniserar väl med platsens befintliga formspråk.

MEDITATIONSOASERNA

Meditationsoaserna utmärker sig från sin omgivning. Oaserna på Östra kyrkogården omgärdas av ängsmark med befintligt växtslag, medan innanför murarna utgörs växtmaterialet av arter som skiljer sig från platsens befintliga vegetation. Detta skapar en känsla av två skilda platser, vilket ska ge besökaren möjligheten att kunna finna en annan sinnesstämning inuti oaserna. De meditativa oaserna likt ens sinnesstämningar skiftar i karaktär, för att möta besökarnas behov oavsett sinnestillstånd. Därav varierar rummets växtkomposition i en skala från ljust och öppet till mörkt och slutet. Här finns möjlighet till avskildhet men även till samvaro.



Figur 89: Sektionerna (B-b, C-c, D-d) visar hur växtkompositionen varierar i de olika meditationsoaserna, där karaktärerna går från ljust och öppet till mörkt och slutet.

Sektion skala 1:100/A3

Växtmaterial

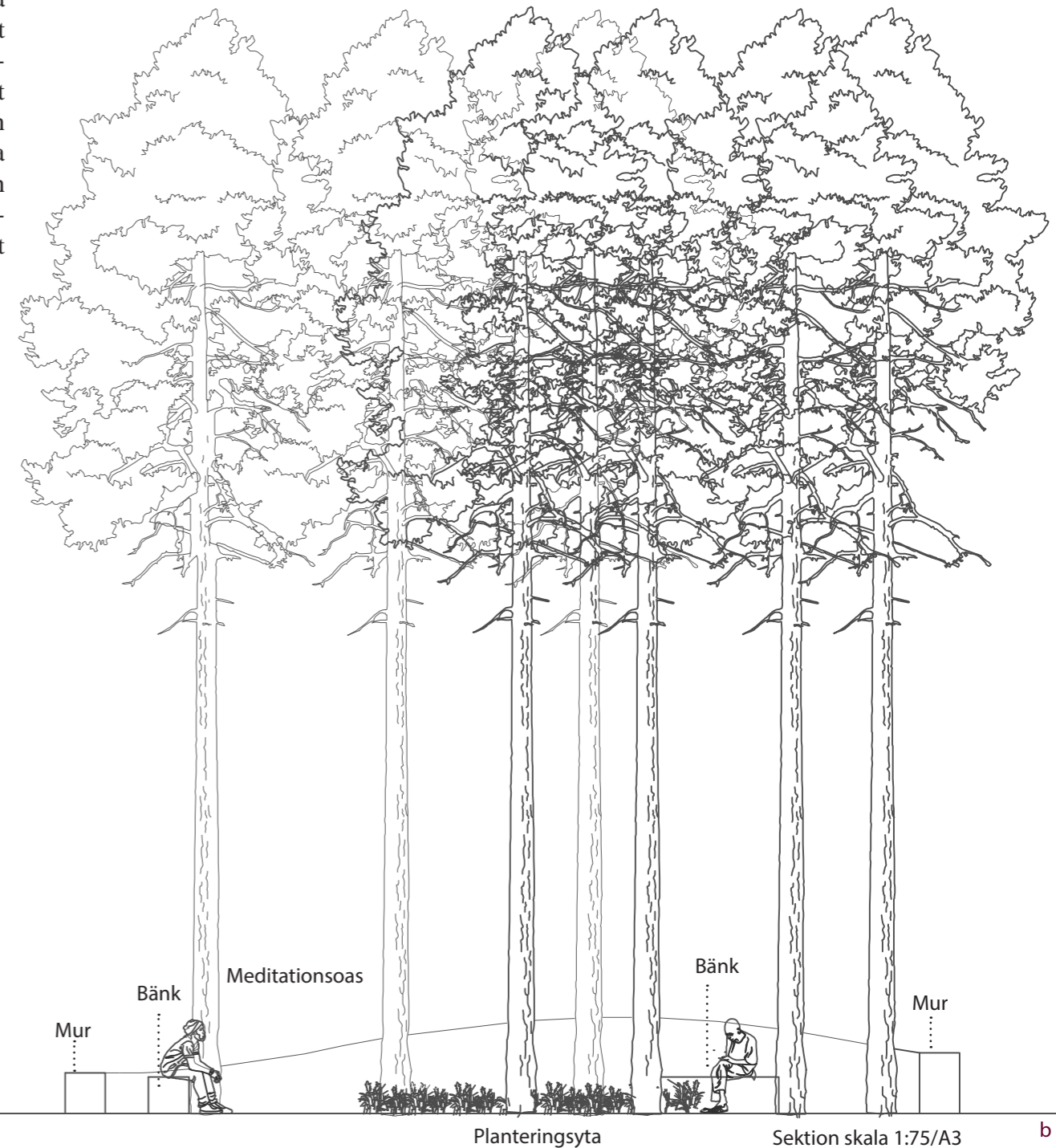
Oaserna utgörs av tre växtkaraktärer med skilda habitus. I den ljusa och öppna meditationsoasen möts besökaren av en blommande planteringsyta i mitten av rummet som omges av ett fåtal träd, som utgör rummets tak och väggar. Oasen ska skänka en tillflyktsort för besökaren, där träden skapar ett tak som ger ett fint ljusinsläpp men även behaglig skugga under soliga och varma dagar. En passande trädart här skulle vara korstörne (*Gleditsia triacanthos*), som slår ut vackert med gula blad på våren som sedan övergår till limegult under sommaren. Korstörnen ger därav ett uttryck som skiljer sig från den befintliga naturen och kan på så sätt förstärka känslan av att "kliva in i en annan värld".

I meditationsoasen som är belägen på höjden av området utgörs av ett rum där trädstammarna står i huvudfokus. Med tätt planterade enstammade träd skapas en vacker pelarsal som sträcker sig upp mot himmelen. Här kan exempelvis svartallens (*Pinus nigra*) högresta stammar skapa en spännande rumsbildning och en vacker pelarsal. I mitten av rummet finns en planteringsyta med växtarter som åter speglar tallskogens undervegetation. Detta skapar en dunkel grön matta som harmonierar fint med tallarnas vackra stammar. Stenblock finns också utplacerade över ytan dels för att efterlikna karaktären av en skog, men även för att skapa informella meditationsplatser.

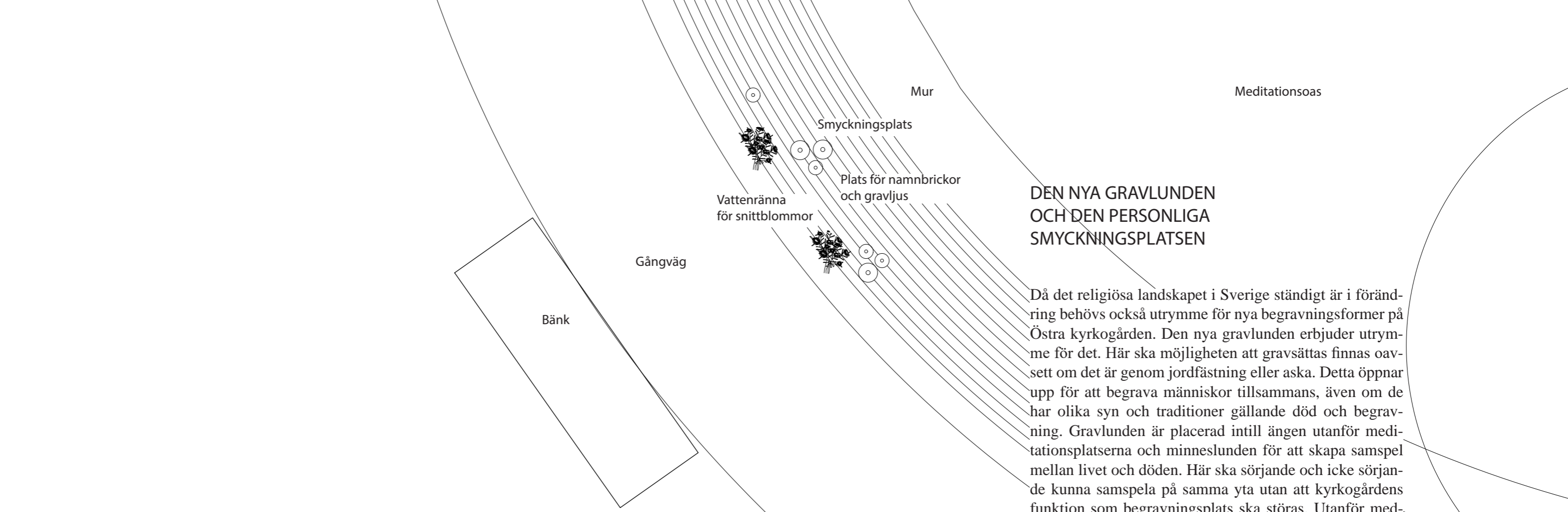
I den slutna oasen ska olika arter av barrträd skapa en dunklare och mer sluten atmosfär samtidigt som de skänker platsen vintergrönska. Här kan arter som lärk (*Larix europaea*), nutkacypress (*Chamaecyparis nootkatensis*) och himalayaceder (*Cedrus deodara*) ge en spännande variation mellan olika barrträd och skapa vackra kontraster av skiftande gröna nyanser. I mitten av rummet finns en planteringsyta med arter som ska efterlikna undervegetation i en barrskog. Lingontry (*Ionicera pileata*) skulle vara ett bra exempel på en liten marktäckande buske som skulle ge det estetiska uttrycket som efterfrågas och klara växtplatsens torra och skuggiga förhållande.

Hårdgjorda material

För att skapa murar med varierad höjd samt för att koppla till Lewerentz andra verk på kyrkogården, är materialvalet för murarna formstöpt betong. Materialvalet för Smyckningsplatsen kring murarna är markplattor av ljus granit och namnbrickorna av mässing. Även smyckningsmuren och bänkarna inuti meditationsrummen ska vara av ljusa granitblock. Markmaterialet på de hårdgjorda ytorna och gångvägar på platsen utgörs av stenhjul, som är ett material som harmonierar med platsens estetiska uttryck samt är tillgängligt för dem som har rörelsehinder.



Figur 90: Sektionern (B-b), meditationsoasen på kullen.



DEN NYA GRAVLUNDEN OCH DEN PERSONLIGA SMYCKNINGSPLATSEN

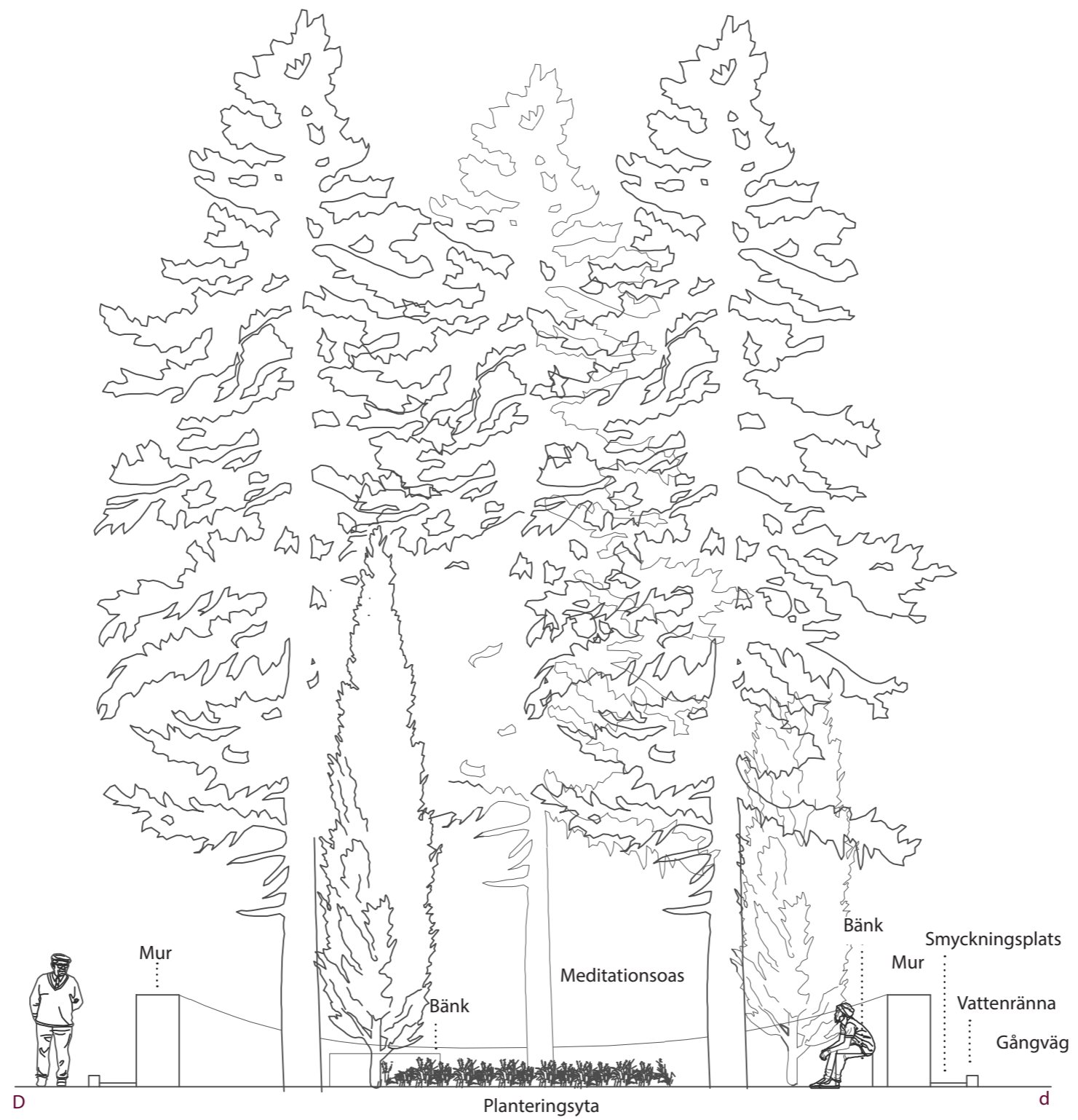
Då det religiösa landskapet i Sverige ständigt är i förändring behövs också utrymme för nya begravningsformer på Östra kyrkogården. Den nya gravlunden erbjuder utrymme för det. Här ska möjligheten att gravsättas finnas oavsett om det är genom jordfästning eller aska. Detta öppnar upp för att begrava människor tillsammans, även om de har olika syn och traditioner gällande död och begravning. Gravlunden är placerad intill ängen utanför meditationsoaserna och minneslunden för att skapa samspel mellan livet och döden. Här ska sörjande och icke sörjande kunna samspela på samma yta utan att kyrkogårdens funktion som begravningsplats ska störas. Utanför meditationsoasernas murar finns smyckningsplatser där det finns utrymme för att montera namnbrickor för den avlidne, vilket skapar en mer personlig prägel än hos den anonyma minneslunden. Vid de nya mer personligt präglade smyckningsplatserna finns även plats för att tända ljus och lämna blommor i vattenrännan som kantar markplattorna. Ett fåtal sittplatser är varsamt utplacerade på platsen för att skänka avskildhet för den som vill sätta sig och minnas sin bortgångna. En smyckningsmur med namnbrickor är också belägen intill gravlunden som är ett mer tillgängligt alternativ för den som vill lämna en blomma eller tända ett ljus. Smyckningsplatserna vid den nya mångkulturella begravningsplatsen på Östra kyrkogården öppnar även upp för fler att tända ljus tillsammans på allhelgona, som visat sig vara en populär högtid oavsett kulturell tillhörighet.

Detaljutsnitt plan skala 1:20/A3



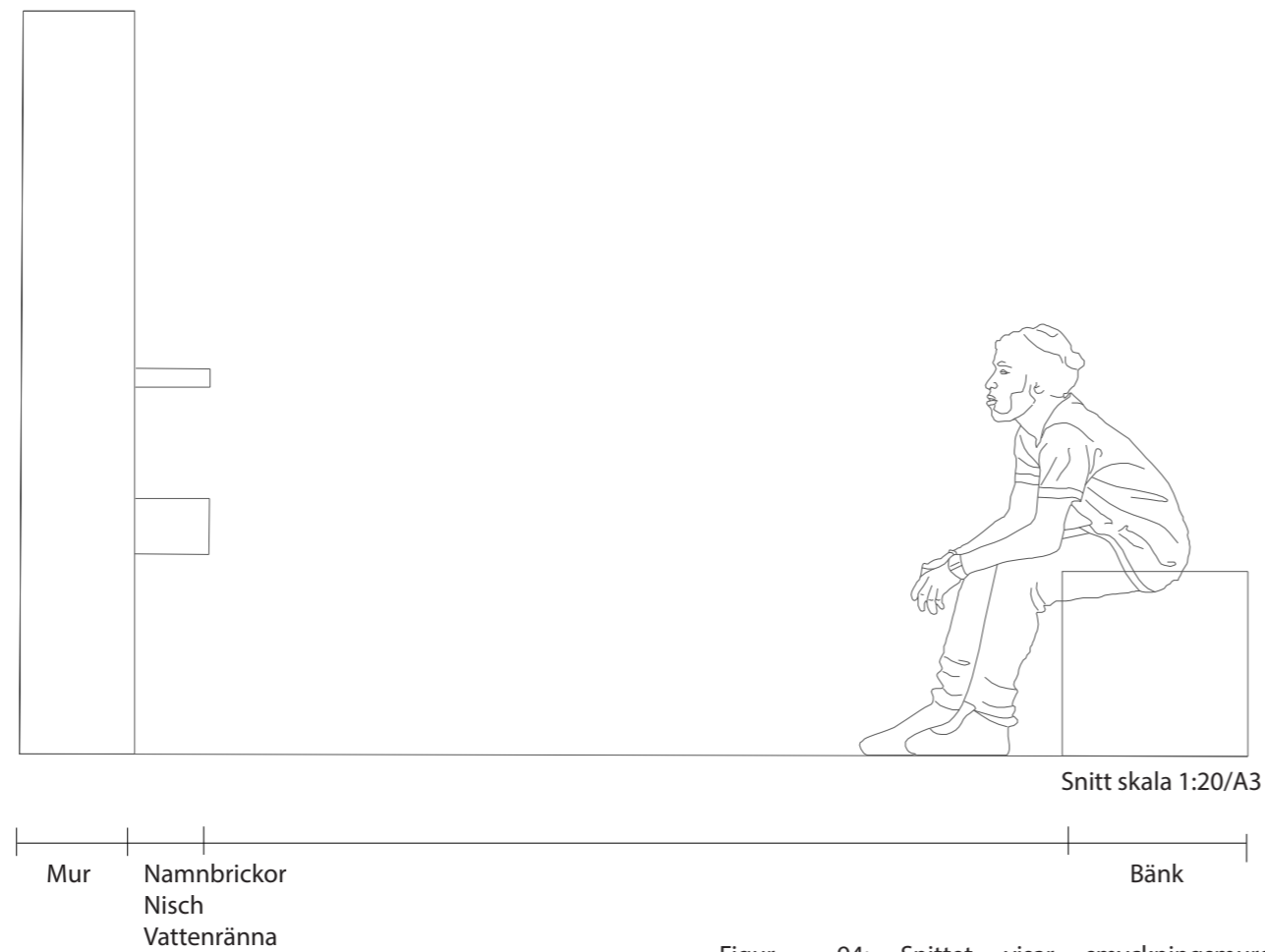
Figur 91: Utsnitt från plan som visar smyckningsytan utanför meditationsoaserna. Här finns det plats för att montera namnbrickor, tända ljus och lämna blommor.

Figur 92: Sektionen visar proportionerna för smyckningsplatsen vid den ljusa öppna meditationsoasen.

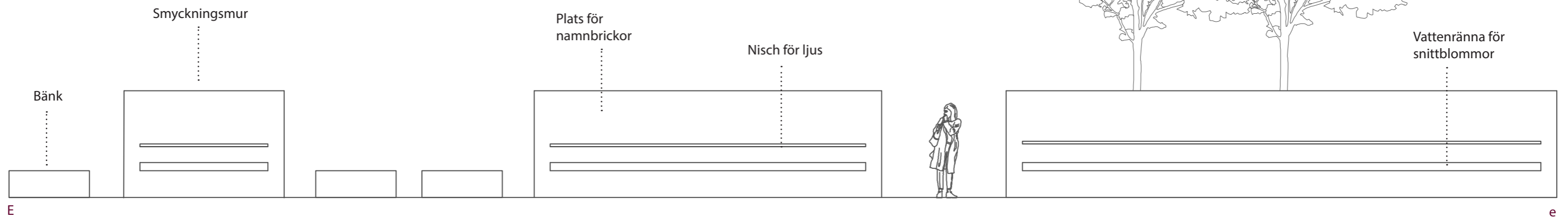


Figur 93: Sektion för den andra meditationsoasen som kantas av en smyckningsplats. Här skiljer sig växtmaterialet och karaktären från den andra öppnare och ljusare oasen.

Sektion skala 1:75/A3



Figur 94: Snittet visar smyckningsmurens dimensioner, där det finns plats för namnbrickor ovanför nischen. På nischen kan ljus placeras och under finns en vattenränna där snittblommor kan lämnas.



Figur 95: Sektion E-e visar den nya smyckningsmuren som är belägen vid gravlund. Vid väggen finns vattenrännor för att lägga blommor samt nischer för att placera ljus.

Sektion skala 1:75/A3



MINNESLUNDEN

Minneslunden som ursprungligen är gestaltad av Sigurd Lewerentz har behandlats omsorgsfullt för att bevara lundens arkitektoniska prägel. Bokhäcken och den vita betongmuren spelar fortfarande huvudrollen i gestaltningen. Både sittplatserna och nischerna har integrerats med den vita betongmuren för att på ett elegant sätt smälta samman med murens exteriör. Bokhäcken har även fått två tillägg i form av två fönster. Slutligen har en ny tillgänglig smyckningsplats utformats på platsen som ersätter dagens nedsänkta.

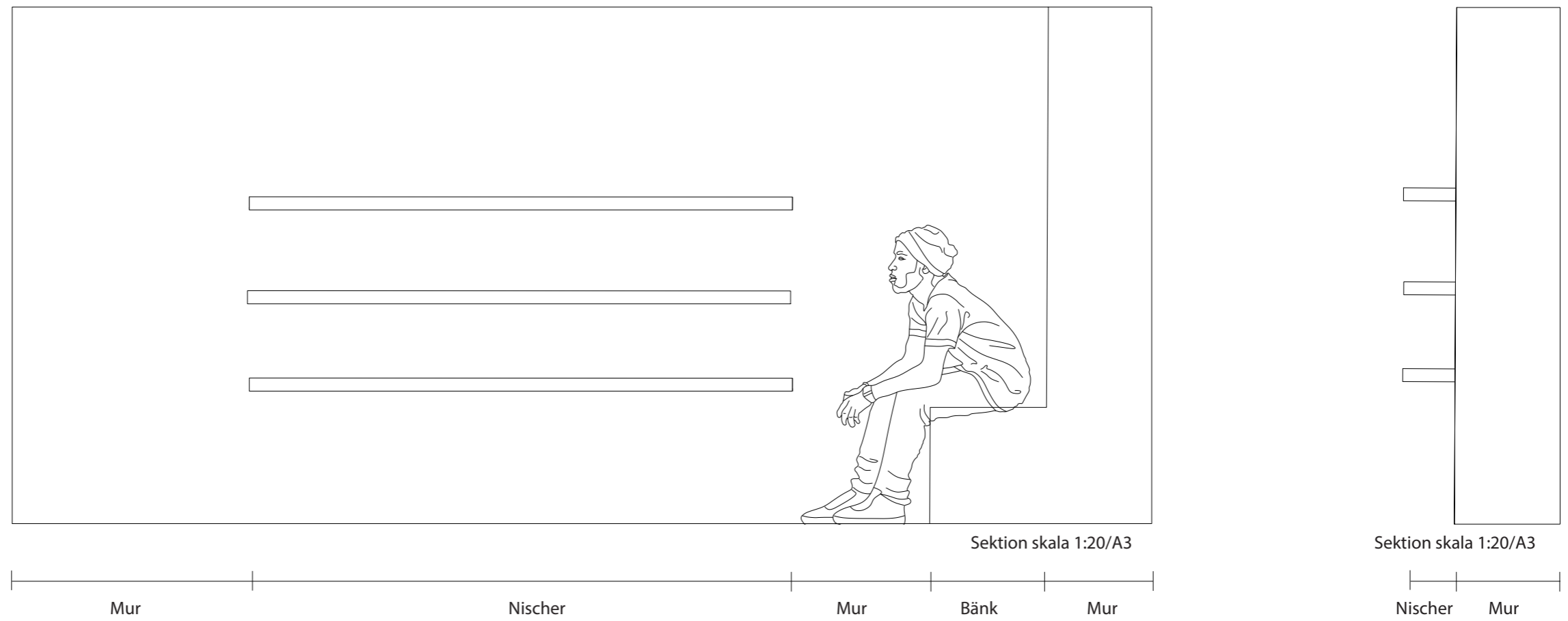
En ny smyckningsplats

Minneslunden har fått en ny upphöjd smyckningsplats som är mer tillgänglig för alla, oavsett ålder eller funktionsvariation. Den cirkulära smyckningsplatsen varierar i höjddled för att ge den ett nytt och modernt grepp.

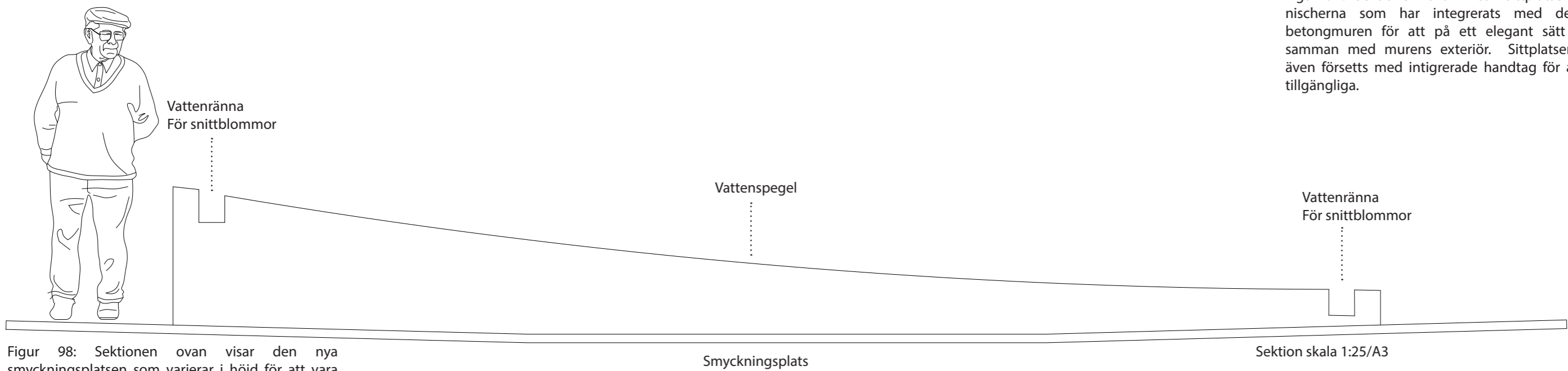
Ett fönster in

Minneslundens höga häck skapar idag en visuell bariär på platsen och för att motverka denna bariär har två fönster placerats i bokhäcken. Fönstrens roll är att dels knyta samman osammanhängande ytor på platsen, dels ge möjligheten till besökare att kunna ta del av minneslunden på avstånd. Fönsterna erbjuder även besökaren som befinner sig inuti minneslunden att blicka ut mot andra besökare som rör sig utanför, vilket kan ge en känsla av samvaro, då lundens höga häckar och stora skala gör att den ibland känns ödslig. Fönstren är utformade med endast en betongram där glaset är förseglat utan fönsterkarm och konstruktionen hålls samman med hjälp av ståklämmor.

Figur 96: Illustration som visar ett av fönstren som är integrerat i bokhäcken. Tanken med fönstret är att dels kunna delta på avstånd, dels att stärka kopplingen med ytorna som idag känns avskilda från varandra. Fönstret och dess detaljer har inspirerats från Blomsterkiosken.



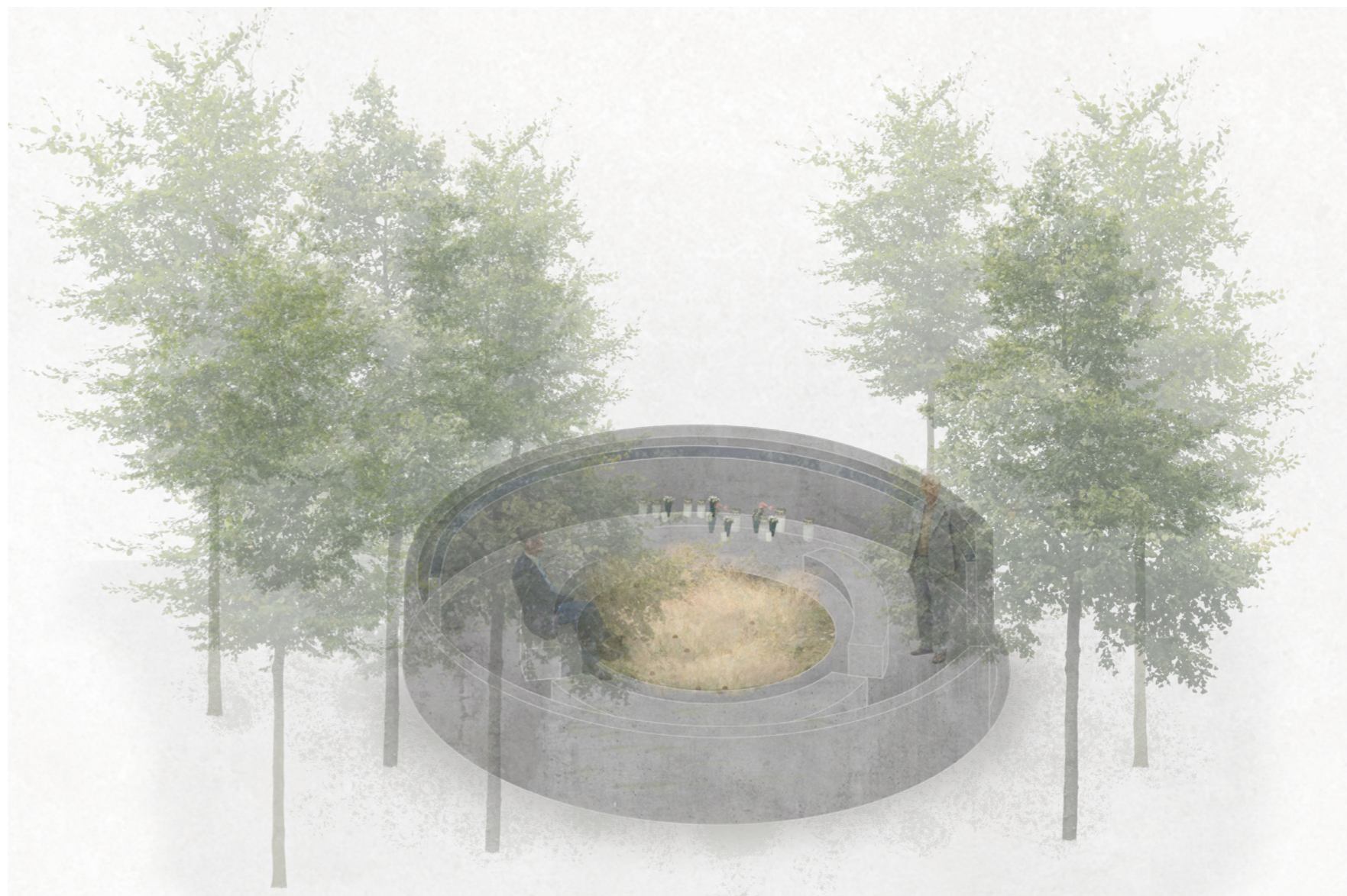
Figur 97: Sektionen ovan visar sittplatserna och nischerna som har integrerats med den vita betongmuren för att på ett elegant sätt smälta samman med murens exteriör. Sittplatserna har även försetts med integrerade handtag för att vara tillgängliga.



Figur 98: Sektionen ovan visar den nya smyckningsplatsen som varierar i höjd för att vara mer tillgänglig för besökare, oavsett ålder eller funktionsvariation.

DEN NYA CEREMONIPLATSEN OCH GRAVSÄTTNINGSPLATSEN

Efter Coronapandemins utbrott har kreativitet ställts på prov när det kommer till användandet av våra kyrkorum. Hur genomförs en begravning eller dop på social distans utan att någon ska bli utesluten? Genom att skapa en konfessionsneutral ceremoniplats ges möjligheten att delta i ceremonier med social distans, samtidigt som det blir en plats som välkomnar alla oavsett religiös tillhörighet. Det nya ceremonirummet är placerat på åsryggen och omges av en betongmur. I rummet finns ett flertal bänkar placerade framför ytan med blomstrande plantering och ett altare riktat med utblick mot kyrkogården. På ceremoniplatsen finns möjligheten att sprida sin aska i vatten som rinner ut i en vattensamling nedanför. Detta är ett alternativ för den som vill sprida sin aska i "naturen", men inom kyrkogårdens gränser. Att det finns rinnande vatten på platsen gör det även möjligt för hinduer att sprida ut sin aska på ett mer traditionellt vis, då askan för den avlidne helst ska spridas ut i floden Ganges eller i annat rinnande vatten. Vid den här ceremoniplatsen finns möjligheten att lämna blommor eller tända ett ljus vid gravsättningen.



Figur 99: Visionsbild av ceremoniplatsen. Illustrationen visar den centrala ängsplanteringen i mitten av rummet som kantas av sittplatser. längs muren går en vattenränna där aska av den avlidne kan spridas som sedan rinner ut i en damm på begravningsplatsen.

DEL 6 AVSLUTNING

REFLEKTION, DISKUSSION OCH SLUTSATSER

REFLEKTION

I det här arbetet har jag sökt hur framtidens begravningsplats kan utformas för att möta så väl samhällets, som individens behov. Döden är en lika självklar del av livet som livet är i sig självt. Döden är därför alltid närvarande, men när livet är i full gång kan döden kännas långt bort. Det finns en tabu när det gäller att tala om döden i vårt samhälle men även en norm om vilka beteenden som är acceptabla på begravningsplatsen. Trots det självklara att livet en dag tar slut är det något som sällan talas om. När samtal om döden lyfts kan den förenas med obehag och tanken om döden är något som gärna placeras i utkanten av ens minne, precis som stadens kyrkogårdar placerades i början på 1900-talet. Kan döden bli en mer självklar del av livet och kan begravningsplatsen bli en mer självklar del av vardagen? Med det här examensarbetet ville jag skapa en plats där besökaren kan känna närvaron av döden och livet samtidigt. En plats där döden och livet kunde få samexistera. Jag ville göra begravningsplatsen till en plats där man både kan få minnas och sörja, men framför allt till en plats där man kan få leva.

I detta avslutande avsnitt presenteras mina tankar och reflektioner samt diskussion kring min gestaltning och mitt examensarbete.

DISKUSSION

Arbetet syftade till att genom gestaltning visa hur Östra kyrkogården kunde omgestaltas till en plats för både liv och död och samtidigt möta framtida behov. Detta utan att befintliga arkitektoniska värden skulle gå förlorade. Mitt gestaltungsförslag "OASERNA" skapar en begravningsplats som tar hänsyn till samhällsutvecklingen, där förslaget möter ett allt mer mångkulturellt samhälle, samtidigt som förslaget låter en ny funktion ta plats på begravningsplatsen. Förslaget har också visat vördnad inför Sigurd Lewerentz kulturhistoriska arv på Östra kyrkogården.

Masterarbetet tog sin utgångspunkt i studenttävlingen Framtidens minnesplats – Östra kyrkogården, där tävlingen blev ramverket och riktningen för mitt arbete. Tävlingen gav dels en fysisk plats och en omgivning, samt ett kulturarv från en världsberömd arkitekt att förhålla sig till. Tävlingen efterfrågade hur framtidens minnesplats kunde utformas utifrån Lewerentz sätt att tänka och gestalta. Att delta i en tävling har i högsta grad styrt hur mitt gestaltungsarbete har utformats. Hade jag valt att söka frågan hur en begravningsplats kan gestaltas till en plats för både liv och död utanför tävling ramarna skulle troligtvis utformningen inte varit densamma som resultatet för detta arbete.

Det finns både för- och nackdelar med att undersöka en gestaltungsfråga genom ett tävlingsförslag. Där fördelarna är som tidigare nämnt att ett ramverk givits för sökandet av svaret på mitt gestaltungsarbete. Att ha förutsättningar att förhålla sig till har många gånger tagit mitt arbete framåt och jag har testat olika infallsvinklar i min gestaltning som jag troligtvis inte annars hade gjort. Ramverket för tävlingen har också stundtals varit en begränsning i arbetet, där idéer har förkastats som inte matchat vad tävlingen efterfrågat.

Med ramarna för tävlingen som grund sökte jag svar på frågan hur kyrkogården utformas till en plats där liv och död kan mötas. En komplex fråga där det finns många aspekter att ta hänsyn till, där jag valde att rikta in mig på att få in mångfunktionalitet och mångkulturalitet på Östra kyrkogården. I sökandet efter att få in en ny funktion på kyrkogården, lades stor vikt på att undersöka utifrån de sörjandes perspektiv. I litteraturgenomgången fann jag positivt stöd för rekreativa inslag på kyrkogården, där passiv-rekreation, det vill säga lugnare aktiviteter som att ta en kopp kaffe på en bänk, ansågs vara ett accepterat beteende på begravningsplatsen (Nordh et al. 2022). Vidare i min litteraturgenomgång fann jag undersökningar som visade att kyrkogården är en plats som främjar avkoppling, reflektion och kontemplation (Skår, Nordh och Swensen 2017). Här började tankarna om meditativa rum växa fram, vilket slutligen landade i konceptet meditationsoaser. Hade jag inte valt att lägga sådan stor vikt i att betrakta människor i sorgs behov av begravningsplatsens rofyllda atmosfär, hade troligtvis mitt förslag sett annorlunda ut och meditation kanske inte hade varit den funktion jag valt att ta in på begravningsplatsen. Forskning visar att kyrkogården delar flera kvaliteter med en park (Grabalov 2022) och det finns troligtvis flera funktioner som en park har som kan tillämpas på en kyrkogård. Detta väcker frågor som, hur hade begravningsplatsen kunnat utforma som jag valt att fokusera på en annan målgrupp än sörjande? Hade det varit möjligt att skapa utrymme för att åka pulka på kyrkogården och för vem hade begravningsplatsen varit till för då? Hade det fortfarande funnits plats för död på kyrkogården om mer utrymme för aktivitet och liv hade givits?

Djupare förståelse för den svenska begravningsplatsen har givits genom kunskapsinhämtning från litteraturen. Att studera den moderna begravningsplatsens framväxt gav mig insikten att mer personligt präglade gravskick efterfrågades, vilket har styrt min utformning av den nya gravlundens på Östra kyrkogården. Att skapa en begravningsplats som speglar samhällets behov har också varit en stor del av framtagandet av mitt förslag. Detta resulterade i att jag fördjupade mig inom olika religioners traditioner och seder vid dödsfall och begravning. Från början var min ambition och strävan att vinna tävlingen men, då ett tävlingskraven var att skapa en plats där enbart aska fick gravsättas på platsen, ändrades mitt mål. Eftersom mitt fokus istället har legat på att skapa en begravningsplats som skulle vara mer religiöst inkluderande. Trots att jag valde att skapa en mer religiöst inkluderande begravningsplats, gjorde jag den konfessionsneutral, vilket menas att de inte finns några religiösa kopplingar eller religiösa symboler på platsen. Detta val gjordes för att välkomna att begrava fler personer med både icke religiösa, och olika religiösa tillhörigheter på begravningsplatsen. Jag var medveten om att valet att skapa en konfessionsneutral plats troligtvis exkluderar djupt religiösa personer som har traditioner att förhålla sig till vid begravning och gravsättning. Det gjorde att den nya gravlundens i förslaget skapades som ett komplement till de andra kulturellt indelade gravkvarter på Östra kyrkogården

Slutligen var förståelsen för vem Lewerentz var och hur han uttryckte sig genom sin arkitektur en viktig del av gestaltningen. Att tolka Lewerentz har varit mitt angreppssätt när det kommer till utformningen av förslaget. Här har litteraturen givit mig aspekter som hjälpt mig att tolka hur Lewerentz förhöll sin arkitektur. Aspekterna var följande:

- Landskapet som utgångspunkt
- Rörelsen genom sorgprocessen
- Material och detaljer
- Förskjutningar i symmetrin
- Mörker, skuggor och ljus

Dessa aspekter blev en viktig utgångspunkt för mig att ta mig an gestaltningen, men även för att studera referensprojekt och Östra kyrkogården. Genom att förhålla mig till Lewerentz sätt att skapa har jag testat infallsvinklar som jag troligtvis annars inte hade prövat, vilket har drivit min gestaltningsprocess framåt. Här har Lewerentz sätt att göra avsteg från symmetriska regler gjort ett stort avtryck på min gestaltning, avsteg jag troligtvis inte hade tagit om jag inte hade studerat arkitektens sätt att gestalta på. Även mitt djärva val att skapa fönster i bokhållningen vid minneslundens inspirerades av Lewerentz nytänkande kring material och möten mellan material. Att förhålla sig till Lewerentz sätt att tänka och gestalta har haft en stor betydelse för min gestaltningsprocess. Stundtals har det varit svårt att tolka en sån erkänd arkitekt som Lewerentz som ständigt förnyade sig själv och sina verk. Eftersom Lewerentz sällan talade om sin arkitektur eller skrev om sina idéer och tankar är min tolkning baserad på litteratur skriven om honom och från studier av hans verk. Platsbesöken på Östra kyrkogården och på Ruds skogskyrkogård har därför varit viktiga för min gestaltning. Här väcks frågor som: Hade tolkningen av Lewerentz kunnat göras på ett annat sätt? Hur hade det sett ut om jag valt andra referensprojekt att studera? Eller om jag hade valt att studera fler referensprojekt? Hur hade resultatet blivit om jag hade hämtat kunskap från annan litteratur? Dessa frågor klargör för mig att mitt förslag "OASERNA" är ett resultat av min tolkning av Lewerentz, en tolkning som kan skilja sig från hur andra uppfattade arkitekten och hans verk.

METODDISKUSSION

Huvudsyftet med detta examensarbete var att ta fram ett gestaltungsförslag. För att kunna göra det har ett flertal metoder används parallellt med varandra. Att använda gestaltning som en vetenskaplig metod har gjort mig mer medveten av varje steg som tagits i gestaltningsprocessen. Examensarbetet har dels gjort mig medveten om de val som tagits under gestaltningsprocessen men även gjort att jag baserat mina val utifrån olika metoder, där kunskapsinhämtning från litteratur och platsbesök har haft en stor inverkan på min gestaltning. Att basera förslaget på framför allt vetenskaplig litteratur är något jag sällan gjort under tidigare studiekurser som jag har läst under utbildningen. Att jag fått möjligheten att studera vetenskaplig litteratur och varit tvungen att vara eftertänksam i varje gestaltungsbeslut, har troligtvis gjort att förslaget har en större chans att fungera i praktiken och jag tror att skapa meditativa rum på begravningsplatsen hade varit ett välkommande inslag på den urbana kyrkogården idag.

AVSLUTANDE TANKAR OCH VIDARE FORSKNING

Att både skapa en mångkulturell och mångfunktionell begravningsplats är en komplex fråga, där det finns många aspekter att ta hänsyn till. Kyrkogården är å ena sidan en av få platser i staden där människor kan få sörja sina bortgångna i stillhet, utan att bli störda, å andra sidan en fredad grön offentlig plats i städer som förtätas. Att hitta en lösning där liv och död kan samspara på begravningsplatsen känns därför nödvändigt med tanke på att de svenska städerna växer.

Mitt arbete tog upp att det fanns en problematik med att gamla gravrätter går tillbaka till kyrkogården och många gravplatser står tomma. Kan dessa ytor förtätas? och kan meditativa rum skapas på dessa platser?

Det skulle även vara intressant att undersöka vilka fler funktioner som kan tas in på kyrkogården? För att undersöka detta behövs mer forskning kring normer och accepterade beteenden på begravningsplatsen. Kan kyrkogården vara en plats för aktiv-rekreation? I detta arbete kom det ändå fram att det fanns människor som exempelvis inte skulle störas av att någon som joggade på kyrkogården, men utövade inte själva någon aktiv-rekreation, där tanken att störa andra på begravningsplatsen hindrade dem.

Under arbetets gång har jag även kommit i kontakt med flera intressanta studier som jag inte haft möjligheten att ta in i mitt förslag och vidareutveckla på djupet. En av de studierna är om mångkulturella familjekonstellationer. Frågor som har dykt upp är: Är det möjligt att utveckla den mångkulturell gravplatsen? så att den kan främja att familjemedlemmar med olika kulturella bakgrunder kan begravas tillsammans? Vad händer om båda parterna har starka känslor kring religiösa traditioner kopplade till begravning? Ska de inte kunna begravas tillsammans då? Kan en mångkulturell begravningsplats skapas utan att vara konfessionsneutral?

Ytterligare en fråga jag ställt mig under arbetets gång är hur utvecklingen av begravningskulturerna kommer att se ut i Sverige framöver? I denna uppsats framkom det att exempelvis att tända ljus vid graven är vanligt förekommande på de muslimska gravkvarteren, trots att tända ljus inte är en tradition inom islam, något som vuxit fram över de senaste åren. Går det att utveckla begravningsplatserna mer än vad mitt förslag har gjort för att möta samhällsutvecklingen? Kan de befintliga gravplatserna och gravkvarteren på kyrkogården utvecklas till att bli mer mångkulturella?

Avslutande tankar är att kyrkogårdarna är en av få fredade grönområden i städer som förtätas och bör utnyttjas i större utsträckning än vad de gör idag. Med eftertänksamhet där aktiviteter som införs på begravningsplatsen sker med försiktighet tror jag att den urbana kyrkogården kan bli en plats där både liv och död kan mötas.

KÄLLFÖRTECKNING

- Ahlin, J. (1985). *Sigurd Lewerentz, arkitekt*. Stockholm: Byggförlaget.
- Andersson, T., Berg, P., Sthåle, A., Oppenheim, F. (2015). *Förtätning av staden – behövs det och hur kan det göras på ett bra sätt?* [Faktablad]. Grön fakta 2:2015. Alnarp: Utemiljö. <https://docplayer.se/2735305-Grona-fakta-fortatning-av-staden-behovs-det-och-hur-kan-det-goras-pa-ett-bra-satt.html>
- Alvaker, K., Andréasson, A., Kirsten Bille, J. (2015). Östra kyrkogården i Malmö, Kulturhistorisk inventering och bedömning. Del av Vård- och underhållsplan, Malmö Kyrkogårdsförvaltning. [Internt material]
- ArkDes (u.å.). Sigurd Lewerentz Dödens och livets arkitekt. <https://arkdes.se/utställning/sigurd-lewerentz-architect-of-death-and-life/> [2023-01-16]
- Bedoire, F., (2017). Sigurd Lewerentz och Riksförsäkringsanstalten. I: Glennow, E., Wang, W., Wenander, V., Wickman, K. (red.). *Lewerentz : ett mästerverk*. Stockholm: Bokförlaget Langenskiöld
- Beebejaun, Y. Kmec, S. Maddrell, A. Wingren, C. (2022). Cemeteries and crematoria, forgotten public space in multicultural Europe. An agenda for inclusion and citizenship. *Area*, 00, 1– 9. Available from: <https://doi.org/10.1111/area.12824>
- Berglund, I. (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum: besöket, upplevelsen, gestaltningen*. Stockholm: Verbum.
- Campo-Ruiz, I. (2015a). Equality in death: Sigurd Lewerentz and the planning of Malmö Eastern Cemetery 1916–1973. *Planning Perspectives*. 30:4, 639-657. doi.org/10.1080/02665433.2015.1048524
- Campo-Ruiz, I. (2015b). Construction as a prototype: the novel approach by Sigurd Lewerentz to using building materials, especially for walls and windows, 1920-72. *Construction History*. 30(2), 67-86. <https://www.jstor.org/stable/44215908>
- Carmel, N., Sandin, M. (2012). *Livet och döden på skogskyrkogården*. Stockholm: Carmel
- Carlstén, F. (2021). Gatan, kvarteret och friluftsområdet – så har pandemin påverkat önskan om den gröna staden. <https://www.wsp.com/sv-SE/insikter/gatan-kvarteret-och-friluftsområdet-sa-har-pandemin-paverkat-onskan-om-den-gro-na-staden> [2022-02-14]
- Form, L. & Lind, H. (2016). *Moderna kyrkor i Sverige*. Lund: Bokförlaget Arena.
- Ekot. (2020). Kyrkogårdar används som parker när städer förtätas [radioprogram]. Sveriges Radio, P1, 4 augusti. <https://sverigesradio.se/artikel/7523446>
- Fonus. (U.å.). Viktigt att veta i samband med dödsfall. <https://www.fonus.se/om-fonus/for-varbpersonall/> [2023-01-19]
- Grabalov, P. (2017). Public life among the dead: Jogging in Malmö cemeteries. *Landscape and Urban Planning*, Volume 33. doi.org/10.1016/j.ufug.2018.01.027
- Grabalov, P., & Nordh, H. (2022). The future of urban cemeteries as public spaces: Insights from Oslo and Copenhagen. *Planning Theory & Practice*, 23(1), 81-98.
- Grönwall, E. (2017). *Kyrkans begravningsplatser förr och nu*. Stockholm: Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation. [https://www.svenskakyrkan.se/filer/begravning_forr_nu_a5_tryck\(7\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/begravning_forr_nu_a5_tryck(7).pdf)
- Klein, H. (2021). *Landskapsarkitekturens Ingmar Bergman*. Krönika, Movium. Publicerad 28 september 2021. <https://www.movium.slu.se/kronikor?article=landskapsarkitekturens-ingmar-bergman>
- Kulturradion: K1/K2. (2010). Louise Epstein: Sigurd Lewerentz – på jakt efter enkelhet [Radioprogram]. Sveriges Radio, 1 April. <https://sverigesradio.se/avsnitt/73130> [2023-01-13]
- Lernéus, U. (2018), Mångkulturella begravningskick – olika kulturernas traditioner och ceremonier vid begravingar. Stockholm: Sveriges Begravningsbyråers Förbund. <chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpegcglclefindmkaj/https://www.begravningar.se/broschyrer-och-skrifter/mangkulturella-begravningskick.pdf>
- Länsstyrelsen. (u.å.). Sprida ut aska. <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/bo-och-leva/livshandelser/begravningar/sprida-ut-aska.html> [2022-03-29]
- Movium. (2021). Framtidens minnesplats – Östra kyrkogården i Malmö. https://www.movium.slu.se/system/files/course/14790/files/inbjudan_designtavling_ostra_kyrkogarden_i_malmo_final_h2_utran_sm.pdf [2021-04-13]
- Movium. (2021). 2021 årets designtävling avgjord. <https://www.movium.slu.se/nyheter?article=2021-rets-designtavling-avgjord> [2022-12-09]
- Myndigheten för stöd till trossamfund (2021). Webbinarium: Muslimska begravnings seder [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=F9U5UKVRVU&t=1s> [2021-04-13]
- Myndigheten för stöd till trossamfund. (2017). Trossamfund i Sverige. chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpegcglclefindmkaj/https://myndighetensst.se/download/18.5df76d-615c45cc567c62de7/1496217526752/Trossamfund%202017_hela%20boken.pdf

- Nilsson, C. (2007). *Askgravlundar i Sverige*. [Faktablad]. Gröna fakta 2007:1. Alnarp: SLU. <http://www.movium.slu.se/system/files/news/7564/files/Fakta2007-1.pdf>
- Nolin, C. (2006). Kyrkogårdsetetik och ceremonier. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, 2006:52,
- Nordh, H, Lernéus, U. Pettersson, C., Evenseth K., Elofsson m., Holm R., Berglund M., Westin, P., Göransson, P., Klein H. *Begrepp i begravningsverksamheten*. Stad och Land nr 195. Alnarp SLU. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://movium.slu.se/media/lamoi035/248-22-begrepp-i-begravningsverksamheten-a4_hn-230512-tillganglig.pdf
- Nordh, H., Wingren, C., Uteng, T.P., Knapkog, M. (2023, open access 2022). Disrespectful or socially acceptable? – A nordic case study of cemeteries as recreational landscapes. *Landscape and Urban Planning*, Volume 231. doi.org/10.1016/j.landurbplan.2022.104645.
- OBS (2021). Rasmus Waern: I Lewerentz arkitektur syns människan. [Radioprogram] Sveriges Radio, P1 30 september. <https://sverigesradio.se/avsnitt/i-lewerentz-arkitektur-syns-manniskan>.
- OBS. (2016). Katarina Wikars: Öarna och döden. [Radioprogram] Sveriges Radio, 16 Juni. <https://sverigesradio.se/avsnitt/oarna-och-doden>
- Pettersson, A., Wingren, C. (2011). Designing a memorial place: Continuing care, passage landscapes and future memories, *Mortality*, 16:1, 54-69, DOI:10.1080/13576275.2011.536369
- Runius, C. (2018). Gravsättning. <https://fenixbegravning.se/gravsattning/> [2023-01-12]
- Sahlgren, M., Ljungberg, E. & Sörensen, A. B. (2014). *Förtätning av kyrkogårdar*. [Faktablad]. Movium Fakta 7:2014. Alnarp: SLU. https://www.movium.slu.se/system/files/news/10682/files/movium_fakta_7_2014fortotning_av_kyrkogardar-final-web.pdf
- Sandell, A. (2010). *Kyrkogården – plats för de döda, kraft åt de levande*. [Faktablad]. <https://www.movium.slu.se/system/files/news/7542/files/fakta2010-3.pdf>
- SCB, Statistiska centralbyrån. (2022). Folkmängden ökar i sju av tio kommuner. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/statistiknyhet/befolkningsstatistik-helaret-2021/> [2021-04-13]
- SKKF, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (2010). *Den framtida krematorieverksamheten*. [Faktablad]. <https://skkf.se/wp-content/uploads/2021/03/SKKF-Kremstatistik-2020.pdf>
- SKKF, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (2021). *Kremationsstatistik 2020*. [Faktablad]. <https://skkf.se/wp-content/uploads/2021/03/SKKF-Kremstatistik-2020.pdf> landurbplan.2016.09.019
- Skår, M., Nordh, H. & Swensen, G. (2017). A peaceful place in the city – A qualitative study of restorative components of the cemetery. *Landscape and Urban Planning*, Volume 232. doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.06.004
- Skår, M., Nordh, H. & Swensen, G. (2016). Everyday use of urban cemeteries: A Norwegian case study. *Landscape and Urban Planning*, Volume 159. doi.org/10.1016/j.
- Skår, M., Nordh, H. & Swensen, G. (2018). Green urban cemeteries: more than just parks. *Journal of urbanism*, Volume 11(3), ss. 362–382 Routledge. doi: 10.1080/17549175.2018.1470104
- Sorgenfrei, S. (2021). Muslimska begravnings seder och begravningsceremonier. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.myndighetensst.se/download/18.441782e7176722e04e13c177/1612434520282/Muslimska%20begravningar_hela_la%CC%8Ag.pdf
- Stockholms stad. (2021). Naturområde och begravningsplats på Järva. <https://vaxer.stockholm/projekt/jarva-begravningsplats/> [2021-03-01]
- Stockman, E., Willander, M. (2020). Ett mångreligiöst Sverige i förändring. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://myndighetensst.se/download/18.74c-15c6d173d8c1d0b259697/1601644755778/rapport2020_mangrelifor_28sep.pdf
- Studio Ett. (2021). Ska man åka pulka på kyrkogårdar? [Radioprogram]. Sveriges Radio, 19 januari. <https://sverigesradio.se/artikel/7650260> [2021-04-13]
- Svenska kyrkan. (2023). Att ansvara för en grav. <https://www.svenskakyrkan.se/begravning/om-gravratt> [2023-02-15]
- Svenska kyrkan. (2016). Historia om Ruds kyrkogård. <https://www.svenskakyrkan.se/karlstadspastorat/historia-om-ruds-kyrkogard> [2021-03-01]
- Svenska kyrkan. (2022). Välj grav och gravplats. <https://www.svenskakyrkan.se/valj-grav-och-gravplats> [2023-01-12]
- Sydväst arkitektur och landskap. (u.å.). Lindängelund – ett nytt landskap. <https://sydvast.se/projekt/lindangelund/> [2021-03-01]
- Sörensen, A-B. (2003). *Kyrkogården i framtiden – ur ungdomars perspektiv*. Movium rapport 2:2003. Alnarp: SLU. <https://www.movium.slu.se/bokhandel?article=kyrkogarden-i-framtiden-ur-ungdomars-perspektiv&page=180>
- Sörensen, A-B., Wembling, M. (2008). *Minnenas trädgård*. Alnarp: SLU Movium skriftserie STAD & LAND

FIGURFÖRTECKNING

- Figur 1. Flygfoto över Malmö © google earth (s.12)
Figur 2. Flygfoto över Östra Kyrkogården © google earth (s.13)
Figur 3. Flygfoto över minneslunden och tävlingsområdet © google earth (s.13)
Figur 4 – 16. Fotografier, författarens egna. (s.25-26)
Figur 17–20. Visionsbilder ©Stockholms stad.
Medgivande: Anders Karlsson (s.27)
Figur 21-24. Fotografier©lindmanphotography.
Medgivande: Åke E:son Lindman (s. 28)
Figur 25-28. Foto Malmö Kyrkogårdsförvaltning (s. 32-33)
Figur 29-31. Fotografier, författarens egna (s.33)
Figur 32-34. Flygfoto över Östra kyrkogården © google earth (s.34-35)
Figur 35- 61. Fotografier, författarens egna (s.35- 38)
Figur 62-71. Handritade skisser, författarens egna (s.42-43)
Figur 72-85. Digitala skisser, författarens egna (s.44- 48)
Figur 86. Illustration, författarens egen illustration (s.50)
Figur 87. Illustrationsplan, författarens egna (s.51)
Figur 88. Sektion, författarens egen illustration (s.52)
Figur 89. Sektioner, författarens egen illustration (s.52)
Figur 90. Sektion, författarens egen illustration (s.54)
Figur 91. Detaljutsnitt plan, författarens egna (s.55)
Figur 92. Sektion, författarens egen illustration (s.55)
Figur 93. Sektion, författarens egen illustration (s.56)
Figur 94. Sektion, författarens egen illustration (s.57)
Figur 95. Sektion, författarens egen illustration (s.57)
Figur 96. Illustration, författarens egen illustration (s.58)
Figur 97. Sektion, författarens egen illustration (s.59)
Figur 98. Sektion, författarens egen illustration (s.59)
Figur 99. Visionsbild, författarens egen illustration (s.60)

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.